MŰZEUMI KÖZLEMÉNYEK 1969

3

ORSZÁGOS MÚZEUMI TANÁCS

MÚZEUMI KÖZLEMÉNYEK

1969

3

ORSZÁGOS MÚZEUMI TANÁCS

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Dr.Czére Béla, Dr.Füzes Endre, Hetés Tibor,
Dr.Korek József (szerkesztő),
Kovács István (társszerkesztő)

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Készült a NPI sokszorositójában. 69,2095 - Budapest
Felelős vezető: Fehérvári Tibor
Megjelent 850 példányban. Terjedelem: 12.77 A/5 iv.

A jubileumi Magyar Tanácsköztársaság kiállítások tapasztalatairól

Az alábbiakban néhány olyan tapasztalatról kivánok szót ejteni, amelyek a megyei kiállitások megtekintése alapján vonhatók le. A központi kiállitás tartalmi és kivitelezési problémáinak összefoglalására egy más alkalommal térek vissza.

Ismertetésem alapjául a Magyar Munkásmozgalmi Muzeum munkatársainak jelentései szolgálnak, amelyeket a Müvelődésügyi Minisztérium Muzeumi Főosztályának utasitására készitettek.*

Az előkészületek és a feltételek biztositása

Mint a jelentésekből kitünik a megyei kiállitások megrendezését jórészt több intézmény (muzeum- levéltár- könyvtár) vállalta és a külső intézmények több esetben a forgatókönyv elkészitésében is közremüködtek (Szekszárd, Pest megye). A munkát támogatták a megyei párt és tanácsi szervek, amelyek sokhelyütt a lektorációt és jóváhagyást is magukra vállalták (Kecskemét, Szolnok, Békéscsaba). A megyei szervek együttmüködése az esetek többségében kielégitő volt, valóban segitséget jelentett a kiállitásrendezőknek. Elvétve sajnos ellentétes tapasztalat is akadt: egyes helyeken a közömbösség a kiállitás megnyitását is veszélyeztette. Egyes muzeumok a forgatókönyvek szakmai felülbirálá-

* A munkában résztvettek: Esti Béla, Dr.Fodor József, Dr.Gerelyes Ede, Dr.Gergely Ernő, Györffy Sándor, Hetés Tibor, Horn Emil, Nagy Dezső, Orbán Antal, Stemler Gyuláné, Dr.Szántó Zsuzsa, Dr.Szikossy Ferenc. A munkatársak ez alkalommal látták el első izben az uj szakfelügyeleti rendszer szerinti feladatukat.

sába a Magyar Munkásmozgalmi Muzeumot kevéssé vonták be (Salgótarján, Kaposvár), ugyanakkor egyes kiállitások (Nyiregyháza, Zalaszentgrót, vándorkiállitás) a Muzeum munkatársainak intenziv közremüködésével készültek.

A megyei párt- és tanácsszervek az esetek döntő többségében az anyagi eszközök előteremtését is előmozditották, egyes helyeken (Fejér megye) a kiállitási anyag összegyüjtéséhez is támogatást nyujtottak. Kevésbé tünik ki e g y é b kulturális vagy társadalmi szervek erkölcsi és anyagi hozzájárulása. (Két igen szép példa mégis feljegyzésre érdemes: Komárom megyében a Tatabányai Muzeum Baráti Köre összegyüjtött és berendezett egy bányász-szobát, mig Békés megyében - Békéscsabán - a kiállitásra forditott társadalmi hozzájárulás mintegy 40.000 forint értékü volt.)

Lényeges eltérés mutatkozik a kiállitásra forditott összegek nagyságában. A legjelentősebb Szabolcs megyében volt, ahol a központi kiállitásra 150.000 Ft-ot (ebből 30.000 Ft-ot a Muzeum részéről) forditottak. Igen alacsony nivón mozgott a hozzájárulás Heves és Győr-Sopron megyékban. Az országban összesen mintegy 46 kiállitást finanszirozták; számszerüleg Fejér és Veszprém, majd Bács-Kiskun, Komárom, Baranya és Csongrád rendezte a legtöbb kiállitást (előbbiek 6 és 5, utóbbiak 4-et).

A muzeumok gyüjtőmunkája országosan kielégitő volt. Mindenütt kiállitottak uj szerzeményt, köztük sok helyi vonatkozásu,szépszámu országos jelentőségü darabot. (A győri Xantus János Muzeumban kiállitották a Pannonhalmi Apátság levéltára tanácsköztársasági gyüjteményének egy részét, Szombathelyen a Vas-megyei Direktorium butorait; másutt uj plakátterveket, korabeli utcanévtáblát; Tatabányán a Tanácsköztársaság leverése után keletkezett, a megkinzott bányászokra vonatkozó kórházi leleteket, stb.). Az előkészitő munka és szisztematikus gyüjtés emlitésreméltó eseteivel találkoztunk Békéscsabán, ahol az önálló kutatómunka során feltárt levéltári források növelték a kiállitás szinvonalát, vagy Egerben, ahol a kedvező körülmények (a rende-

ző és forgatókönyviró veterán volt) segitették elő a gazdag helytörténeti anyag feltárását. Eredményesnek bizonyult a soproni Liszt Ferenc Muzeum kiállitási gyüjtőpályázat kezdeményezése, valamint a Magyar Munkásmozgalmi Muzeum fotódokumentációja, amelyet elsősorban a me[illegible]ék használatára állitott össze.

Minden kiállitást előzetesen elkészitett tématerv (vázlat) és az ennek alapján kidolgozott forgatókönyv szerint rendeztek meg. Mind a tématervek, mind a forgatókönyvek időben elkészültek. Szinte sehol nem állitottak össze azonban olyan tématervet, amely a kiállitás koncepcióján tulmenően tartalmazta volna a kiállitás térbeli és tartalmi tagolását, kiemelkedő vonásait, kidolgozott részleteit, amelyekből a kiállitás már megitélhető lett volna.

A kiállitások tartalmáról

Mindenekelőtt azt vizsgáltuk, jelentkeznek-e uj vonások a koncepciókban, kifejezésre jutnak-e az általánostól eltérő helyi, specifikus vonások?

A kiállitások általában a történettudomány friss - elmult évtizedbeli - eredményeire támaszkodtak, mind tartalmi, mind módszertani szempontból (az események, objektiv és szubjektiv történelmi tényezők, személyek értékelése, bemutatásuk aránya, stb.). Ehhez kötötték a helytörténeti anyagot. Ilymódon a célkitüzés többnyire az volt, hogy lehetőségeiknek megfelelően (anyag mennyisége, érdekessége) kontaktust létesitsenek a helyi és országos anyag között, az előbbit mintegy országos miliőben mutassák be (igy: Balassagyarmaton, Egerben, Szegeden, Tatabányán, Szekszárdon, stb.). Kialakitottak egy már-már klasszikusnak tünő kronológikus, vagy tematikus-kronológikus felosztást, amelyhez csatlakozóan, vagy - ritkább esetben - kiemelten mutatták be a helytörténeti érdekességeket. A helytörténeti anyag aránya változó volt, minimálisan 20-25 %, de egyes helyeken, pl. Sopronban 50 %, vagy Szolnokon 60-70 %.

Az általánostól eltérő, erőteljesen specifikus vonásokat tartalmazó kiállitással találkoztunk Kecskeméten, ahol a koncepció kialakitását több vita előzte meg. (Ennek lényege az volt, hogy elvetették azokat a nézeteket, amelyek a megye parasztságát egészében reakciósnak tekintették és ezzel indokolták a fehér terror vérengzéseit.) A szolnoki kiállitás kiemeli a május 1. előtti katonai helyzetet, valamint a tanácskormány távozása utáni ellenállást. Székesfehérvárott kiemelkedő helyet szenteltek a megye közoktatásának és vezetőjének, Velinszky Lászlónak, Devecserben a jelentős ellenforradalmi megmozdulás leverése nyert hangsulyt.

A történeti-politikai mondanivaló szinvonalas kifejezéséhez megfelelő kiállitási tér szükséges. Nyilvánvaló, hogy másképp kell elbirálni azokat a kiállitásokat (helyi vándorkiállitások zöme), amelyek 6-10 kisebb tablón kivántak megemlékezni a jubileumról. Ezek legfeljebb az évforduló iránti politikai figyelem felkeltését szolgálhatták.

A megyei kiállitások átlagos nagyságát körülményes volt felmérni. Alsó határuk 20, a felső mintegy 50 tabló (tárló, vitrin) körül mozog. Előbbire példa Balassagyarmat, Kecskemét, továbbá a Pest-megyei Igazgatóság kiállitása, utóbbira Pécs, Szeged, Tatabánya. Ezek a felületek (50 m^2 - 250 m^2) alkalmasak a történeti események mélyebb megismertetésére, didaktikai célkitüzések megoldására, a téma helyi vonatkozásu politikai mondanivalójának kiaknázására.

A kiállitott anyag fajta szerinti megoszlása országosan kedvezőtlen volt. Dominált a papir (fotó, irat, plakát) és kevés - helyenként számba sem vehető - volt a tárgyi anyag. Néhány adat: Balassagyarmaton nem volt tárgy, Kecskeméten csekély számu; Győrben a 370 objektum megoszlása: 225 eredeti dokumentum, 91 fénykép, 33 eredeti plakát, 21 tárgy (6 %) volt. A tárgyak közt emlitésre méltó szerepet játszottak a katonai jellegüek.

Nehezen állapitható meg az eredeti és másolati anyag aránya.

Csupán következtetni lehet arra, hogy a kiállitások nagyobb részében és azokon belül többségben volt a másolati anyag. Megfigyelhető volt azonban az a törekvés, hogy a muzeumok helyi értékeiket - köztük ismert országos értékeket - eredetiben mutassanak be. Egyes kiállitások magas történeti-muzeológiai értékét éppen ezek az eredeti anyagok biztositották, - mint pl. Szegeden, Győrben, Székesfehérváron, Kaposváron. Fel kell hivni azonban a figyelmet arra, hogy az eredeti anyag kiállitása helyenként nem elég gondos: hiányos az előkészités (restaurálás, konzerválás), nincsenek ellátva megfelelő védelemmel (burkolattal) rongálás, rongálódás ellen.

A Magyar Tanácsköztársaság jubileumán megnyitott kiállitások zöme a proletárdiktatura története köré csoportositja anyagát. Egyaránt megtaláljuk a kronológikus és kronológikus-tematikus felépitést, de nincs kizárólag tematikai felépitésü kiállitás. A kiállitáson belüli részarányok változóak. Egerben egy-egy tablót szenteltek az előzményeknek és a leverést követő időszaknak, Balassagyarmaton elhagyták az előzmények tárgyalását, Szekszárdon a századfordulóig nyultak vissza. Több helyen (pl. Kecskeméten, Szombathelyen, Kaposvárott) kiemelkedő helyet szenteltek a proletárdiktatura helyi harcosai és mártirjai bemutatásának. Szegeden viszont mellőzték a még élő veteránok portréinak kirakását is, - ami véleményünk szerint hiba volt.

A speciális témáju kiállitások száma viszonylag alacsony. Egerben Károlyi emlékkiállitást, Szentendrén „Forradalmi müvészet" cimmel képzőmüvészeti kiállitást nyitottak. Pápán „A Tanácsköztársaság pápai dokumentumai" cimü kiállitás, Pécsett, a Szinház előcsarnokában, a helyi muzeum birtokában lévő plakátokból készitett kiállitás, Kecskeméten bélyegkiállitás került megrendezésre. Kiállitás nyilt meg a Magyar Tanácsköztársaság három kiemelkedő személyiségének szülőhelyén: Hamburger Jenőnek Zalaszentgróton, Münnich Ferencnek Seregélyesen, Szamuely Tibornak Nyiregyházán. Megnyitották a kaposvári Latinka Muzeumot, ahol a megye munkásmozgalmát állandó kiállitás mutatja be. Esztergomban „Kernstok Károly és az 1919-es nyergesi szabad is-

kola művészei" címmel, Tatán a képzőművészeti pályázat anyagából nyitottak tárlatot.

Szólnunk kell még a kiállítások feliratairól, szövegeiről. A tulméretezett, vulgárisan agitáló, szájbarágó szövegek eltünőben vannak. Az esetek nagyobb részében tömör képaláírásokat találunk (Kecskemét),sokhelyütt a helyi és országosan ismert személyiségektől vett idézetek segitik az eszmei mondanivaló kifejezését (Pécs). Egy-két kiállításon magyarázó szöveg nélküli megoldással próbálkoztak (Székesfehérvár, Szeged, Debrecen). Ez a közérthetőség rovására megy, didaktikailag kifogásolható. Általános tapasztalatként leszürhető azonban, hogy a szövegek jól sikerültek, a történettudomány friss eredményeire épültek.

A művészi kivitelezésről

A kiállítások tartalmával szemben támasztott fokozott igényesség a kivitelezésben is jelentkezett. Pozitiven értékelhető az a törekvés,hogy a kivitelezést végző személyeket, vagy kollektivákat már az előkészületekbe bevonták. Egyes helyeken a Központi Muzeumi Igazgatóság (Kaposvár, Zalaszentgrót, központi vándorkiállitás), vagy országosan ismert kiállításrendező művész (pl. Nyiregyházán) kapcsolódott a munkába. Többnyire azonban a helyi lehetőségekkel éltek (pl. Komárom megyében a Művelődésügyi Központ grafikus művésze, Pécsett a Tempó KTSz, Szombathelyen a Kereskedelmi Vállalat dekorációs osztálya, vidéken élő festőművészek, rajztanárok). Ritka az olyan eset (pl. Fejér megyében), ahol egyáltalán nem volt előzetes művészi tervezés, a kivitelező és a muzeológus egymástól függetlenül dolgozott, ami gyengitette a tartalom és a forma összhangját. A rendezők többnyire egymásközt vitatták meg a terveket, de helyenként a megyei vezetés is részt vett a megbeszéléseken (Szombathelyen bizonyos ellenállás fogadta a modern törekvéseket, Debrecenben messzemenő támogatás jellemezte az együttmüködést).

A kiállítások művészi kivitelezése,esztétikai szinvonala a leg-

szorosabban összefügg az anyagi dotáció mértékével és a müvészek felkészültségével. E két feltétel biztositása tekintetében az országos kép megnyugtató. Az összköltségek zömét a kivitelezésre forditották. A 19 nagyobb kiállitás közül 6-8-ban optimálisnak mondható a bevont müvészek kvalifikációja.

Az installációkról, grafikai megoldásokról kedvező benyomásokat szereztünk. Általános a modern formai megoldásokra irányuló törekvés. Jó hatást keltettek Debrecenben az izléses nyersfatablók, Nyiregyházán és Szombathelyen a padlótól a tetőzetig terjedő és összefüggő installáció, valamint az alufóliás domboritások, Szolnokon a fotópanoráma és rézdomboritások alkalmazása, Kecskeméten a kivitelezés egészének magas technikai szinvonala. A megvilágitási megoldások (pl.Dunaujvárosban, Kecskeméten) kifejezetten emelik a kiállitások szépségét, az összbenyomás is jó. Néhány kiállitás nivóját uj képzőmüvészeti alkotásokkal emelték (Tatabánya, Dunaujváros, Sopron). A korszerü technika alkalmazása érthető anyagi okokból még háttérbe szorul. Magnetofont (dalok, indulók közvetitésére) Tatabányán, Szombathelyen és Szekszárdon; diavetitést Szombathelyen és Szekszárdon alkalmaztak. Világitó térkép disziti a pécsi kiállitást.

A propagandamunkáról

A propagandamunka szinvonaláról és főként hatékonyságáról e jelentés összeállitásakor megbizható statisztikai adatok még nem álltak rendelkezésre. Tapasztalatként azonban leszürhető, hogy néhány elemi feltételnek országosan eleget tettek. Ilyen a megnyitásra kiküldött meghivók és a kiállitást hirül adó plakátok elkészittetése. Katalógust 4 helyen adtak ki (Kaposvár, Szentendre, Esztergom, Kecskemét). A plakátok többsége azonban gyenge kivitelü, szöveges. (Szegeden középiskolás diákok pályázat keretében sok szép, köztük néhány komoly figyelmet érdemlő plakáttervet készitettek!)

A kiállitások megnyitása országszerte jelentős kulturális ese-

mény volt, amelyen a megye párt és tanácsi vezetői, kulturális életének kiemelkedő személyiségei megjelentek. A kiállitások többségét a megyei, illetőleg városi párt és tanácsi vezetők nyitották meg. Az eseményről beszámoltak a helyi, néhányról (Kecskemét, Tatabánya, Veszprém megye) az országos lapok és a Rádió. Magvasabb elemző (értékelő) cikk csupán néhány kiállitásról jelent meg (Nyiregyháza, Veszprém).

A látogatás érdekében kifejtett propaganda, közönségszervezés nem volt elegendő,aminek következtében a látogatottság sem volt kielégitő. A megyék többségében a tanácsi szervek körlevelet intéztek az iskolákhoz (eredményei mutatkoznak: Sopronban, Balassagyarmaton, Székesfehérváron, Tatabányán, Egerben), gyenge eredménnyel üzemi szervezés folyt Balassagyarmaton, számbajövő csoportos látogatásról tesznek említést Sopronban, Szombathelyen, Szegeden, Székesfehérváron, és Tatabányán. A megyei, illetőleg városi szervek segitőkészségét kifejezetten hiányolják Kecskeméten, Balassagyarmaton és Kaposváron, - de országos tanulságként is levonható a megyei és városi szervek passziv magatartása a propaganda és közönségszervező munkában. Sajnos ez olyan feladat, amelynek kielégitő megoldására a muzeumoknak nincs módja.

A kiállitással kapcsolatos népmüvelési program néhány helyen (elsősorban Szolnokon, azután Szekszárdon, Veszprém megyében) elismerésre méltó, az esetek többségében azonban nem volt. A muzeumok munkatársai viszont intenziven bekapcsolódtak az évfordulós kiadvány (dokumentum- és tanulmánykötet, fakszimile kiadvány, stb.) megjelentetésébe (pl.Szolnok, Békéscsaba,stb.). Tárlatvezetés többnyire esetenként, igénylés szerint történt. Egyes helyeken a belépődijszedéssel kapcsolatban helytelenitő észrevételek is elhangzottak.

A kiállitások nyitvatartását a helyi körülmények szerint állapitották meg; javarészt március 18-21-től április 15-20-ig tartottak nyitva. A vándorkiállitásokat augusztusig vándoroltatták. Megállapitható, hogy a kiállitások fenti időzitése kedve-

zőtlen. Az érdeklődés ugyanis az évforduló e l ő t t i hónapban a legnagyobb, ekkor növekvő irányu, az évforduló után ugrásszerüen csökken.

+ + +

A Magyar Tanácsköztársaság jubileumi kiállitásai jelentős kulturpolitikai eseménynek bizonyultak országszerte. Sikeres megrendezésük mindenekelőtt a muzeumi dolgozók odaadó munkájának eredménye. Kétségtelen azonban, hogy ilyen széleskörü és magasszinvonalu kulturpolitikai megmozdulás a párt és a tanácsi szervek segitsége nélkül nem lett volna megvalósitható. Az előkészületek gondossága, a koncentrált politikai figyelem összhangban állt a szakmai-müvészi igényességgel. Örvendetes a kiállitások növekvő, néhány helyen kiemelkedő müvészi szinvonala, a dilettáns kivitelezés visszaszorulása. Figyelemreméltó a szisztematikus gyüjtőmunka eredménye. A gazdagodás felmérése, számbavétele a jövőre nézve fontos feladat, különösen a tárgyak esetében, amelyeket megkülönböztetett megbecsülésben kell részesiteni, s az erre irányuló gyüjtőmunkát fokozni kell. A jubileumi kiállitások legfőbb pozitivuma - a történettudományi fejlődésen tul - két vonatkozásban: az uj anyagok feltárásában és az igényes müvészi megformálásban jelentkezik elsősorban.

Jó a kiállitások tartalmi értékéről alkotott összbenyomás, de nem lenne szerencsés, ha a magas nivóra emelt, lényegében történeti-politikai kiállitási koncepciók e ponton megrekednének. Nehezen elképzelhető,hogy a szinvonal ezen az uton tovább emelhető. Arra kell törekedni, hogy a megyék sajátos hangvételü, körülményeiknek megfelelő, ö n á l l ó e l k é p z e l é s e k k e l jelentkezzenek. A mondanivaló hangsulyozásának ujabb lehetőségeit, a müvészi kivitelezés uj formáit a jövőben még intenzivebben kell kutatni.

A kiállitások propagandájának felmérése ezuttal ugyan hiányos volt, de kétségtelen, hogy e téren sok a fogyatékosság. E sokoldalu probléma mélyrehatő elemzése elengedhetetlen. Nem tart-

ható az az állapot, hogy a jelentős társadalmi, anyagi, szakmai és müvészi befektetés ilyen csekély mértékben kamatozzék. Elsőrendüen fontos a látogatók számának emelése, a szervezett látogatás hatékonyabbá tétele. Mindkettőt azonban olyan differenciált propagandamunkával kell előkésziteni, amely alkalmas arra, hogy a különböző müveltségü, koru, stb. látogatók érdeklődését valóban felkeltse. Le kell vonni a kiállitások helytelen időzitéséből adódó tanulságokat is: a jubileumi kiállitások a jövőben mintegy bevezetői, megnyitói legyenek az évfordulóval összefüggő eseménysorozatnak.

Esti Béla

A régészet és a történettudomány együttműködésének kérdései*

I.

A nemzeti öntudat ébredésének korában az európai tudósok meggyőződéssel vallották, hogy népeiknek is volt Homerosa, vagy népeik az örök várost alapitó Romulushoz és Remushoz hasonló elődökre tekinthetnek vissza. Jogrendszerük pedig legalább annyira, hacsak nem kifinomultabb volt mint Rómáé. A történészek véget nem érő perlekedésbe szálltak, hogy népüknek a másik, lehetőleg szomszéd népnél különb múltját bebizonyitsák. Fichte J.G. a filozófiai szubjektiv idealizmus nagy alakja fiatalon a francia jakobinizmus tisztelője, élete alkonyán már a reakciós porosz állam vezette nagy, egységes német nemzetállam megteremtéséért szállt sikra, ugy vélte, hogy a germán mult világtörténelmi jelentősége a német nemzeti ujjászületésben ölt majd testet.

A nagy nemzeti ambiciók igazolása érdekében a példásan vagy kevésbé gondosan összegyüjtött irott kutfők és azok közzétételének kezdetei, e kutfők értelmezése hallatlan mértékben kitágitotta a nemzeti történelmek kutatásának kronológiai kereteit és soha nem sejtett mélységeit tárta fel. De az irott kutfők elégtelennek bizonyultak a nemzetek, és tegyük hozzá, az európai emberiség történelmi jogfolytonosságának igazolásához, ezért a tárgyi emlékek, az akkor még rendszertelenül feltárt régészeti emlékek becsülete a történészek szemében megnőtt.

---

* A MTA Régészeti és Történettudományi Bizottsága tárgyalási anyaga. A téma opponensei voltak: Székely György, Györffy György, Dienes István, Holl Imre. Az opponensi véleményeket és a vitát a MTA Osztályközleményei ismerteti.

A XIX. sz. első negyedében keletkezett magyar nyelvü történeti müveknek és az akkor még egyetlen tudományos folyóiratnak lapjait pergetve csakhamar felfedezhetjük, hogy nemesi történészeink vagy inkább történeti érdeklődésü köziróink a Tanaisz folyótól a Bajor Alpokig terjedő roppant területet a magyarok vélt őseivel telepitették be. Az ily nagyszerünek hitt magyar őskor dicsőségét csak a még igéretesebb jövőbe vetett remény szárnyalta tul. A valóságnak felfogott történelmi ábrándok igazolásához ugy vélték, csak magyar Gibbonra és Fichtére van szükség (az utóbbinak egykori jakobinus rokonszenvéről tapintatosan hallgattak, nagynémet nacionalizmusát ellenben szemére vetették, bár annak hasonló szinvonalu magyar megfelelőjét hiányolták). Pestalozzi elvei nélkül megreformált magyar iskolarendszertől várták a nagy tudományos egyéniségek fellépését, ámbár nemesi köziróink addig sem fukarkodtak babérkoszoruk egymásközti osztogatásával, kiváltkép nekrológusok irása közben. Szakadatlanul buzditottak viszont a magyar történet irott és iratlan kutfőinek gondos gyüjtésére és számbavételére. A történelem régészeti és irott forrásai között nem vontak határt. Mivel a XIX. sz. első évtizedeiben a tudományos régészet még csak kezdő lépéseit tette, aligha bukkanhatunk annak nyomára, hogy a korabeli magyar történetirók módszertani elvek ismeretében tudatosan vették volna egybe a történelem tárgyi és irott kutfőit. Éppen ezért érdemel méltatást pl. az első honfoglaláskori leleteknek a kor tudományos szinvonalához mért példás közzététele 1834-ben.

A XIX. sz. 40-es éveiben születő polgári pozitivista történetirásunk nemesi romantikával, nacionalizmussal átszőtt koncepciójától indittatva a régészeti emlékek már tudatos felismerés alapján kerültek a történészeknek nem is periferiális érdeklődési körébe. Tervek, pályázati felhivások és alapitványok buzditottak a magyar őshaza és a magyar föld honfoglalás előtti népeinek kutatására. Ugyanekkor a klasszikus értelemben vett hazai történettudomány és a régészet módszertanilag megindokolt kettéválasztásának első jeleivel is találkozhatunk ezen é[illegible] irodalmában.

A levert forradalom és függetlenségi háborut követő abszolutizmus nehéz éveiben a hazai polgári pozitivizmus legnevesebb képviselői idegenbe, vagy szilenciumra kényszerültek, de már az 50-es évek végén keletkezett tudományos irodalom átlapozásából is kiderül, hogy a nehéz évek ellenére a pozitivista történetszemlélet nem tünt el az Akadémia forumáról, bár már ekkor felismerhető a vele szembeni elvakult nacionalista gáncsoskodás.

A kiegyezéstől a századfordulóig terjedő évtizedekben hazai régészetünk viharos fejlődését, igéretes eredményeit a nemesi és a polgári nacionalizmusnak nálunk óhatatlanul bekövetkezett ötvöződéséből fakadó szervi gyengeségek terhelték. Vitathatatlan tény viszont, hogy a régészeti emlékekből levont, az azóta tulhaladottnak bizonyult következtetések is bizonyitják a régészet és történettudomány akkori kapcsolatát, együttmüködését. A régészeti emlékek hiteles kutfőkénti kezelését nagymértékben előmozditotta hazai régészeti leleteink nagyszabásu rendszerezésének kezdete. (Ide kivánkoznék a finn-ugor nyelvtudomány és a néprajz egyrészt, a régészet és a történettudomány kapcsolatának kérdése másrészt, de ezeknek az összefüggéseknek a bemutatásától el kell tekintenünk.)

A milleneumi évek teljes joggal sokat birált, de még napjainkban is nélkülözhetetlen forráskiadványai és feldolgozásai bizonyitják a kor magyar régészeinek,történészeinek együttmüködését.

A hazai régészet és a történettudomány századfordulóig követett kapcsolatainak vázlatos összegezése szükségképpen elnagyolt. Inkább csak emlékeztető a két társadalomtudományt egykor összefüző - talán részben napjainkban is hasznositható - kapcsolataira.

II.

A régészetből és a történettudományból leágazó szakismeretek, módszerek gyarapodása lehetetlenné teszi a tudománytörténet

további tapasztalatának akár vázlatos fejtegetését. A két tudomány közötti kapcsolatok és eltérések vizsgálatán csak több szerző tollából származó feldolgozások végezhetők el a több-kevesebb teljesség igényével. Mégis talán egy rövidre szabott felmérés is alapul szolgálhat termékeny vitához és a két tudomány közötti most már magasabb szinten kimunkálandó együttműködés kialakításához. Ezt az együttműködést uj szinten kell kidolgoznunk. Ez sürgető feladat, mert a kölcsönös értetlenség felszinre bukkanó jelei nehezitik a történettudomány egészének fejlődését. A kölcsönös értetlenség nem szubjektiv természetü. Ilyen is előfordulhat, de ezzel nincs sok értelme foglalkozni.

Éppen ezért a két tudomány együttműködésének objektiv természetü problémáira kell a figyelmet összpontositani.

A történészek tudják, hogy az emberiség, és konkréten nénünk és földünk történelmének csak kisebb szakasza ismerhető meg irott kutfők alapján, a régészet azzal szemben összehasonlithatatlanul nagyobb és talán izgatóbb korszak nyitott kérdéseire kinál választ. Csakhogy ez a válasz a hagyományos történetirói módszerekhez szokott kutató számára nehezen bontható ki a régészet tudományos jelzésrendszereiből. Amellett persze a történészt terheli saját tudományágában hihetetlenné duzzadt irodalom követése, volumenét tekintve ennél semmivel sem kisebb a régészet által kinált irodalom. Képezzünk tehát szakembereket, akik a két tudomány uj határán elhelyezkedve a kapcsolatok módszertani elveit dolgoznák ki?

Az elgondolás bizonyára jó, csak nehezen valósitható meg. Még nálunk jóval gazdagabb országok is nehezen engedhetik meg maguknak az ilyen költséges „határterület" kutatásokat. Amellett, aki ilyen szép feladatra szánná életét, csakhamar felismerné, hogy már régen nem létezik a századfordulói értelemben vett „régészet" és „történettudomány", mindkettőn belül szakágazatok jöttek és feltartózhatatlanul jönnek létre: más az őskőkor, mint a népvándorlás régészete, a gazdaságtörténész nem feltét-

len jártas a kulturtörténetben, az epigrafus régész elbizonytalanodik az ekék között, a feudalizmus keletkezésének gazdasági és társadalmi problémái iránt érdeklődő nem érzi jól magát a koraközépkor hadtörténetében stb.

Századunk szakismereteket követel a kutatótól. A polgári történészeknek egyes körei a szakismeretek kiterebélyesedése láttán, és persze történetelméleti megfontolásokból egy tömondattal „a kövek némák" lezártnak vélték a régészet és a történettudomány közötti határvonalat.

Csakhogy, a világ első szocialista államában, a Szovjetunióban, a 20-30-as években, az iménti tömondat megjelenésével egyidőben „az ember büszke legénye" a marxista gondolat kihivást intézett a régészet és a történettudomány viszonyának eme polgári koncepciója ellen. Az Anyagi Kultura Történetének Akadémiájában csoportosult szovjet tudósok kialakitották a marxista komplex módszer alapját. Ez a módszer általában jól ismert, ezért elegendő leglényegesebb vonásainak bemutatása: a régészeti adatok az irott kutfőkkel szemben objektivek, az anyagi kultura és a társadalmi-gazdasági élet között törvényszerü kapcsolat, összefüggés áll fenn, ez a törvényszerü összefüggés lehetővé teszi az iratlan történelem rekonstrukcióját. Ma már tudjuk, hogy ennek az alapjában helyes felfogásnak a szellemében, amely különkülön a régészetet és a történettudományt, valamint a kettő viszonyát komplex fogalomként kezelte elsietett következtetések is születtek. Ezeket tovább terhelték a hazai régészeinket zavarba hozó dogmatikus torzitások. Mindezek ellenére e módszernek tudományt forradalmasitó jelentősége csak most századunk második felében kezdi éreztetni hatását, sőt igazi jelentősége majd csak a következő évtizedekben bontakozik majd ki. (Éppen ezért sajnálatos, hogy az az irodalom, melynek alapján nyomon lehetne követni e módszer kialakulását és fejlődését még fotomásolatban sem található meg könyvtárainkban.)

A nagy nyugati országok szakemberei figyelemmel követték és követik a marxista módszer alapvető irodalmát. Bár persze a

polgári tudomány természetéből következően e módszernek sok ellenfele van, de nyugaton mind a népszerű, mind pedig az összefoglaló történeti müvek érveinek fegyvertárában helyet kaptak a régészeti adatok. Nem illusztratív adalékokat, hanem az irott és a régészeti kutfők kölcsönösen egybevetett tanulságának forrástanilag, „tudomány technikailag" preciz beépitését a polgári történetelméletek rendszerébe - ezt látjuk viszont a nagy nyugati összefoglalásokban. S ha már a polgári tudományban megértesre talált e módszer jogosultsága, akkor talán helyesen járunk el, ha megvitatjuk hazai lehetőségeinket.

A tudománytörténet sajátos játékát tárta fel Ribakov akadémikus a szovjet régészet 50 éves eredményeit elemző tanulmányában, amikor arra mutatott rá, hogy a komplex módszer alkalmazásában éppen a legmodernebb természettudományos régészeti vizsgálati módszerek - számológépek, fizikai és kémiai elemzések, légifényképezés - tömeges használatával a polgári régészet számos vonatkozásban megelőzte a szovjet és általában a marxista régészetet. E nemes versengés inditékainak ismeretében nincs okunk elkedvetlenedésre, de az előttünk álló gyakorlati és elméleti munka dandárja elől sem térhetünk ki. Főleg nem odázhatjuk el a polgári elméletek kritikai értékelésének ránkháruló feladatait. A természettudományos vizsgálati módszerek behatolása a régészetbe - egyik régészünk szellemes megállapitása szerint, ha az nem csak „természettudományos máz" - komoly gyakorlati,de főként elméleti feladatot ró a régészet és a történettudomány müvelőire. Korunk tudományos életében még nem jutott felszinre, de már mélyén lappang a természet- és társadalomtudományok egységének gondolata,legalábbis már többen felismerték a természet és társadalomtudományok sorsának kölcsönös feltételezettségét. Ennek a kölcsönös feltételezettségnek a hazai termelőerők viszonylagos fejletlensége következtében egyelőre még csak a történet- és régészettudományunkra háruló negativumai érezhetők. Az objektiv feltételezettségek tényei elől azonban nem térhetünk ki még akkor sem, vagy annál kevésbé, ha azok számunkra jelenleg keserüséget okoznak. A korunk tudományos fejlődésében jelentkező tendenciából levonható következtetés lényege az,hogy

a történettudományok közül éppen a régészet biztositja azokat a nagyszerü lehetőségeket, amelyek segitségével létrejöhet a természet- és társadalomtudományok együttmüködése, majd pedig szövetségük. Ez pedig a marxista történettudományt módszertani és elméleti vonatkozásban minőségileg uj szintre emeli. A dialektikus és történelmi materializmus elméletét, amelyik az anyagi és a társadalmi világ egységének elvét vallja, nyilván nem érhetik felkészületlenül az uj jelenségek. A Szovjetunióban 1965-ben megjelent egy monográfia „Régészet és természettudományok" cimmel, amelyik inkább még a természettudományok kinálta vizsgálati módszerek gyakorlati alkalmazásának lehetőségeit mérlegeli, az adódó tudományelméleti problémákat csak érinti.

Az eddigi fejtegetésben tudatosan került előtérbe a régészetnek a történeti ismereteket gazdagitó hatása. Ebből azonban legkevésbé sem következik a klasszikus értelemben vett történettudománynak a régészethez viszonyitott inferior helyzete. Már csak két okból is elképzelhetetlen az ilyesfajta felfogás. Az első ok: a történeti látásmódok a társadalmi jelenségek kategóriáit a régészet a történettudománytól vette át; a második ok: a régészet, amikor csak teheti, vizsgálatai és következtetései gazdagitása és biztonságosabbá tétele érdekében az irott kutfőkhöz, a történettudomány klasszikus fegyvertárához folyamodik. A régészet nyujtotta többletnek a kidomboritása azonban mindenképpen indokolt, nemcsak azért, mert a régészet nyujtotta adatok hallatlan mértékben kibővitették a történelmi ismeretek kronológiai határait, hanem főként azért, mert a tárgyak, termelőeszköz-komplexumok, települések, egyes házak, az emberi és állati csontanyag sokrétü természettudományos vizsgálatának eredményei olyan objektiv természetü ismeretek birtokába helyezik a történészt, amelyeket a szubjektiv szempontokat tükröző hagyományos irott kutfők elemzése nem biztosithat.

Hazánk földjének és népünk korai történetének kutatása, a mi viszonyaink közepette, csökkenő arányban ugyan, de a XVI-XVII. sz.-ig megkivánja a régészeti adatok, eredmények ismeretét, a komplex módszer segitségével kialakitott következtetésekben a

régészeti és a hagyományos források nyujtotta lehetőségek célszerü arányának biztositását. Ez persze igy kivánatos, de papiron maradó jámbor óhaj; ha egyszer nálunk hiányzik a két tudományág határterületén elhelyezkedő szakértők minimálisan szükséges csoportja. Ezzel az akadállyal nálunk még nagyon sokáig számolni kell, viszont a két történeti tudomány közötti együttmüködés objektiv követelmény és nem óhaj.

Hol kinálkozik tehát a régészet és a történettudomány elvi, módszertani, továbbá szervezeti kooperációjának a mi jelenlegi viszonyaink közepette olyan lehetősége, amelynek kihasználása uj perspektivát is nyithat? A jelenlegi ismeretek birtokában miben gazdagithatja a két tudomány együttmüködése népünk, földünk történelméről, közelebbi és távolabbi környezetének történelméről kialakitott tudásunkat?

Főként a történészek szempontjából az első kérdésre adható válasz a magyar történelem tizkötetes összefoglalásának napirenden levő feladatából következhet.

Célszerü az előállott valóságos helyzetből kiindulni még akkor is, ha figyelembe véve a nagy összefoglaló igen szorosra tervezett - a 70-es évek eleje - határidejét. Az együttmüködés kinálkozó konkrét lehetőségét illetően aggályok támadhatnak, amelyek eloszlatására nem vállalkozhattunk. Ha pedig ilyen szigorura szabott határidővel kell számotvetni, akkor ez a körülmény nem szorit-e majd szük prakticista megoldásokra, s végül az együttmüködés terméketlenségének láttán a két tudomány utjai szétválnak?

A prakticista megközelités veszélyével számolni kell s a velé vivandó harc elkerülhetetlen. Az utak szétválása feletti aggodalom pedig felesleges, mert az nemcsak a két tudományág közötti, hanem a két tudományon belüli viszonylatban is mindenképpen bekövetkezik. Az együttmüködés adott keretei számottevő eredményeket igérnek, de mégiscsak mérföldkő lesz, amelyre majd felvéssük légióink nevét, de a közös vállalkozás ujabb ösvénye-

ket nyit, melyeket járható utakká kell tágitani. Talán éppen ez lehet a 10 kötetes magyar történet kapcsán kialakitható együttmüködésnek egyik igen jelentős eredménye: a közös megoldásokban és a tudományos őszinteséggel nyitva hagyott problémákban a két tudomány müvelői alaposan megismerhetik és megtanulhatják tisztelni egymás érveit. Remélhető, hogy igy megteremtődhetnek a tartós együttmüködés, a közös kisérletezés keretei.

Ami a második alapkérdésre adandó választ illeti, figyelembe véve a két tudományon belüli differenciáltságot, a kinálkozó lehetőségek közül is csak néhány említésére kerülhet sor. Az átfogó elemzést a hozzászólások segitségében bizva célszerü meg sem kisérelni.

A történeti elemzések igényét nézve a régészeti adatok a gazdaságtörténet, a gazdálkodás története vizsgálatának szempontjából vivtak ki maguknak pótolhatatlan helyet, főként természetesen az irásnélküli, de jelentős mértékben az irott kutfőkkel rendelkező korok vonatkozásában is.

A termelő erők fejlődésének elemzésében oly fontos technikatörténet hazai müvelése az örvendetes kezdeményezések után - néhány kivételtől eltekintve - elakadt. Igy hát történettudományunk a régészettől várja a technikatörténeti magyarázatokat. Mivel a gazdaság és a technikatörténet közötti összefüggések nem szorulnak magyarázatra, célszerü felfigyelni a régészet hazai müvelőinek arra a birálatára, mellyel tudományunknak éppen a kérdéses aspektusban fennálló fogyatékosságait illetik. Ők ugyanis azon a véleményen vannak,hogy bár hazai régészetünk már 1945 előtt, különösen az avar és a honfoglaláskori tárgyak készitésének technikai folyamatát a tárgyak használatát sikerrel tudta bemutatni, de a régészeti leletek átfogó gazdaság és technikatörténeti hasznositása még megoldásra vár. E kritikai mérlegelés jogosultságában nincs okunk kételkedni, ellenben figyelembe kell vennünk a régészeti feltárások viszonylag magas költségigényét, amellett azt is, hogy a leletek és települések

a korszerü, a bennük rejlő információ komplexumok feldolgozásához szükséges technikai bázisnak és szakembereknek hazai régészetünk szükében van. A felszabadulás előtti állapotokhoz mérten a tervszerü ásatások anyagi ellátottsága lényegesen javult, de a témaásatások pénzügyi ellátottsága nem megnyugtató. Régészettudományunk sincs tehát abban a helyzetben, hogy koronként és kulturánként, a település topográfia, a település sürüség, a gazdálkodási eljárások, a gazdálkodási formák, a szerszámok és használati tárgyak vonatkozásában a korszakokon áthuzódó legégetőbb problémákra akár csak megközelitően átfogó választ tudjon adni.

A történettudomány, különösen a tervezés alatt álló nagy összefoglalás szemszögéből nézve a tényleges nehézségek ellenére is csak a régészettől várhatja annak a fejlődésnek, azoknak az egyetemes összefüggéseknek a bemutatását, melyek hazánk földjét az őskőkortól,az antropogenezistől a honfoglalásig alakitották. E feladat teljesitésére csak a régészet vállalkozhat még abban az esetben is, ha tudomásul kell vennünk az egyes korok ismeretét valóban zavaró fogyatékosságokat.

A termelőerők fejlődésének sokoldalu elemzéséből születő eredmények és az egyelőre megoldhatatlan kérdések is bizonyára tanulságosak lesznek.

Éppen a meggyőző elemzés érdekében egyes kulcsproblémák tárgyalásakor tul kellene lépni a leiró módszeren, azaz a régészeti anyag elemzésébe belépő természettudományos elemzések lehetőségét kivánatos volna fontolóra venni. Hazai lehetőségeink ismeretében jogtalanság volna ezen a téren tulzott igényeket támasztani, vagy még inkább e vizsgálatok eredményeit illetően vérmes reményeket támasztani, de talán még a hellyel-közzel alkalmazott természettudományos elemzések is nagy haladást jelentenének a jelenlegi állapothoz képest. Olvasó és szakember egyaránt örömmel fogadná technikatörténeti magyarázataink ujszerüségét. Ez a további együttmüködéshez is hasznos hozzájárulás lenne. (Kivánatos még a hazánk természeti állapotában beállott

változások bemutatás is. De ezt nyilván a földtan és a földrajztudomány müvelői el lehet megbeszélni.)

A termelő erők és a gazdaságtörténet tanulmányozásában már elért eredményeinket és módszertani problémáinkat érdemes a Szovjetunióban és a nyugati országokban elért eredményekkel egybevetni és ily módon saját tapasztalatainkat gazdagitani. Nem kétséges, hogy ez az egybevetés számunkra okulásul szolgál. Az ilyen széles egybevetéshez objektiv alapul szolgál az, hogy hazánk földjére a jelenlegi Szovjetunió és a jelenlegi kapitalista nyugati országok területéről egyaránt jöttek népek, melyek történetét ott is és itt is kutatják.

Ezzel elérkeztünk a régészet és történettudomány együttmüködésének egyik legérzékenyebb pontjához, a régészeti kulturák, leletcsoportok etnikai azonositásának problémájához. A történettudomány, még ha egyetemes érdeklődésü is, konkréten megnevezett népek történelmét müveli. Ez kétségkivül előnye, de hátránya is a történettudományi gondolkodásnak. A régészet viszont az irásnélküli történelem korszakainak vonatkozásában nem, illetve nem feltétlen biztonsággal tud megnevezni népeket,de tárgyi emlékanyagukban még sem csak tárgyakat, hanem az azokat készitő embert, sőt népeket lát. A marxista régészet társadalmat. társadalmi viszonyokat kutat. A régészet etnikai azonositásának kétségbevonhatóságát a tájékozatlanságból fakadó türelmetlenség is terheli, ami aztán a történészek és régészek, valamint a régészek egymásközti nemzetközi méretü ádáz vitáját eredményezi. Ezeknek a vitáknak nemzeti, szakmai és egyéni szenvedélyektől sem mentes követése nem mindig kellemes, csak éppen elkerülhetetlen kötelesség.

Mivel nálunk a két tudomány közötti viszony csaknem felhőtlen, ezért szerencsére elegendő az etnikai azonositás régészetben jelentkező egyes elvi vonatkozásainak a megemlitése. Nyilvánvaló, hogy az együttmüködésnek nem akadálya a régészeti kulturák etnikai azonositásában fellelhető nehézségek és nyitott kérdések.

A régészet a tényleg vitás esetek ellenére sem tehetetlen az etnikai azonositások vonatkozásában. Igaz valószinü biztonsággal ezen a téren akkor mozog, ha irott kutfők segitségével területileg körül tudja határolni valamely nép eredeti hazáját és az ott feltárt azonos jellegü leleteknek más területen történő tömeges előfordulása esetén az illető nép vándorlását,szétterjedését, más népekkel való keveredését is nyomon tudja követni. Igy még a szükszavu említések adatait is gazdagitani tudja. Bizonytalanabb, de még mindig számottevő etnikai azonositást ér el a régészet a nyelvtudomány, a toponimika segitségével. Amikor megbizhatóan ellenőrzött nyelvi anyag nem áll a régészet rendelkezésére az etnikai meghatározás munkahipotézisként még mindig jelentős, sőt a leletek kronológiailag körülhatárolt csoportja viszonylagos biztonsággal köthető konkrét néphez abban a szerencsés és ritka esetben, amikor az illető nép jelenleg is az egykori, a nagy népmozgásokon kivül eső területen él, és müveltségében jelenlegi lakóterületen talált leletekkel igazolható ősi vonásokat őrzött meg. Az utóbbi lehetőség hazánk és a magyar őstörténet esetében nem áll fenn.

A régészeti kulturák, vagy egy-egy kulturán belül az egyes alkotó elemek etnikai azonositásának kritériumai számos esetben valóban kidolgozatlanok és rövid időn belül nem is számolhatunk ezen a téren általánositható elvi eredményekkel. A statisztikai vizsgálatok különböző variánsai ezen a téren igéretesek, de megnyugtató eredményeket ezek sem hoztak.

De egy általános vonatkozásban a régészet etnikai megfigyelései számottevő elvi eredményt hoztak. A nagy etnikai mozgások irányát és intenzitását sikerült adatoltan kimutatni és ez még akkor is eredmény, ha régészeti jelzésrendszerek segitségével nem sikerült minden esetben,különösen az irás nélküli korszakok vonatkozásában, konkréten megnevezni az egyes népeket. Az etnikai megnevezhetőség szorosan összefügg a beszélt nyelvvel, márpedig a régészet a „nyelv nélküli" tárgyak vizsgálatát sem hanyagolja el. S ez nem fogyatékossága, hanem érdeme. Ezzel kapcsolatban megbocsájthatatlan feledékenység volna meg nem emlékezni arról,

hogy a régészeti kulturák hordozóinak, valamint egyes müveltségi vivmányok térbeli és időbeli mozgásának (terjedésének) kimutatásában történelmi ismereteink kitágulását a régészet eredményei hozták.

Mivel a történelem nemcsak térben és etnikumban, hanem időben is játszódik, a két tudomány elvi kapcsolatainak emlitéséből semmiképp sem maradhat ki a régészet relativ és abszolut kronológiájának jelentősége.

A fejlődés időbeni mérése elősmozditja a fejlődés fogalmának tudományos elemzését. A társadalmi fejlődés marxista fogalmában az idő kategóriája a társadalmi-gazdasági rendszerek haladó változásaival függ össze.

A társadalmi viszonyok, a társadalmi-gazdasági rend fogalmát a régészet a marxista történettudománytól vette át. Segitségével a marxista régészet alapjában véve sikeresen rekonstruálja a történettudomány eszközeivel megközelithetetlen korok társadalmi viszonyait. Sőt az irott kutfőkkel rendelkező társadalmi rendszereken belüli viszonyok jobb, markánsabb meghatározását is elősegitik a régészeti adatok objektivitása. A leletek objektiven konfrontálják a feudális falu, a kastély és a kolostor egykori lakosai életmódjának meghökkentő különbségeit. Nincs az a történetirói leleményesség, amelyik ezt az objektivitást pótolhatná. A korai-középkor népeinek (hunok, avarok) hatalomba iktatásának (invesztitura) jelvényeit és azok jelentőségét a régészet tárta fel.

Az ásatások adataiból gyéren bár, de ismerjük a X. sz.-i magyar köznép szegényes életét, eszközeinek és értéktárgyainak az előkelők fényüzéséhez viszonyitott leküzdhetetlen distanciáját. Igy a régészet segitségével bontakozik ki a nemzetiségi-törzsi és törzsszövetségi viszonyok lélegzetelállitóan izgalmas átalakulása korai feudális viszonyokká. Igaz, megfelelő epigráfiai emlékek hiányában a régészet tanácstalan a földtulajdon-viszonyok jellemzésében, de különösen Kelet- és Közép-Európa korakö-

zépkori történelmének vizsgálata esetében az irott kutfőkre támaszkodó történettudomány sincs kedvezőbb helyzetben.

A régészet a társadalmi viszonyok elemzésében és meghatározásában elsietett következtetésekhez is jutott, de ez nem ok a kiábrándulásra. Ezek a már számos esetben tulhaladott munkahipotézisek a tudományos fejlődés szükséges velejárói. Ezek a hipotézisek néha nemzeti elfogultsággal is párosulnak - mert egyes országok esetében ilyennek is tanui lehetünk -, ilyen esetekben persze a marxista történetfelfogás tisztasága érdekében a tudományos birálatnak, vitának kell szerephez jutnia.

A régészet kinálta kronológia és a társadalmi haladás általa hangoztatott érveinek szemszögéből nézve tanulságot, de bizonyára termékenyitő vitát is válthat ki az a felfogás, hogy a magyar föld történelme esetében a koraközépkor, következésképp annak kereteit kitöltő gazdasági-társadalmi állapot, a korai feudális viszonyok kialakulása első jeleinek alsó kronológiai határa a késői népvándorlás (VI-VII. sz.), tehát a magyar honfoglalást megelőző korban vonható meg.

A régészet és történettudomány objektive adott elvi és módszertani együttmüködésének tematikájából kiragadott szempontok vázolása után néhány különösen fontosnak látszó korszakot és problémát kell megemliteni. Az együttmüködés szempontjából ezeket talán kivánatos volna kiemelt témákként kezelni.

III.

Elsőként talán a római provincia Pannónia kutatásának jelentőségére kell felfigyelnünk. Pannónia nemcsak hazánk területének egy darabja, hanem olyan egyetemes történeti összefüggéseknek a része, amelyek jelentőségét éppen a felszabadulás utáni kutatások bizonyitottak be. Ennek a témának a kiemelésével nem annak a Közép- és Délkelet Európában terjedő divatnak hódolnánk be, amelyik a nemzeti történet közvetlen vagy áttételes előzmé-

nyét szívesen látná az említett területen keresett romanizációban. Talán éppen ellenkezőleg. Hazai tudományunk kezében olyan tudományos ismeretanyag van, amely az említett földrajzi kereteken tultekintve is hasznositható a nemzeti történetek romanizált előzményeinek és az ilyen feltételezéseknek mérvadó vizsgálatához. Nos, persze a pannóniai városodás, uthálózat, gazdasági vivmányok még akkor is, ha azok alig pislákolva jutottak el a magyar középkorig, feszült figyelmet érdemelnek. Hiszen középkori városodásunk kezdetei sok helyütt mégis csak az egykori pannóniai városok helyén tapasztalhatók. Ez még akkor is megérdemli a méltatást, ha középkori városépitészeink csupán a római köveket használhatták már fel, de ha arra gondolunk, hogy az Angliát megháditó normann bárók Franciaországból hozatták a kastélyaik, templomaik épitéséhez szükséges követ, akkor talán még a középkori magyar kőmivesek kezén ujraformálódott pannóniai köveknek is van valami történelmi jelentősége. - Még csak annyit, hogy a középkori állami és egyházi ideológiánkban szereplő és sok történészi vitára okot adó Pannónia fogalma történettudományi kérdésként sem jelentéktelen.

Egy másik kiemelt témaként a magyar őstörténet, a honfoglalás és az államalapitás kinálkozik. A téma mindkét része nemzetközi jelentőségü, de a kezdeményezők csak mi lehetünk.

A magyar őstörténet kutatása a leginkább komplex probléma, ezért nem korlátozható a régészet és a történettudomány együttmüködésére. Világos azonban, hogy a számos tudományág eredményeinek egységbefoglalása történeti módszert igényel, a régészetnek pedig nagy szerep jut a magyar őstörténet kutatásában, és a jelenleginél szilárdabb eredmények kialakitásában. Ez a feladat pedig megoldhatatlan a Szovjetunió területén folyó kutatások beható és sokoldalu elemzése és a szovjet tudománnyal való kooperálás nélkül. Mivel ez az együttmüködés csak hosszu távon érleli majd be a gyümölcsét, ezért közeli feladataink szemszögéből nézve a magyar őstörténet vonatkozásában bizonyára meg kell elégednünk az eltérő álláspontok ismertetésével és a lehetséges magyarázatokkal. A történettudomány a maga eszközeivel

részben tud segiteni az őstörténet problémáin, mert a Moszkvai Feudáliskori Levéltár XV-XVII.sz.-i anyagában a finn-ugor népek története szempontjából még nem hasznositott iratcsomók vannak, amelyek feldolgozása természetesen csak közvetve, de mégis előmozditaná a magyar őstörténet nyitott kérdéseinek vizsgálatát.

A magyar honfoglalás és államalapitás problémái nem oldhatók meg a IX. sz. és a XI. sz. közötti kor tanulmányozásával. A kérdésnek mind a magyar etnikumot, mind pedig a magyar föld sorsát érintő aspektusát időben visszafelé ki kell tágitani legalább is a VII-VIII. sz. fordulójáig. Ami azt jelenti, hogy beható vizsgálat alá kell venni egyrészt a kelet-európai steppe övezet VIII-IX. sz.-i és másrészt nagyjából ugyanennek a korszaknak hazai állapotát; tulajdonképpen tehát a Don-Dnyeper-Alduna közén élt népek történetét és az avar-szláv problémát kell nemcsak szem előtt tartanunk, hanem hazai ásatásaink kezdeményezésével uj eredményeket elérnünk. Az ilyen jellegü kutatások terén már meglevő eredményeinket igyekeznünk kell olyan szintre hozni, hogy biztonsággal foglalkozhassunk a honfoglalás utáni fejlődéssel és az állam kialakulásának problémájával. Minden bizonnyal a zalavári ásatások és a máris igéretes eredményeket hozó avar település-kutatást kell szorgalmaznunk. De ezekkel a kutatásokkal egyidőben meg kell kezdenünk a X. sz.-i alapitásunak vélt vagy talán inkább a X. sz.-i magyarság által is használt valamelyik várnak és közvetlen környezetének feltárását, hogy sejtésünkről megbizonyosodhassunk. Ez annál is inkább időszerü, mert a X. sz.-i település kutatásunk igéretes, bár még szerény eredményeket hozott. A körülöttünk levő államokban és Európa-szerte az állam kialakulásának régészeti kutatása hallatlan intenzitással folyik. Az ezen a téren fennforgó lemaradásunkat aligha tudjuk rövid időn belül felszámolni, vagy akár csak a külföldi eredményekhez hasonlót felmutatni. X. sz.-i hazai irott kutfőink nincsenek, az idegen földön keletkezettek nem adnak felvilágositást marxista történettudományunkat érdeklő kérdésekre. Ezért a későbbi korokból származó irott forrásból következtetünk vissza X.sz.-i állapotokra. Ez a módszer nagyon szép eredményeket hozott, de gyengéi is nyilvánvalóak. A

X. sz. vonatkozásában a települési és gazdálkodási viszonyokat ismerjük a legkevésbé. Igaz, honfoglaláskori fémművességünk, művészetünk magas szinvonalát, a fémtárgyak készitésének technikai fogásait ismerjük, de a korabeli gazdasági tevékenység összképét illetően több mint félévszázada képtelenek vagyunk tuljutni a nyelvtudomány, a honfoglaláskori temetők és a hagyományos irott kutfők nyujtotta lehetőségeken. Ha valami előreléptet ezen téren tehettünk, akkor ezt a Don és a Dnyeper közén folyó szovjet régészeti kutatások ismeretének köszönhetjük. Az állam kialakulásához vezető társadalmi rétegződést a már igen régen ismert elbeszélő források tudósitásait csak honfoglaláskori temetőink nyujtotta leletek és nyelvészeti adatok alapján tudjuk nagyon általános vonásaiban nyomon követni. Nemzeti történelmünk sorsfordulójának finomabb részletezését csak a X. sz.-i településeink és hatalmi központjaink feltárásától várhatjuk. Más lehetőség nem kinálkozik. Azokhoz a lenyügöző eredményekhez, amelyeket szomszédaink és Európa más területein az államalakulás kutatásában elértek, csak akkor tudunk majd érdemben hozzászólni, ha államalakulásunk folyamatának még föld alatt rejlő forrásait felszinre hozzuk. A nemzetközi tudományos közvélemény egyelőre főként arról értesül, hogy a magyarok kezdetleges lovas nomád népként elpusztitották a virágzó Morva Fejedelemséget és Európa országait dulták. Be kell ismernünk,hogy nem tettünk meg mindent a valóság tárgyilagos bemutatása érdekében. Ennek következményeként egyes országok történészeinek és régészeinek néha nacionalista beütésü következtetéseit is nehezen tudjuk ellenérvekkel elháritani, mert a honfoglaló magyarok pusztitásai tagadhatatlan tények. Viszont a teljes történelmi igazság, az alkotás tényei közül voltaképp csak a kialakult középkori magyar állam létét tudjuk megemliteni, de a kialakulását előidéző tényezőket, folyamatát hiányosan, analógiákra épülő feltételezések alapján tudjuk csak bemutatni. A kritikus X. sz. vonatkozásában eddig nem, illetve alig sikerült az alkotás tényeit felsorakoztatni. A nemzetközi tudományos közvélemény pedig vegyes telitettségü várakozással tekint ránk, de hazai közvéleményünk is joggal kéri tőlünk számon e téren az ujabb eredményeket. Hiszen, ha Európa valamennyi népe esetében az ál-

lam létrejöttének közvetlen előzményei nem merültek ki a fegyveres erőszakkal, hanem a békés teremtő munka ezeknek az előzményeknek igen fontos eleme volt, akkor azt kell gondolnunk, hogy népünk esetében sem történhetett ez másként. De éppen ennek bizonyitásával még tartozunk. Ha az eredmény reményében akarjuk felvenni a harcot a honfoglalás és az államalapitás ténye körüli mitoszokkal és nacionalista nézetekkel, akkor ehhez uj érvek, uj tények kellenek. Az állam kialakulásáról a marxista történészek átütő erejü elmélettel rendelkeznek, de a gondjainkra bizott elméleti fegyvertárat gyarapitanunk is kellene, mert eddig nem bizonyultunk előrelátó gazdáknak.

Régészetünk müvelői tarthatatlannak vallják ezt a helyzetet. Ennek a felismerésnek a jegyében alakult ki a Régészeti Bizottságban az az álláspont, hogy megfelelő tudománypolitikai fordulatra és intézkedésekre van szükség sulyos elmaradásunk felszámolásához. Örvendetes volna, ha a Történeti Bizottság is magáévá tenné ezt a kezdeményezést és támogatná azt, melynek megvalósitása immár a hagyományos történetirói feladatok szempontjából sem tür halasztást. Érthető, hogy nagyszabásu ásatás és feldolgozás csak megfelelő szintü igényes előkészités után kezdődhet meg. Bizonyos, hogy történelmünk nagy marxista összefoglalásának elkészitése során nem számithatunk a még csak elgondolásokban szereplő ásatások anyagára, abból csak hosszu évek multán leszürhető tanulságokra. Az viszont már is tanulságot tartogat a két tudomány együttmüködését illetően, hogy a két történettudományi ágazatban szinte egyidejüleg érlelődött meg a jelenlegi helyzet tarthatatlanságának gondolata. Mindkét területen az eddig alkalmazott módszerek lehetőségei kimerültek, kissé szomoru optimizmussal kell regisztrálnunk ezt a közös tanulságot. Azt ugyanis, hogy jelenlegi metodológiánk helyes elméleti megalapozása és történetszemléletünk dinamizmusa ellenére a jelenleg alkalmazott nemzetközileg elavult módszereinknek korlátai következtében eljutottunk lehetőségeink végső határához. De van ennek a tanulságnak egy tudománypolitikailag és tudományetikailag hallatlan visszatetszést és elégedetlenséget kiváltó mozzanata is. A korszak titkait feszegető kuta-

tóink tudásuk elméleti szinvonalát gazdagitó tárgyi ismeretek vonatkozásában a külföldön folyó átfogó igényü kutatások függőségébe kerültek. Nincs viszont lehetőségük saját földön folyó nagy volumenü feltárások során kikisérletezni az uj módszerek tárgyilagosan ellenőrzött lehetőségeit és korlátait. Nem csak arról van tehát szó, hogy nagy átfogó ásatásokat kell szervezni, hanem elsősorban arról, hogy az államalapitás kora nagyvolumenü kutatásának megindulásával fokozatosan, de azzal egyidőben fejlesztenünk kell - és ezt nyiltan ki kell mondani - nem kis anyagi befektetések árán az ásatások technikai előkészitésének (légi fényképezés), lebonyolitásának (gépesités,geoelektromos mérések, talajkémiai elemzések), az anyagban rejlő információk korszerü kibontásának (fizikai, vegyi és biológiai laboratóriumok) és értelmezésének (szakértő kollektivák együttmüködése) feltételeit.

Világos,.hogy e feltételek megteremtésének haszna nemcsak a magyar államalapitás és az azt közvetlen megelőző kor története kutatásában realizálódna, hanem általában, korszakokon átnyuló kérdések vizsgálatában is megteremti a régészet és a történettudomány eddiginél magasabb szintü együttmüködésének feltételeit. Egyebek között történettudományunk olyan exakt technika, gazdaság- és településtörténeti, valamint müvelődéstörténeti ismeretek birtokába kerül, amelyeket a régészettel való együttmüködésen kivül más lehetőség számára nem kinál. Időszerü, ha a régészetnek ezt a sajátos helyzetét a társadalomtudományok rendszerében felismerjük és e felismerésből levonjuk a kinálkozó következtetéseket. Csak egy példán, a sok kinálkozó közül, szeretnénk illusztrálni a régészet nyujtotta adatszolgáltatás és azok elméleti jelentőségét. Észak-nyugat Európában a neolitikumtól a korai középkorig kronológiai rendben feldolgozták az ásatásokból előkerült emberi táplálkozásra használt gabonamagvakat, még az agyag edények anyagában talált növényi maradványokat is: igy sikerült kimutatni az éghajlati ingadozások történetét, a termesztési ismeretek terjedését, a fajtatisztaság kialakitására irányuló tudatos szelekciós törekvéseket, az emberi táplálkozás szempontjából oly fontos növényi fe-

hérjék fogyasztásának alakulását. S mivel a vizsgálatok nagy területre terjedtek ki, igy az adatok biztositotta exakt következtetések jelentősége részletezés nélkül is érthető.

Utolsó kiemelt témaként a vallástörténeti kutatások régészeti vonatkozásait szükséges megemliteni. Az eszmetörténeti kutatások nem eléggé átfogó jellege történész vitáinkon, megbeszéléseinken gyakran okoz gondot.Marxista vallástörténeti kutatásunk pedig - a tiszteletre méltó törekvésektől eltekintve - ugyszólván nincs. Holott a kultikus régészeti tárgyak, temetkezési ritusok elemzései kinálják a lehetőségeket a primitiv hiedelmektől a kifinomult kultuszokon keresztül az eklektikus keresztténységig. Ezeknek a régészet kinálta lehetőségeknek a kihasználása azért is indokolt, mert a vallásos érzések fejlődésének vizsgálata átvezet az emberi gondolkodás absztraháló képességének történeti elemzéséhez. A vallás és a gondolkodás történetének vizsgálata sajnos még napjainkban is az a terület, ahol a misztifikáló irányzatok szinte korlátlanul érvényesülnek. Sőt a marxista történészek egy részének járatlansága következtében a kritikátlanság csatornáin keresztül ezek a nézetek bekerülnek a marxista irodalomba is. A szovjet régészetnek ama emlegetett 20-30-as években folyt gondolatébresztő kutatásai lényeges vonatkozásokban gyarapitották a vallás és a gondolkodás történetének ismeretét. Tanulságos, hogy napjaink pozitivista polgári etnológiai irodalmában találkozunk ezeknek a szovjet kutatásoknak marxista lényegétől megfosztott eredményeivel.

Az előadás szövege egy évvel ezelőtt készült. Az eltelt év alatt megtörtént a magyar régészet helyzetének felmérése és elkészült annak tapasztalatait összegző, a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége elé kerülő jelentés. Ez a jelentés keresztmetszetet ad a magyar régészet eredményeiről, fejlődésének nehézségeiről és azok elháritásának módozatairól. Röviden utal a régészet helyére a társadalomtudományok rendszerében. A felmérés tapasztalatainak ismerete nem eredményezte az előadás tartalmának megváltoztatását, természetesen nem azért, mintha a két tudomány közötti együttmüködés valamennyi aspektusát, lehetőségét

vagy problémáját sikerült volna, akár egy évvel ezelőtt, akár pedig most, hiánytalanul összegezni. A szerző részéről ez az első probálkozás arra nézve, hogy főként saját tapasztalataira támaszkodva összegezzen lehetőségeket és eredményeket. A müfaj jellege már eleve megszabta a tárgyalásba bevonható kérdések körét, amellett a szerzőnek bizonyos tekintetben vállalnia kellett a kezdeményezés nehézségeit és kockázatát is, hiszen e két tudományos ágazat közötti kapcsolatok problémáinak elméleti, valamint gyakorlati elemei nem kerültek a rendszerező érdekl - dés körébe. Igaz számos külföldi, főként szovjet tanulmány és monográfia általában említést tesz egy hasonló jellegü összegezés kivánatos voltáról, s e közben értékes észrevételeket, megfigyeléseket is közöl. Az előadás szerzője első kisérletének tartja az előterjesztett összefoglalást, amely magán viseli az elsődlegesség jegyeit. Pragmatista, empirikus szinten a két történelmi tudomány kapcsolatának kérdéseit nem tulságosan nehéz feladat összefoglalni.De a tudományelméleti szintü elvi következtetések megtételéhez több hasonló érdeklődésü szakember szoros együttmüködésére volna szükség. Az ilyen érdemi együttmüködés tudományos életünkből hiányzik, márpedig az elméleti igényü összegezéseket a tudományos gyakorlatnak kell megelőznie, ami persze nem jelenti azt, hogy elméleti felkészültség nélkül siker reményében lehet tudományt müvelni. Még kevésbé lehet két tudomány közötti kapcsolat igényére épitett kutatásokat folytatni.

Bartha Antal

Az ICOM vezetőszerveinek párisi tanácskozásáról

1969. évi junius hó 9-étől 13-áig került sor Párisban az ICOM vezető szerveinek ezévi tanácskozására. Junius 9-én és 10-én az egyes nemzeti bizottságok elnökeiből, a nemzetközi bizottságok és az ICOM regionális szerveinek vezetőiből álló „Advisory Comittee" 26. ülése zajlott le J. J e l i n e k, a bizottság cseh elnöke vezetésével, és junius 12-én és 13-án került sor az ICOM legfelső választott szerve: a Végrehajtó Bizottság 27.ülésére. Ezeken az üléseken mint a magyar bizottság elnöke, ill. a Végrehajtó Bizottság tavaly megválasztott tagja vettem részt.

Az „Advisory Comittee" ülésén kb. 30 ország képviselője volt jelen és résztvett rajta az ICOM elnöke és igazgatója, valamint az UNESCO képviselője is. A Végrehajtó Bizottság ülésén a 25 tagból 18 jelent meg vagy képviseltette magát. A népidemokratikus országok - Bulgária kivételével - valamennyien részt vettek a bizottságok ülésein.

Az ICOM alapszabályainak értelmében az „Advisory Comittee"-ben kell megtárgyalni a nemzeti bizottságok, a különböző nemzetközi bizottságok és szervezetek (ilyen 17 van), továbbá az ICOM regionális szervei - az ázsiai, az északamerikai és a közép-afrikai központok - jelentéseit, a nemzetközi szervek beszámolóit - pl. az UNESCO illetékes osztályának tájékoztatóját a római restaurátori központ munkájáról - és az ICOMOS munkájáról szóló beszámolót. Ezeket a jelentéseket és beszámolókat javaslatokkal a Végrehajtó Bizottság elé kell terjeszteni, amely határozatokat hoz.

Természetesen az ICOM életére és a muzeumok nemzetközi problémáira vonatkozó egyéb fontos kérdések is napirendre kerültek a

Végrehajtó Bizottság előtt. A sok téma közül - a két bizottság munkaprogramja összesen 23 napirendi pontot ölelt fel - az általánosabb érdeklődésre számottartó tárgyalások, ill. határozatok a következők voltak:

A Végrehajtó Bizottság foglalkozott a szabadtéri néprajzi muzeumokkal. Ezek többsége ugyan Európában van, azonban a fejlődő országokban - elsősorban Afrikában - rendkivül nagy érdeklődést tanusitanak az ilyen tipusu muzeumok iránt; többet létre is hoztak már. Az ICOM az UNESCO-val és az ICOMOS-sal együtt a mutatkozó problémák tanulmányozására, továbbá a fejlődő országok munkájának segitésére egy speciális csoportot hoz létre és egy holland szakembert küld ki a bizottság elé terjesztendő tanulmány elkészitése céljából.

Az ICOM igazgatója ismertette azt a megegyezést, amely a Közlekedési Muzeumok Nemzetközi Szövetségével jött létre. Ez a szerv - önállóságát megtartva - mint az ICOM 17. nemzetközi szakbizottsága fog tovább müködni. Hasonló kérdés merült fel a Mezőgazdasági Muzeumok Szövetségével és a hadtörténeti muzeumok szervezetével kapcsolatban is. Ezeket a következő évben fogják tanulmányozni, a titkárság pedig jelentést készit a Végrehajtó Bizottság ülése számára.

Élénk vita közben zajlott le a muzeumok biztonságával foglalkozó nemzetközi bizottság munkájának megtárgyalása. Megállapitották a hozzászólók, hogy a bizottság müködése nem eredményes, holott szinte minden muzeum számára elengedhetetlenül fontos lenne, hogy nemzetközileg összehangolt intézkedésekre javaslatokat dolgozzon ki, különös tekintettel arra, hogy a muzeumi lopások világszerte emelkedő tendenciát mutatnak. A vita után a Végrehajtó Bizottság határozatot hozott ennek a bizottságnak a feloszlatásáról és egy „ad hoc" munkacsoport kiküldését határozta el azzal a meghagyással, hogy ez azonnal fogjon hozzá a tényleges munkához.

Élénk vitát váltott ki a külföldi cserekiállitások nemzetközi

biztositási dijának problémája is. Elsősorban a népidemokratikus országok küldöttei - de a nyugati országok képviselői is - panaszkodtak amiatt, hogy a magas biztositási dijak erősen fékezik a kiállitások nemzetközi cseréjét. Mivel a fogadó felet terheli a nagyösszegü, dollárban fizetendő biztositási dij, a külföldi kiállitások bemutatása csak meglehetősen egyoldaluan történhet meg. A szocialista országok pl. tudnak kiállitásokat kiküldeni a nyugati országokba, de fogadni azoktól nem tudnak, mert szinte megoldhatatlan számukra a biztositásukkal járó anyagi - valutáris - teher. A problémához szkeptikusan szóltak hozzá a legnagyobb nyugati muzeumok igazgatói is. Véleményük abban csucsosodott ki, hogy a muzeumi szakemberek nem kompetensek ebben a kereskedelmi jellegü kérdésben,és a nemzetközi biztositó társaságoknál ilyen „business" ügyben nem sok megértésre lehet számitani. Az UNESCO képviselője: A b d u l H a k előadta, hogy az UNESCO is foglalkozik ezzel a jelenséggel, mert keresztezi a kulturális javak nemzetközi kicserélésére vonatkozó határozatait. A Végrehajtó Bizottság ugy határozott,hogy egy - a legtekintélyesebb nyugati muzeumok igazgatóiból és az ICOM pénzügyi szakembereiből álló - szükkörü bizottságot hiv össze abból a célból, hogy tárgyaljon egy nagy nemzetközi biztositóval a biztositási dijak mérsékléséről.

A Végrehajtó Bizottság előtt fontos napirendi pontként szerepeltek a muzeumi szerzeményezésekkel kapcsolatos etikai problémák. Az előzetesen elkészitett anyaghoz kivonatot csatoltak egy 1967-ben Londonban megjelent könyvből, amely elsősorban Törökországot, az afrikai és a latin-amerikai országokat emliti meg, mint ahonnan óriási mértékben folyik a régészeti tárgyak kicsempészése. A nyugati nagy muzeumok, bár tudnak e tárgyak illegális származásáról, mégis vásárolják azokat. Az előterjesztés tudományos szempontból is kifogásolta az ilyen mütárgyak szerzeményezését, hiszen előkerülési körülményeikről - mivel több kézen mentek keresztül - az eladó magánember vagy kereskedő semmit sem tudhat, a tárgyalás során azonban természetesen a muzeum-etikai kérdések merültek fel a legélesebben. A Végrehajtó Bizottság szakértőkből álló bizottságot hivott össze olyan

megbizatással, hogy dolgozzon ki rendszabályokat, amelyek segitségével meg lehet állitani a mütárgyak kicsempészését, illetve a nem „legális" származásu tárgyak megvásárlását.

Rendkivül fontos helyet foglalt el a tárgyalásokon az ICOM pénzügyi helyzetéről szóló jelentés vitája. E jelentés szerint ugyanis az ICOM-ot tartós pénzügyi válság fenyegeti. Az UNESCO, valamint egyéb nagy nemzetközi alapitványok (FORD, SMITHSONIAN) támogatása ellenére, megnövekedett kiadásait az ICOM egyre kevésbbé tudja fedezni. Ebben annak is szerepe van, hogy az ICOM igazgatósága az utóbbi években irányt vett kiterjedt nemzetközi apparátus - pl. a különböző regionális központok - kiépitésére s ez az erőforrások jó részét leköti. Megfigyelhető az ICOM központi apparátusa létszámának emelésére vonatkozó törekvés is. Éppen a jelen ülésen terjesztette elő az ICOM igazgatója ujabb javaslatát, amely szerint a különböző nemzetközi és regionális szervezetek, intézmények összefogására igazgatóhelyettesi státust kell létesiteni, s bejelentette azt is, hogy ehhez az egyik alapitványból már az anyagi eszközöket is megszerezte. A Végrehajtó Bizottság ilyen körülmények között természetesen jóváhagyta az igazgatóhelyettes beállitását.

Tárgyalta a Végrehajtó Bizottság az ICOM elhelyezési problémáját is. Az ICOM igazgatóságának jelenlegi elhelyezése valóban rendkivül rossz és szükös. A probléma megoldására érdekes javaslatok merültek fel. Az egyik javaslat szerint oldja meg az UNESCO az ICOM elhelyezését, mivel az ICOM jelenleg is egy UNESCO-házban székel. Az UNESCO képviselője azonban ezzel kapcsolatban semmi biztatót nem igért. A másik javaslat szerint a francia kormány segitségét kellene kérni a probléma megoldásához. Két további alternativa is felmerült: az egyik: az ICOM székhelyét áthelyezik Svájcba, mivel a svájci kormány vállalná megfelelő épület biztositását. A másik az ICOMOS javaslata: az ICOM vegyen át Velencében egy gazdátlan palotát és tegye át székhelyét Velencébe; ez a megoldás támogatná azt az elképzelést is, hogy Velence megmentése érdekében különböző nemzetközi szervezeteket telepitenek oda. Ebben az esetben azonban a palo-

ta helyreállitási költségeit az ICOM-nak kellene viselnie. A Végrehajtó Bizottság és az UNESCO képviselője a két utóbbi megoldásáért egyáltalán nem lelkesedett, mert ezek az ICOM-ra nézve azzal a sulyos hátránnyal járnának, hogy elszakadna az UNESCO-tól és ennek csak kárát látná a szervezet érdemi munkája.

A Végrehajtó Bizottság behatóan foglalkozott az 1971. évi, Franciaországban megrendezésre kerülő közgyülés előkészitésével. A tavaly Moszkvában ülésezett Nemzetközi Nevelési Bizottság javaslatára a következő közgyülés főtémájául „A muzeumok és a nevelés" kérdéseinek megtárgyalását fogadták el. Mivel ez rendkivül szerteágazó téma, megbizták a francia bizottságot azzal, hogy tegyen javaslatot a téma észszerü leszükitésére. A francia bizottság elnöke vázolta a közgyüléssel kapcsolatban felmerült problémákat, azt ugyanis, hogy a szokásos időben, a nyári hónapokban nagyon nehéz megoldani Párisban a résztvevők elszállásolását. Felmerült az a javaslat is, hogy a közgyülést a francia Riviérán rendezzék meg a szezon utáni hetekben (szeptember végén - októberben) és utána tegye át székhelyét a közgyülés Párisba. A francia bizottság a Végrehajtó Bizottság legközelebbi ülésére dolgozza ki a közgyülés részletes programját.

Napirenden szerepelt az ICOM alapszabályainak módositása is. Az uj alapszabály-tervezetet megküldik a tagországoknak és ezek irásban nyilvánithatják véleményüket. A jelenlegi alapszabállyal kapcsolatban legfőbb kifogásként az merült fel, hogy kevés jogot biztosit az ICOM választott szerveinek és - a tagok véleménye szerint - a kelleténél több jogot biztosit a nem választott igazgatóságnak.

Az ICOM vezetősége régóta szorgalmazza, hogy az ICOM tagsági igazolvánnyal rendelkezők minden országban mentesüljenek a belépőjegy megfizetése alól. A magyar bizottság már korábban pozitivan reagált erre a megkeresésre, és a Müvelődésügyi Minisztérium egyetértésével határozatot hozott az ICOM tagsági jegyek belépőül való elfogadására. Most az ICOM izléses jelvényt készittetett, amit mindazon muzeumok pénztáraiban ki kell füg-

geszteni, ahol az ICOM tagsági igazolványokat belépő jegyként elfogadják. A Magyar Bizottság is kapott néhány ilyen jelvényt, amit - az ICOM ilyenirányu határozatához való csatlakozásunk demonstrálására - a legfontosabb budapesti és vidéki muzeumokban fogunk kifüggeszteni.

Az ICOM nemzetközi bizottságainak tervei közül egy közvetlenül érinti Magyarországot is. A Történeti és Régészeti Muzeumok Szakbizottsága keretében müködik egy albizottság, amelyik a régészeti romterületek megőrzésével és a régészeti szabadtéri muzeumok bemutatásával foglalkozik. Mivel hazánkban az utóbbi években ezen a téren igen nagy eredményeket értünk el (Vértesszöllős, Aquincum, Gorsium, Szombathely, Pécs, stb.), az a terv merült fel, hogy 1970 májusában az albizottság Budapesten tartja soron következő ülését, majd utána az ülés résztvevői megtekintik a magyarországi szabadtéri régészeti muzeumokat. Az ICOM Magyar Bizottsága eziránu javaslatunkat elfogadta és előterjesztést tesz a Müvelődésügyi Minisztériumnak az anyagi bázis megteremtésére.

Végül a Végrehajtó Bizottság elfogadta három ország most alakult nemzeti bizottságának tagfelvételi kérelmét (Kongó Brazzaville, Cyprus és Honduras).

Fülep Ferenc

A Bács-Kiskun megyei múzeumok helyzetének alakulása a tanácsi irányítás időszakában

Megyei muzeumi szervezetünk jelenlegi helyzetének megitéléséhez nem elegendő kizárólag a közelmultat vizsgálnunk; hogy reális képet kapjunk, távolabbra kell visszatekintenünk.

Muzeumaink nagy része - még a korábbi alapitásuak is - a háborus pusztulások következtében teljesen ujjászervezett, mondhatni uj intézményeknek tekinthetők, ugyanis a felszabadulást követő években valamennyi a kialakulás stádiumában volt. Legtöbbjük éppen a közelmultban vált aktiv, komplex gyüjtő és népmüvelő munkát végző muzeummá.

A muzeumok szervezésének és rendezésének folyamata országszerte az 50-es években indult meg nagyobb ütemben. Az évtized végére - bár sok nehézséggel küszködve - alakult ki megyénk főbb gyüjteményeinek arculata is. A tanácsi kezelésbe adás 1962-ben még a muzeumaink szervezésének befejezése előtt történt meg, s e körülmény hátrányait később azután teljes sullyal tapasztalhattuk. A Müvelődésügyi Minisztérium kezelésében lévő, nagyságrendben is jelentős gyüjtemények: Kecskemét, Baja, Kiskunhalas és Kiskunfélegyháza muzeumai kerültek először megyei irányitás alá, s ezekhez rövidesen csatlakoztak a helyi tanácsok által fenntartott kiskőrösi, kalocsai és dunavecsei emlékházak, illetve muzeumok, továbbá az alakulóban levő Dunapataji Helytörténeti Gyüjtemény. Igy rövidesen megkétszereződött az intézmények száma, anélkül azonban, hogy ez a növekedés az éppen megalakult megyei muzeumi szervezet költségvetésén jelentősen javitott volna, mivel említésre méltó előirányzatokat csak a kiskőrösi emlékmuzeummal vettünk át. Nagyságrendjüket illetően természetesen az utóbbiak nem hasonlithatók a már régebben müködő muzeumainkhoz, de akkori megoldatlan problémáik azokéval egyenranguak voltak.

A nagyobb intézményeket és helyzetüket tekintve a tanácsi átadáskor szembetünő aránytalanságokat tapasztalhattunk. Viszonylag előnyös helyzetben találtuk a bajai muzeumot. Ezt már korántsem állapithattuk meg a megyeszékhely muzeumáról, amely az akkor biztositható kisebb mértékü megerősitéssel is csak nehézségek árán tudta ellátni szakmai és igazgatási feladatát. E két muzeumban, továbbá a kiskunhalasiban és a kiskunfélegyházában összpontosult a megye 15 főfoglalkozásu s kb. ugyanennyi - csaknem kivétel nélkül 4 órás - részfoglalkozásu muzeumi dolgozóinak zöme.

A személyzet rendkivül rossz bérezés mellett dolgozott, a segéderők nagy része közepes vagy annál is gyengébb képesitéssel rendelkezett. Kis és nagy intézményeknél egyaránt helyiség gondok jelentkeztek. A gyüjteményfejlesztési-, a kiállitási- és kiküldetési költségek ijesztően alacsonyak voltak, a müszaki-technikai felszereltség - kevés kivételtől eltekintve - rendkivül elmaradott volt. A bajai muzeumbarátok áldozatkészségéből fenntartott muzeumi füzet-sorozaton kivül önálló muzeumi kiadvány nem volt, hacsak a Központi Propaganda Iroda által előállitott egy-egy korszerütlen rotaprint kiadványt nem tekintünk annak. Az intézmények jelentős részében a munka a fenntartásra, a megőrzésre, és egy alacsony szinvonalu népmüvelési tevékenységre korlátozódott, más jellegü tevékenység nagyon szük korlátok között - mindössze három intézménynél - folyt. Ez az előnytelen helyzet lényegében meghatározta muzeumaink fejlesztésének irányát, ütemét viszont lassitotta a terület földrajzi jellegéből adódó dekoncentráltság, amely nem adott lehetőséget a személyi és anyagi erők összpontositására.

Célunk kezdettől fogva világos volt: nagyobb muzeumi egységeink erősitése és korszerüsitése, alapvető gondjaik megoldása, a megyei szervezet kialakitása. Ezek mellett fontosnak tartottuk az egyes muzeumi gyüjtemények közötti aránytalanságok megszüntetését, valamint a gyüjtési és népmüvelési szempontból fehér foltnak számitó területek felszámolását.

Előre láttuk, hogy mindezt csak évek során, lépésről-lépésre tudjuk megvalósitani. Pedig akkor még néhány olyan tényezővel nem is számolhattunk, amely a fejlődés folyamatát tovább lassitotta. E tényezők egyike: a régi és elhanyagolt, vagy rosszul felujitott épületekből származó „katasztrófa sorozat", amelynek elháritása anyagi erőinket, valamint munkatársaink energiáinak jórészét évekre lekötötte. A sürgös megoldást kivánó problémák közül csupán a jelentősebbeket emlitve utalhatok a helytelen aláfalazás miatt veszélyessé vált kiskőrösi muzeumépületre, a felujitás hibái miatt évről-évre rossz állapotba került kiskunfélegyházi szélmalom épületre, valamint az alapfalak kifagyása és a tetőzet állapota miatt veszélyessé vált börtön-,illetve főépületre, a tetőzeti hibából megrokkant dunavecsei és dunapataji épületeinkre, de hivatkozhatok a kecskeméti muzeum beázására, raktárában a talajviz feltörésére, a halasi muzeum állandó tüzveszélyt jelentő hibás elektromos hálózatára, a bajai muzeumépület tetőzetének és homlokzatának tarthatatlanná vált állapotára. Tervszerü munkával mindezeken a bajokon sikerült urrá lenni ugy, hogy a gyüjteményeket maradandó károsodás nem érte. E célokra a meglehetősen szük felujitási és karbantartási kereteinkből a tanácsositás ideje óta mintegy 3 millió forintot forditottunk.

A másik tényező, amelynek hatását nem láttuk előre, s amely olykor keresztezte elképzeléseinket: megyénk egy részén az időre még nem alakultak ki természetes kulturális és gazdasági központok, igy e területeken elszórva és ötletszerüen jelentkeztek a kisebb helyi kulturális bázisok megteremtésére, többek között a muzeális gyüjtemények létesitésére vonatkozó igények. Bár e kis helyi muzeumok müködésének biztositása nagy anyagi ráforditást nem igényelt, létesitésük átcsoportositható tartalékok hiányában mégis jelentősnek számitó erők elvonásával járt, s ilyen módon késleltették nagyobb muzeumaink korszerüsitésének folyamatát.

Nem mozditotta elő kellő mértékben muzeumaink fejlesztését megyei szervezet költségvetésének alakulása sem. A kiindulási

szolgáló - irreálisan alacsony - alap mindössze 760.000 forint volt és csupán a fenntartás költségeit fedezte. Ez az összeg a tanácsi kezelés időszakában csaknem megkétszereződött, pontosabban 1.450.000 forintra emelkedett. Különösen jelentős volt a fejlődés az első években: 1963-ban a költségvetés 965.000 forintra, 1964-ben 1.241.000 forintra emelkedett. Ha azonban ezeket az összegeket összehasonlitjuk a jelenlegi 1.450.000 forinttal, s figyelembe vesszük az időközben beállott árváltozásokat, létszám- és bérfejlesztést, továbbá a Minisztérium által korábban biztositott központi beszerzések és támogatás megszünését, akkor azt állapithatjuk meg, hogy immár hatodik éve a legnagyobb jóindulattal is legfeljebb csak stagnálónak nevezhetjük muzeumaink költségvetését. A növekvő feladatok és igények viszont egyre nyomasztóbbak s igy csak átmeneti segitségnek számitanak a jellegüknél fogva rendszertelenül jelentkező pótelőirányzatok, melyek összege egyébként nem jelentéktelen, 1968-ban elérte a 266.000 forintot s ez évben is már közel 160.000 forintot tesz ki.

Ilyen körülmények között rendkivül rugalmas, átgondolt és ökonomikus vezetés volt szükséges ahhoz, hogy jelentősebb előrehaladást érjünk el. Ez sok kérdésben sikerült is. Javult és mindenekelőtt arányaiban előnyösen változott intézményeink létszám-ellátottsága. Megyei viszonylatban egyenletesebbé vált és jobban alkalmazkodik a módosult feladatokhoz a munkaerők megoszlása. Jelenleg már összesen 23 főfoglalkozásu muzeumi dolgozó alkalmazására van lehetőségünk, s kb. ugyanennyi részfoglalkozásu alkalmazottunk van. Személyi állományunk 8 órás munkaidőben kifejezve összesen 33 fő. Nagymértékben nőtt a megyei muzeum létszáma és javult segéderőinek összetétele, nőtt a kiskunfélegyházi muzeumé is és a közeljövőben jut megoldáshoz a Kiskőrösön megnyilt uj muzeumi-kiállitási egység költségvetési és létszámproblémája is. Nem oldódott meg azonban a megyei muzeum tudományos kutató-gárdájának feltöltése, ami többszöri kisérletezés után sem sikerült. Ez annál nagyobb gondot okoz, mivel a megye gyüjtőterületének fele, a megyeszékhely muzeumának összes ügye az időről-időre hiányossá vált adminisztráció mel-

lett legtöbbször a két tudományos és egy gazdasági vezető vállára nehezedik. Ez rendkivül megneheziti a segitségre szoruló kisebb gyüjtemények, vagy a nagyobb feladatok előtt álló muzeumok hathatósabb támogatását.

A közelmultban jelentős mértékben emelkedett a muzeumi dolgozók bére, bár a helyzet még mindig nem mondható megnyugtatónak. 1967-ig számottevő bérfejlesztés nem volt; az 5 éves időszakban összesen 1.700 forint feljebbsorolási keretet tudtunk biztositani. Ennek következtében az elmult évben halaszthatatlanná vált dolgozóink bérének részleges rendezése, s az erre a célra biztositott mintegy 3.000 forint komoly lépést jelentett a bérek normalizálása felé, mivel ezáltal a 8 órai muzeumi munkáért ténylegesen kifizetett átlagbér 1.436 forintról 1.506 forintra emelkedett, s ezen belül a főfoglalkozásuak átlagbére 1.672 forintról 1.698 forintra módosult. A béremelést az is szükségessé tette,hogy az elmult évek folyamán jelentős mértékben javult a megyei szervezet létszámának minőségi összetétele, s részben uj alkalmazásokkal, részben a továbbképzés révén emelkedett az ügyviteli és technikai állomány szakképzettsége is. Ma egyetlen olyan dolgozója sincs a szervezetnek, aki feladatkörének ellátásához a rendeletileg előirt feltételekkel ne rendelkeznék. Javultak a munkakörülmények és fejlődött a technikai felszerelés is. Itt nemcsak a központi vásárlásból származó butorzat- és müszerberuházásokra, hanem a saját erőnkből történt fejlesztésekre kell utalnunk (a kecskeméti, kiskunfélegyházi, kiskunhalasi és kalocsai raktárberendezések, több uj motorkerékpár beszerzése, felujitott gépkocsi biztositása,a fotó és restauráló laboratóriumok fejlesztése, filmfelvevő gépek és tranzisztoros magnók beszerzése, stb. Törekedtünk arra is, hogy a muzeumok felujitásával egyidejüleg megoldjuk a fütés korszerüsitését is. Elkészült a bajai muzeum korszerü gázfütése, s ehhez hasonlóval a kecskeméti muzeumot is felszereljük ez évben. Szerény keretekből ugyan, de viszonylag jelentős és eredményes ásató és gyüjtő tevékenységet folytattak muzeumaink az elmult időszakban. A szükséges leletmentéseken kivül erőinket elsősorban a madarasi halomsir-terület teljes feltárására, továbbá az

állandó jellegü, vagy évfordulós kiállitásokkal kapcsolatos anyag-gyüjtésre összpontositottuk (a madarasi ásatásra mintegy 200 ezer Ft-ot forditottunk). Egyes területeken azonban a gyüjtés fokozását a szükös anyagi keretek,a magángyüjtők konkurrenciája, a raktározási gondok, ásatási viszonylatban pedig a munkaerőhiány korlátozzák. Különösen nehéz képzőművészeti gyüjteményeink fejlesztése, és e tekintetben nem jelent segitséget az állami vásárlás sem, amely tapasztalataink szerint erősen felhigitja a muzeumok anyagát. Beleértve a gyüjtemények rendezéséből, tehát belső feltárásából származó anyagot is, tárgyaink száma - a nehézségek ellenére - az elmult időszakban több, mint kétszeresére: 54 ezer db-ról 115 ezer db-ra emelkedett.Uj gyüjteménycsoportok alakultak ki: a megjelent utasitás alapján rendeződött a helytörténeti és a legujabbkori tárgyi-, a történeti dokumentációs- és adattári anyag. Az anyag mennyiségével arányban nem növekedett restaurátor-állományunk, mégis az uj technológia alkalmazása és a növekvő szakképzettség következtében gyüjteményeinket rövid távon konzerváltnak tekinthetjük, azaz gyors pusztulásra itélt anyaggal nem kell számolnunk.

Nagyjából a gyarapodással tart lépést muzeumaink nyilvántartása. Helyenként azonban nem csak a leltárbavételig jutottunk el, hanem több gyüjteménynél, elsősorban a megyei muzeumnál fotós alkalmazásával megkezdtük a teljes gyüjtemény fényképezését, s egyes gyüjteményrészlegeknél -a revizióval egybekötve - a fényképes leiró kartonok elkészitését is befejeztük. Ezt a folyamatot nemcsak muzeumainkra, hanem - a távolabbi jövőben - a felügyeletünk alá tartozó magán- és honismereti gyüjteményekre is szeretnénk kiterjeszteni. A muzeumokon belül megindult, s több intézménynél befejeződött a teljes raktár-revizió, s erről elkészültek a jegyzőkönyvek is. Sajátos helyzet azonban, hogy a raktározási körülményeink javulásával, a gyüjtemények átköltöztetésével csaknem minden intézménynél rövidesen ujabb revizió válik szükségessé.

A már felsorolt és a későbbiekben soronkövetkező feladatok nagy része a tudományos munkától vonta el az erőket, s megyénkben

fokozottabban jelentkezik a kutatók tulterheltsége. Nem hat serkentőleg az sem, hogy mindeddig nem sikerült meginditani a muzeumi szervezet önálló kiadvány-sorozatát, amelyre pedig a megye kutatottsága és alacsony publikáltsági foka miatt - elsősorban az anyagközlő részlettanulmányok szempontjából - rendkivül nagy szükség lenne. Az elmult években elsősorban arra törekedtünk, hogy megteremtsük a megye kulturális folyóiratát, remélve, hogy muzeumi vonatkozásu közleményeknek is helyt adhatunk. Mint kiderült, ezekben csak a nagyobb, összefoglaló tudományos munkák eredményeinek ismeretterjesztő célu kivonatát tudnánk elhelyezni, mig a Müvelődésügyi Osztály belső kiadványa, a „Müvelődésügyünk", a muzeológiai és népmüvelési cikkek közlésére alkalmas,igy egyik sem pótolhatja a rendszeresen megjelenő muzeumi közleményeket. Ennek feltételei pedig mindenképpen megértek, mivel a muzeumok gondozásában megjelent - nagyrészt külső támogatásból kiadott - kiadványok szinvonala és külső megjelenése bizonyitja, hogy a megyei szervezetben a megfelelő felkészültség adva van. Eddigi kiadványaink jellegét elsősorban a külső támogatás szabta meg, az jobbára képzőmüvészeti kiállitások költségeinek fedezésére irányult. E téren jelentős áldozatokat vállaltak a kecskeméti, a kalocsai, s részben a bajai tanácsok, illetve Kiskunhalas város, a halasi monográfia megjelentetésével.

Muzeumaink legfontosabb népmüvelési tevékenysége a jelentős, bár fokozatosan csökkenő számu (évi mintegy 50), s egyre nagyobb igényességgel megrendezett időszaki kiállitások bemutatása. Ezek közül néhány megyénk határain tul is elismerést aratott. Tekintettel azonban arra, hogy egy-egy ilyen kiállitás költségei 30-80 ezer forint között váltakoznak, éves megyei kiállitási keretünk viszont mindössze átlag 30 ezer forint, ezek csak költségvetésen kivüli tanácsi, vagy külső támogatás esetén készülhetnek. Ezek között meg kell emliteni sorrendben a kalocsai népmüvészeti kiállitást, a zománctörténeti kiállitást, továbbá az országos iparmüvészeti kiállitást, illetve a nagy sikert aratott évfordulós kiállitásokat. Jelentős szerepük van muzeumainknak a helyi képzőmüvészeti életben és müvészeti isme-

retterjesztésben, és e téren az a törekvésünk, hogy mind látogatóink, mind kiállitó müvészeink fokozottabb igényességgel forduljanak a muzeumok felé.

Erőfeszitéseinkkel és eredményeinkkel ugy vélem nem áll arányban muzeumaink évi 100 ezer főnyi látogatója, annak ellenére, hogy a kiállitások propagandája jó, s a kiállitások iskolai látogatottsága ugyancsak megfelelő. Szélesebbkörü szervezés hiányában azonban a kialakult törzsközönségen kivül ujabb tömegek bekapcsolása a muzeumlátogatásba rendkivül nehéz, s erre megyénk mezőgazdasági jellege miatt az októberi Muzeumi Hónap kevésbbé előnyös.

A népmüvelési munkán keresztül javuló, vagy kifejezetten jó muzeumaink kapcsolata a tanácsokkal. A muzeumok programjukkal messzemenően támogatják a helyi rendezvényeket, de a kulturális élet más területein is jelentős szerephez jutottak. Tanácsi szerveink segitik is a muzeumok célkitüzéseit, sőt, sok helyütt egyenesen kezdeményezik és szervezik a helyi muzeumok fejlesztését. Itt elsősorban a kiskunhalasi, a kalocsai és a kiskőrösi tanácsi szerveket emliteném meg, mint amelyek a legaktivabb érdeklődést tanusitják a muzeumok iránt, de növekvő érdeklődés tapasztalható a kiskunfélegyházi és a bajai tanácsoknál is, elsősorban a népmüvelés egyes feladatainak megoldásában. A közös rendezvények, évfordulós kiállitások kérdésében Kecskemét Város Tanácsa bizonyult a legaktivabbnak és legáldozatkészebbnek. Ez a tanács az utóbbi időben egyre nagyobb figyelmet szentel a muzeum távlati fejlesztésének is.

A más szervekkel való kapcsolatok kérdése is jól alakul. Megyeszerte jó az együttmüködés a muzeumok és a TIT, a müvelődési házak, a könyvtárak és a levéltárak között. Aktiv munkakapcsolattá alakult ez a tanácsköztársasági és más jubileumi kiállitások előkészitésében, rendezésében és megyei terjesztésében. Kielégitőek a kapcsolatok a Moziüzemi Vállalat keretében müködő Megyei Filmstudióval,de ennek továbbfejlesztésében további nagy lehetőségeket látunk.

+ + +

A megyei muzeumigazgató irányitási módszere évek gyakorlata során alakult ki. A szervezet tagintézményeivel való kapcsolat tartására, azok irányitására felhasználja a személyes ellenőrzés, az irásos jelentéskérés, az igazgatói értekezletek lehetőségeit. Tapasztalataink szerint módszerei beváltak. A területen való mozgását Osztályunk korábban saját kocsijának rendelkezésére bocsátásával segitette elő, s ezt a megyebeli nagy távolságok, a bonyolult közlekedési viszonyok indokolttá is tették. Az irányitást és a helyszini ellenőrzést tovább segitette, hogy 1969 első negyedévében a megyei muzeumi szervezet számára külön gépkocsit tudtunk juttatni.

A megyei muzeumigazgató posztját kezdettől fogva Horváth Attila ősrégész muzeológus tölti be. Szakmáját értő,alapos felkészültségü ember, aki fontos vezető poziciójában jól megállja a helyét. Ennek biztositéka - felkészültsége mellett - emberi és politikai rátermettsége. Osztályunknak személyével és személyén keresztül az egész muzeumi szervezettel harmonikus és konstruktiv kapcsolata fejlődött ki.

+ + +

A muzeumi munka - amelynek társadalmi elismerését, még távolról sem lehet kielégitőnek tekinteni - nagy terheket ró a tudományos és adminisztrativ dolgozókra csakugy, mint a segéderőkre. Csak olyanok dolgozhatnak tartósan a muzeumokban, akik a kötelességtudáson tulmenően munkájukat nagyfoku hivatásérzettel is tudják végezni. Dolgozóink alkalmazásánál és nevelésénél arra törekedtünk, hogy ezt a szemléletet elmélyitsük, tekintve, hogy minden dolgozónk lényegében bizalmi állást tölt be:nemcsak fontos eszmei értékekért, hanem igen jelentős anyagi értékekért is felelős.Dolgozóink felelősségérzetének és munkafegyelmének egyik bizonyitékaként fogjuk fel, hogy a hiányos létszám-ellátottság ellenére a fokozódó,s a muzeumok számára oly veszélyes mütárgykereskedelem gyüjteményeinkben mindeddig nem okozott problémát.

+ + +

A Megyei Tanács Végrehajtóbizottsága legutóbb 1966 elején tárgyalta részletesen a muzeumi szervezet teljes munkáját. Megállapitotta a Végrehajtóbizottság, hogy a tanácsi kezelésbe vétel óta a muzeumok életében komoly fejlődés mutatkozik, mindamellett, hogy a szervezet megyei szintü irányitása még nem bontakozott ki teljesen.

Kedvezően értékelte a Végrehajtóbizottság a megyei muzeumi szervezet jól alakuló tartalmi munkáját is, és egyetértett a továbbfejlesztésre vonatkozó elgondolásokkal is.

A feladattervből álljon itt néhány fontosabb, a közelebbi jövőben megoldáshoz jutó, vagy olyan probléma, melyben az intézkedés feltételeinek megteremtése folyamatban van:

a megyeszékhely muzeuma raktározási és kiállitási helyiség gondjainak megoldása, tudományos létszámának feltöltése néprajzos, legujabbkori történész - esetleg még egy müvészettörténész - muzeológus alkalmazásával; létszámkeretén belül a megyei muzeumigazgató-helyettesi állás megszervezése;

a muzeumi szervezet költségvetésének stabilizálása az évi mintegy 2-300 ezer forintot kitevő póthitelek fejlesztésképpeni megadásával; a muzeumi évkönyv, évi egy vándoroltatható tematikus időszaki kiállitás költségeinek biztositása, valamint az ásatási és egyéb gyüjteménygyarapitási költségek emelése, legalább az árváltozások mértékében;

a muzeumi szervezet végleges ügyrendjének kidolgozása és ennek alapján az egyes intézmények saját ügyrendjének elkészitése;

a kisebb gyüjteményeink (Dunapataj, Dunavecse, Szalk-

szentmárton) jogi helyzetének rendezése,muzeumi rendjük kialakitása;

a muzeumi dolgozók fizetésrendezésének befejezése.

További jelentősebb feladataink, amelyek végrehajtása már a következő 5 éves tervidőszakra huzódik át: a kecskeméti muzeum uj nagyméretü állandó kiállitásához, a bugaci természettudományi, a kiskunhalasi helytörténeti, majd a kalocsai néprajzi és természettudományi, illetve a bajai muzeum uj állandó kiállitásaihoz a feltételek megteremtése.

Kádasi László

Múzeum és új közönség

1968 szeptember 18-24 között Krakkóban tartotta nemzetközi szemináriumát az ICOM (International Comittee of Museums).

A rendezvény az UNESCO égisze alatt, a lengyel UNESCO Bizottság és a lengyel ICOM Nemzeti Bizottság közös szervezésében zajlott le, s ezen 13 ország: Anglia, Bulgária, Csehszlovákia, EAK, India, Kuba, Lengyelország, NDK, NSZK, Románia, Szovjetunió, Uganda és Magyarország képviseltette magát, muzeumi főigazgatókkal, osztályvezetőkkel.

A hat napig tartó megbeszélések fő célja annak megvitatása volt, hogy a különböző társadalmi rendszerü és kulturáju országok milyen közös koncepciót alakitsanak ki a muzeumok uj közönségének megnyerésére és megtartására.

Fontos feladatának tekintette a szeminárium a különböző népmüvelési módszerek ismertetését, valamint azoknak a tudományos eredményeknek a közreadását, amelyek a muzeumi népmüvelő munka hatásfokát, az oktatásban, pihenésben, szórakozásban elfoglalt szerepét igyekeztek elemezni.

A résztvevő országok delegátusainak felszólalásaiból meg lehetett állapitani, hogy a muzeumi népmüvelés minden ország közmüvelődésében fontos szerepet tölt be. Ezen a téren a helyes módszerek keresése, kialakitása a jelen és jövő folyamatos feladata. A jó módszerek kialakitását hathatósan segitik elő az egyes országok muzeumaiban alkalmazott pszichológusok, szociológusok, akik a látogatókkal közvetlen foglalkozás utján, tudományos felmérések alapján érdekes és figyelemreméltó eredményeket mutathatnak fel.

Érdekes előadást hallottunk az oswiencimi (Auschwitz, Lengyelország) emlékmuzeum szociológusától, aki több év óta vizsgálja az auschwitzi kiállitás serdülő fiukra gyakorolt hatását.

Számottevő kisérleteket végeznek az EAK-ban, ahol a Museum of Science and Technology (Müszaki Muzeum) a müködő és 1:1 arányban elkészitett müszaki modellek segitségével müszaki ismeretterjesztést végez a szakmunkásképzés elősegitésére.

Ezek a példák számunkra eléggé szélsőségesek. Lengyel vendéglátóink azonban gyakorlati bemutatókkal illusztrálták,hogyan próbálják a muzeumok hatókörét a társadalom valamennyi rétegéhez szólóan kiszélesiteni. A szeminárium résztvevőinek alkalma volt meghallgatni a Czartoryskich muzeum egyik iskolai foglalkozását az egyiptomi müvészetről. Vitatható, hogy a foglalkozás mind tartalmilag, mind formailag mennyiben volt alkalmas arra, hogy 14 éves gyerekekkel megismertesse az egyiptomi müvészetet, de maga az a tény, hogy az iskolai történelem és müvészetoktatásban egyre nagyobb mértékben támaszkodnak a muzeumokra és a felettes hatóságok a személyi és tárgyi feltételek megteremtésével ezt elősegitik, biztatónak és követhetőnek tünik.

Láthattunk egy rejtett kamerákkal készitett filmet is. Egy időszaki képzőmüvészeti kiállitásra különböző módon előkészitett, különböző koru és nemü gyermekcsoportokat vezettek vagy engedtek be és az egyes kiállitási tárgyak kiváltotta reakciókat jelezték a rejtett kamerák. Izgalmas és dokumentumfilmnek is felhasználható a téma és az anyag is, a megvalósulás azonban nem biztos, hogy tudományos eredményeket hozhat.

A tömegkapcsolatok elmélyitését mutatta be az a film is, amelyik egy uj bányásztelepülés benépesüléséről szólt. A modern, emeletes házakba még napjainkban is földmüveléssel foglalkozó családok kerültek, s ezt a szituációt próbálta felhasználni a krakkói Nemzeti Muzeum, hogy a lakások berendezésével egyidőben izlésnevelő kampányt inditson. Szoros együttmüködésben dolgoztak a különböző kereskedelmi vállalatokkal és a helyi állami

szervekkel.

A felszólalók hangsulyozták, hogy bár különböző világnézetü és kulturáju országok képviselői jöttek össze, de egyetértenek abban, hogy a XIX-XX. század hagyományos muzeumlátogató közönsége megváltozott. A szocialista országok létrejötte, a gyarmatok szétesése, az urbanizáció és iparosodás mind nagyobb tömegeket fordit a kultura felé. Nagymértékben fejlődik a turizmus is. Mindezek a változások megnövelték a muzeumok jelentőségét az egész világon. De annak ellenére, hogy világviszonylatban szinte társadalmi szükséglet lett a muzeum, mind az iskolai, mind az iskolán kivüli oktatásban és nevelésben, nagyon kevés történt annak tudományos megállapitása érdekében, hogy az uj közönség milyen igényt támaszt a muzeumokkal szemben.

A muzeumlátogatók zömét az egész világon az iskolás korosztály adja. Ennek megfelelően elsősorban az emlitett korosztály megnyerését kell szem előtt tartani. Minden országban az oktatási rendszer fontos eleme a muzeum. Munkájuknak a pedagógiai célokkal való összehangolására közös muzeumi és iskolai programot kell kidolgozni, amely figyelembe veszi az oktatás különböző követelményeit. Ez természetesen feltételezi, hogy a pedagógusok tisztában vannak a muzeumok adta lehetőségekkel. Az 1968-ban Moszkvában tartott ICOM szeminárium megállapitotta, hogy a tanároknak olyan képesitésre van szükségük, amely lehetővé teszi,hogy a muzeumokat oktatási célokra is fel tudják használni.

Figyelemreméltó az a kezdeményezés, hogy az egyes országokban a muzeumokat látogató diákok nemcsak passziv nézői a kiállitott tárgyaknak, hanem különböző módszerek segitségével (gyermekklubbok, ifju muzeumbaráti körök, szakkörök, stb.) tevékeny részesei lesznek a muzeumok életének.

Ezen a téren elért minden eredményt az adott muzeum, az adott ország és nem utolsósorban nemzetközi szempontból is feltétlenül értékelni kell. A muzeum és uj közönség problémájának tanulmányozására nemzeti bizottságokat, vagy központokat lenne

célszerü létrehozni, amelyek lehetővé tennék az értékelések nagyobbkörü megvitatását, az információk cseréjét és e különösen fontos feladat nemzetközi koordinálását.

Az eddigi szurópróbáknak számitó tudományos kisérletek helyett közös, egységes kutató programot kellene megvalósitani, amely lehetővé tenné a jó módszerek közös kialakitását.

A szeminárium határozatában javasolja, hogy 1971-ben az alábbi témák kutatása induljon meg:

1. Az állandó,időszaki és vándorkiállitások pedagógiai értéke.
2. A különböző muzeumok (müvészeti, müszaki, történeti, irodalmi, természettudományi muzeumok és emlékházak, müemlékek) csoportos megtekintésének hatása.
3. Az iskoláskoru gyermekek muzeumi foglalkoztatása.

E vizsgálatok elvégzését a határozat a muzeumlátogatók számának emelkedésével szoros összefüggésben javasolja. E téren sokat segithetne, ha a muzeumok bevezetnék az időszakos esti (18-22 óra közötti) nyitvatartást.

Ugyancsak tudományos vizsgálatok tárgyává kellene tenni a muzeumi propagandát, amely az uj közönség megnyerésének egyik legfontosabb eszköze.

Fentiekben csupán a szemináriumon elhangzott felszólalásokat kivántam vázolni. A Muzeumi Közlemények következő számában arról szeretnék beszámolni, hogy a KMI Népmüvelési és Propaganda Csoportjának e téren milyen elképzelései vannak.

Béni Miklósné

Az Európai Kerámiaművészet kiállítás előkészületei és forgatókönyve

A kiállitás, melynek forgatókönyvét módszertani tanulságként az alábbiakban közöljük, 1969 juliusában került megrendezésre az Iparmüvészeti Muzeumban. Az előzetes tématerv szerint célja az európai kerámia fejlődési tendenciáinak bemutatása, egyben a hazai kerámiamüvészet és az európai fejlődés összefüggéseinek érzékeltetése; hozzájárulás a közönség izlésének, müvészettörténeti szemléletének fejlesztéséhez.

E célkitüzés megvalósitása szükségessé tette az európai kerámiatörténet vázlatos áttekintését és a megfelelő korszakok hangsulyozását. Abból indultunk ki, hogy a mai kerámia hosszu fejlődés szintézise: évszázadok során alakultak ki különböző válfajai az egyszerü mázatlan agyagedénytől az ólom-, majd az ónmázas, egyéni és üzemi uton előállitott agyagig, a kőedény és porcelán-árutól a mai, kifejezési lehetőségekben szinte korlátlan kerámia-változatokig (egyszerü mázatlan agyag-munkák,agyagmázas edények, ólom-, majd ónmázas edények, kőcserepek, porcelán-változatok, kőedények, Weedgwood, fajansz-, poceláná-ruk, mai modern kerámia).

Mindezeknek összetartozóság szerint, földrajzi bontásban, jelentőségüknek megfelelő méretekben szerepelniök kell a kiállitásban. Nyilvánvaló, hogy az őskori agyagedényekre csupán utalhatunk néhány eredeti tárgy és fénykép segitségével, hasonlóan szük korlátok közé kényszerültünk pl. a népi kerámiában továbbélő - igy gyüjteményünkben csak alig, vagy egyáltalán nem található - ólommázas edények bemutatásánál. Gazdagabb, teljesebb anyagot mutattunk be viszont az ónmázas edényekből, melyeknek előélete már Kis-Ázsiában megkezdődik az időszámitásunk előtti VI. században és a XII-XIII. századtól már gazdagon bonatkozik ki.

Az iszlám kerámiától a hispano-moresk kerámiákon át vezet az ut a már gazdag bontásban megjelenithető olasz kerámiáig. Erre muzeumunk gyüjteménye gazdag lehetőséget ad. A XIV. századtól a XVIII. század végéig követhető nyomon ez a fejlődés: a faenzai, giubbiói, urbanói, caffagioloi, durantei, derutai, firenzei, sienai, velencei és castelli kerámián át demonstrálható. Az olasz majolika mellett más európai országok jelentős fajansz müvészetének emlékeit is bemutatjuk: a németalföldi és német fajanszmühelyektől a francia, osztrák és magyar mühelyek termékéig. A fajanszmüvességen belül megkülönböztetjük az egyéni és manufakturális uton, valamint az üzemszerü feltételek között előállitott fajanszokat.

A kőcserép készitése, - amely alapvetően különbözik a fajanszétól - uj fejezetként izelődik az európai kerámia fejlődésébe. A Rajna-környéki kőcserepekkel a XIX. század közepéig, a nemesebb kerámia-formák megjelenéséig találkozhatunk.

A XVIII. század elején a porcelánnal egy uj kerámiafáleség alakul ki. Meissen szerepének és müködésének kiemelkedő jelentőségét hangsulyozni kivánjuk a kiállitáson. Ezért Meissent a közismert iparmüvészettörténeti periódizálásban mutatjuk be. Az 1717-el elinduló bécsi percelánmanufaktura és különböző korszakbeli alkotásai szintén kiemelten szerepelnek a kiállitáson, ugyanugy, mint a berlini (a Wegely és a Gotzkowsky), a höchsti, frankenthali, a ludwigsburgi és a nymphenburgi porcelánmanufakturák alkotásai. A kisebb német gyárak termékei szintén jelentőségükhöz mérten szerepelnek a kiállitáson. Az európai porcelán fejlődésében a sevresi és más kisebb francia gyárak mellett az angol porcelánnak is jelentős szerepe van, csakugy, mint az olasz, holland, belga, dán és orosz porcelánnak. A cseh és az osztrák gyárak szerepe különösen kiemelkedő a magyar fejlődés szempontjából.

A XVIII. században megindulo és a XIX. században kibontakozó kőedény-gyártás európai állomásait (Anglia, Németország, Csehország,stb.) szintén illusztráljuk.A Weedgwood angliai és fran-

ciaországi megjelenése, elterjedése a XVIII. századra esik.

A magyar kerámia fejlődése, kialakulása külön fejezetet kap. Ez azért szükséges, hogy azt a fejlődésbeli elmaradottságot indokoljuk, mely a magyar kerámiát a külfölditől elválasztja. Az egyéni magyar keramikusság bemutatása után a manufakturális kerámiával folytatjuk a sort (Holics, Tata, Buda, Modor, Dejte, Gács, Pongyelok, Murány, stb.).

A magyar kőedénygyártás a XVIII. század végén kezdődik, de a XIX. század elején, illetve közepén bontakozik ki (Holics, Kassa, Pápa, Körmöcbánya, Rozsnyó, Batiz, Miskolc, Bélapátfalva, Szilvásvárad, Telkibánya, Hollóháza, Igló, Herend, Lukafa, Kőszeg, Bakonybél, Görgényszentimre, Brassó, Kolozsvár, stb.). A kőedénygyárakkal közel egyidőben alakulnak ki első porcelángyáraink (Telkibánya, Herend, stb.) is. A herendi Fischer-féle gyár és egyes fontosabb stiluskapcsolatainak érzékeltetése szintén helyet kap a kiállitáson. A porcelán-fajansz - uj műfaj - kialakulása szintén szerepel a kiállitáson. A pécsi Zsolnay gyár szerepét erőteljesen hangsulyozzuk. Majd a mai magyar kerámia fontosabb irányzatait mutatjuk be három Kossuth-dijas mesterünk egy-egy alkotása segitségével.

A kiállitás az Iparművészeti Muzeum földszinti, a bejárattól nézve forditott U-alaku galériájában került megrendezésre. E helyiség kialakitása az épület egységes stilusához alkalmazkodik nemcsak oszlop-rendjében, hanem a belső térszerkezet, az épitési adottságok tekintetében is. A galéria helységeit és a középső nagy csarnokot áttört felületek kapcsolják össze. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy nemcsak a nagy csarnokból nyilik korlátlan belátás a galériába, hanem azt is, hogy a galériából is ki lehet látni a nagycsarnokba. A kiállitás megkonstruálásánál, installációjának megtervezésénél ezekkel az adottságokkal eleve számolni kellett. Ezért olyan installációt alkalmaztunk, amely a tér sajátos szépségét és jellegét nem befolyásolja. Emellett a kiállitandó anyag jellegét sem hagyhattuk figyelmen kivül. A nehezebb, tömörebb, statikusabb benyomást kel-

tő fajanszok kiállitásánál másként kellett eljárnunk, mint a könnyed, légies hatásu porcelánoknál. Ezért a hasonló vitrinek másnemüségét azzal probáltuk elérni, hogy térelválasztó felületeket iktattunk be a két vitrin-sor közé. A vitrinek kialakitásánál egyébként az egyszerüségre törekedtünk. Kerültünk minden olyan megoldást, elképzelést, amely az anyag hangulati és esztétikai hatását befolyásolná, zavarná. A térelválasztó szerkezet alkalmazásához csak a galéria hátsó helyiségében nem ragaszkodtunk, ahova a porcelánanyagot helyeztük. Itt arra törekedtünk, hogy az anyag könnyedségét a vitrinek egyszerüségével is fokozzuk.

\+ + +

A kiállitás elrendezését az alábbi vázlat és táblázat szemlélteti:

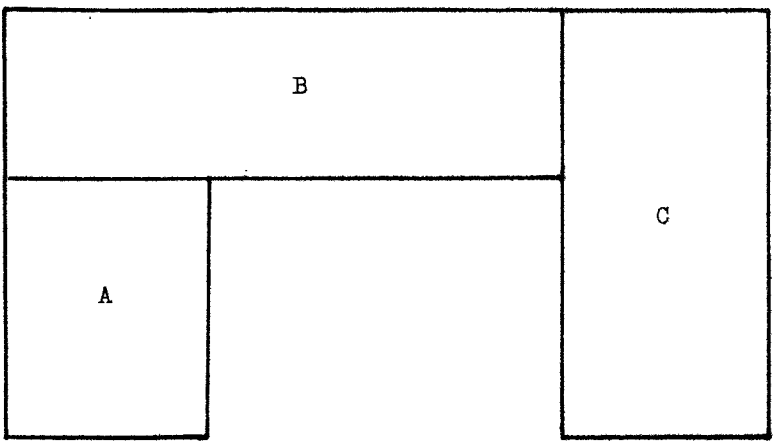

A = Európai fajansz B = Európai porcelán
C = Magyar fajansz, kőedény, porcelán

A terem	vitrin száma
Közel-Kelet	1-2
Közép-Európa	3
Német kőcserép	4-5
Olasz	6-9
Buda	10
Francia	11-12
Svájc	13
Delft	14-15
Nürnberg	16
Bayreuth	17-18

B terem	vitrin száma
Meissen	19-21
Bécs	22-23
Höchst	
Nymphenburg	24-26
Fürstenburg	
Berlin I	
Berlin II	
Frakenthal	
Ludwigsburg	
Orosz	27-28
Olasz	29
Cseh	30
Francia	31
Dán	32-33
Angol	34
Angol-német kőedény	35

C terem	vitrin száma
Török	36
Habán	37-39
Holics	40-41
Tata	42
Buda + manufakturák	43
Kőedény	44-46
Átmenet	47
Telkibánya	48
Herend	49-50
Zsolnay	51-53

Két részes tábla.Egyik részén a szöveg, másik részén keramikust munka közben ábrázoló XVI. sz.-i metszet nagyitott képe (2488/1968. sz. felvétel).

A kerámia - mint használati edény - az emberi életmód állandó eleme. Az első agyagedények diszités nélkül valók és az egyszerü, természeti formákat öltik magukra. Az edények felületét boritó máz is a használhatóság érdekében jött létre. Mivel a kerámia létrejöttét gyakorlati rendeltetésének köszönheti, alakulása, fejlődése mindig szorosan összefügg a termeléssel, a társadalom technikai, technológiai szinvonalával, életével. Nem véletlen, hogy az ónmáz például a korai tőkés társadalom fejlődésével egyidőben jelenik meg Európában, használata a korabeli termelési móddal függ össze. Ezért kiállitásunkon a kerámiát forradalmasitó ónmáz megjelenésével, felhasználásával foglalkozunk elsősorban, majd azokkal az anyagokkal, melyek létrejöttüket az ónmáznak köszönhetik.

Tábla. Vitrinen kivül helyezendő el.

Az európai kerámiamüvesség már korán - jóval időszámitásunk előtt - kialakitotta sajátosságait, de technikailag elmaradt Közel-Kelet és Kisázsia eredményeitől. Mig Európában ekkoriban ismeretlen volt a fémmáz használata, Egyiptomban, Asszíriában és Babylonban évezredekkel időszámitásunk előtt ismerték és használták a szines ónmázt.

1.sz.vitrin

A középkori perzsa fajanszok legkedveltebb diszitése a fémfényben csillogó lüszteres máz. Ez a technika is Perzsiában keletkezett - ahonnan az ón- és ólommáz elindult európai hó-

ditó utjára - és innen terjedt el a XII. században az iszlám különböző országaiba.

2.sz.vitrin

Az óarab müvészet nyugati változatát mór művészetnek nevezzük. A hispano-mór fazekasok alkotásai eltérnek a többi iszlám kerámiától. Legjellemzőbb vonásuk a lüszteres máz, a festés és diszités gazdagsága.

3.sz.vitrin

Az ónmáz megjelenése előtt agyagot, sót és ólommázt használtak az európai kerámikusok. Az ólommáz a XIII. században - sőt egyesek szerint már a XII. században - elterjedt Nyugat-Európában. Az ólommáz átlátszó s a cserépen üvegszerü felületet alkot. Ha réz- vagy vasoxiddal keverik, zöld, illetve sárgás-barnás felületet eredményez.

Az ólommázas kerámia-technika ma is él a népi fazekas-müvességben, mig a fajansz-, vagy majolika-technika a modern kerámiai eljárások alapjául szolgál.

4.sz.vitrin

Az ónmázas kerámiamüvesség megjelenése előtt terjedt el egyes országokban (Németország, Franciaország, Anglia, stb.) a kőcserépmüvesség. Az e tárgyak alapanyagául szolgáló agyag a benne levő gazdag kvarctartalom miatt a tüzben kőkeménnyé ég. Szine rendesen világosszürke, esetleg krómsárga, vagy vöröses-barna.

5.sz.vitrin

A kőedények készitésének főhelye a rajnai tartomány (Koblenztől Kölnig). A legrégibb

darabok renessánsz stilusuak. Az 1550 körül alakult siegburgi műhelyben magas, kupszerüen megnyult korsók készültek; az 1565 körüli ráreni edények orsószerüek,zömökek. Itt készültek a barna szinü, szakállas emberfejes, un. Bartmann-korsók is. A kőcserépmüvesség a XVIII. században népmüvészetté alakult át.

6.sz.vitrin

Az ónmáz készitését először az olaszok sajátitották el az iszlám művészetét gyümölcsöztető spanyoloktól. Faenza készitményei a legkeresettebbek, majd Firenzéé, Siennáé és Caffagioloé. 1500 körül alakulnak Urbino és Casteldurante műhelyei. Velence iparát 1520-tól, Derutáét pedig 1521-től ismerjük. Deruta és Gubbió kerámiaművészete a XVI. század közepén virágzik főleg G. Andreoli idejében.

7.sz.vitrin

A XVIII-XIX. században egyes városok régi majolikaműhelyei manufaktura-szerüen müködnek. Legismertebbek: Nova, Pesaro, Faenza, Bassano, Milano, Torino, Gorizia és Trest műhelyei.

8-9.sz.vitrin

A majolika-készités Olaszországban a XIX.században lendül fel és ma is virágzik. Különösen Cantagalli firenzei gyára vált európai hirüvé a XIX. század végén.

10.sz.vitrin

Az első ónmázas kerámia emlékekkel Magyarországon Mátyás udvarában találkozunk. Noha a Mátyás alatt virágzó majolikaművesség - a műhely rövid élettartama és az ország életében bekövetkező nagy politikai és társadalmi vál-

tozások miatt - nem lehetett nagy hatósugaru, a magyar kerámia történetében mégis korszakos jelentőségü.

11.sz.vitrin

Franciaországban már a kora-reneszánszban megindult az igényes, müvészi kerámia készitése, az ónmázas kerámia azonban csak az 1520-as években jelenik meg. A század közepén lépett nyilvánosság elé a francia kerámia egyik legnagyobb mestere: Bernard Palissy. Naturalisztikusan diszitett tálaival, edényeivel iskolát teremtett.

12.sz.vitrin

A XVI. században Franciaországban egymás után létesültek manufakturák, mint pl. Rouenben, Lyonban, Neversben, stb. A legismertebb és leghiresebb francia manufaktura a Strassbourg-i volt, melyet a Hannong-ok alapitottak 1719-ben. A gyár Lotharingiai Ferenc tulajdona lett, aki 1743-ban birtokainak nyugati részén, Holicson is hasonló manufakturát létesitett.

13.sz.vitrin

Itália északi szomszédságában, Svájcban az 1520-as és 1540-es évek között találkozunk az ónmázas kerámia nyomaival. A svájci majolika azonban csak a XVI. század közepén válik jelentőssé a Winterthurban készitett majolikával és a vegyesmázas kályhákkal.

14.sz.vitrin

Hollandiában későn, 1584-ben jelenik meg az ónmázas kerámia. Delft fajanszipara 1610 körül létesül.A század elején hazai izlésü tár-

gyakat készitenek, később viszont a kinai és japán porcelán hatására készitményeik diszitése erősen átalakul.

15.sz.vitrin

A delfti kerámia virágkora a XVIII.század első felére esik. Ekkoriban mintegy 36 manufaktura müködik a városban.

16-18.sz.vitrin

Az első jelentősebb német kerámiamühely - a Preuning-féle - Nürnbergben müködik a XVI. században. A XVII. században Hanauban, majd Berlinben és Bayreuthban létesül fajanszgyár (1720). Készitményei szintén Delfthez igazodnak.

B terem

Két részes tábla. Első részén szöveg, második részén:egy porcelán manufaktura belsejét ábrázoló felvétel (2488/160 sz.).

Európában már a XVI. században megindulnak a kisérletek porcelán előállitására. Firenzében a Mediciek alatt, 1574-1620 között sikerült egyfajta lágyporcelánt előállitani. Itália mellett Franciaországban és Németországban is korán megindultak a porcelángyártási kisérletek. Ezek eredményeként sikerült 1673-ban egy porceláptipust, az un. fritt (lágy) porcelánt előállitani. A XVIII.század elején több francia gyár ebből az anyagból dolgozott.

Németországban 1675-től foglalkoznak porcelán előállitásával. Ez elsősorban Tschirnhauser és Böttger nevéhez füződik. Böttgernek sikerült a keményporcelánt 1707-ben először előállitania. Ez tette lehetővé a meisseni porcelángyár megalakulását 1710-ben.

19.sz.vitrin Az európai porcelánstilus kialakitása J. G. Hörold érdeme. Neve a legszebb európai festett porcelán korszakát (1720-1735) jelöli. A gyár 1720-tól 1750-ig terjedő periódusának - egyben az európai porcelánmüvészetnek - egyik legnagyobb egyénisége: Kändler, aki 1731-ben került Meissenbe.

20.sz.vitrin Kändler már 1750 körül a rokokó izléshez csatlakozik, de a gyár igazi rokokó szakasza csak 1750 után következik be. Ezt az időszakot ipari korszaknak nevezik (1750-1773). A Hörold-festés háttérbe szorul, s egyre több rokokó stilusu edényt készitenek, domboru és „deutsche Blume"-nak nevezett diszitéssel.

21.sz.vitrin 1764-ben Meissenben Michael Victor Acier francia müvész meghivásával kezdődik az un. Louis XVI. periódus. Acier a klasszicizmushoz kapcsolja a rokokó-barokk hagyományokon nagyranőtt meisseni kisplasztikát, de törekvésében sok a dekadens elem. 1833-tól a rokokó stilust ujitják fel, majd a historizmus és a szecesszió jegyében dolgoznak.

22.sz.vitrin A bécsi porcelángyárat 1718-ban alapitotta Innocentius Du Paquier. A Du Paquier-periódust szakaszokra osztjuk. Kezdetben az ezüstmüvesség és a fajansz hatása dominál, végül alakos diszitményeket alkalmaznak meisseni modoru kerti virágokkal. A gyár 1744-től állami tulajdonba került. Az állami periódus 1744-től 1864-ig tart.

23.sz.vitrin

A bécsi gyár plasztikai müvészetét három erőteljes egyéniség képviseli. Kezdetben J. Niedermayer és Leopold Dannhauser, majd Anton Grassi, aki 1784-től a gyár plasztikai tervezője. A bécsi porcelánplasztika utolsó korszaka Anton Grassi nevéhez füződik. Grassi idejében Konrad Sorgenthal (1784-1805) vezette a bécsi porcelángyárat.Ez volt a gyár legvirágzóbb periódusa. Ezt követően fokozatosan hanyatlik és 1864-ben végleg megszünik.

24.sz.vitrin

A höchsti gyárat Adam Friedrich von Löwenfinck meisseni festő alapitotta 1746-ban. A gyár hirnevét J. P. Melchiornak köszönheti, aki 1866-79-ig dolgozott itt. A nymphenburgi porcelángyár 1747-ben létesült. Hirnevét F.A. Bustelli figurái alapozták meg, aki 1754-től 1763-ig müködött itt.

25.sz.vitrin

A fürstenbergi porcelángyár 1747-ben létesült. A gyár második periódusában a francia származásu V. Gerverot vezeti a gyárat. Gerverot Sevresben tanult, ezért a gyár stilusában franciás jelleg dominál.

Az első berlini porcelángyárat W. Kaspar Wegely alapitotta 1750-ben. A gyár rövid müködés után, 1757-ben megszünt, s a csak néhány évig fennálló vállalatot 1761-ben követte Nagy Frigyes király porcelángyára, mely az 1770-es években élte fénykorát. A gyár 1790-ben egyesül a charlottenburgi gyárral.

26.sz.vitrin

A frankenthali porcelángyárat 1755-ben alapi-

tották. A frankenthali porcelán-plasztika magas szinvonala Konrad Link fellépésével kezdődik, aki a XVIII. századi német szobrászat egyik kimagasló alakja. Johann Peter Melchior - a kiváló német kisplasztikus - is dolgozik egy ideig a frankenthali gyárban.A gyár 1799-ben végleg megszünik. Munkásai Nymphenburgba mennek át. Frankenthalra Sevres stilusa hatott, ennek ellenére sajátos hangvétele évtizedekig érvényesült.

A ludwigsburgi porcelángyár 1758-ban alakult. A gyár legjobb periódusa 1760-tól 1775-ig tart. Noha a figurák müvészi kialakitása sokat fejlődik a 60-as, 70-es években, mégis szivesen fordulnak Meissen, Nymphenburg, Frankenthal törekvéseihez, s talán Höchsthöz és Fuldához is.A gyár 1824-ben végleg megszünik.

27.sz.vitrin Az 1744-ben alakult szentpétervári manufaktura tevékenysége 1773-tól lendül fel. A festőmühelyt Szaharov vezeti, a szobrok müvészi szinvonalát pedig Rachette biztositja.

28.sz.vitrin A pétervári mellett néhány kisebb porcelángyár is létesül a XVIII. század végén, a XIX. század elején. Közülük kiemelkednek: Baranovka gyára, Batyenin Szergej pétervári üzeme és Kornyilov testvérek ugyancsak pétervári gyára.

29.sz.vitrin Az olaszországi Velencében Vezzi aranymüves és testvére alapitott 1720-ban porcelánmanufakturát, a bécsi gyárból szökött Hunger segitségével. A második olasz porcelángyárat

Velencében alapitják 1758-ban. V. Fülöp spanyol király fia, Bourbon Károly az ujonnan felépült nápolyi Capo di Monte kastélyában 1743-ban alapitott porcelángyárát nevezi a szakirodalom Capo di Monte-nak.

30.sz.vitrin

Az első cseh porcelángyárat Rabersgrünben, a másodikat pedig Schlagenwaldban alapitották 1792-ben. A gyár zöldes-kékes szinü masszájával, nehézkes formáival nem tud versenyezni a meisseni és a türingiai porcelánnal. - A klösterlei porcelángyárat 1793-ban, Pierkenhammer gyárát pedig 1802-ben alapitották. 1815-től Elbogen Csehország legfontosabb kerámiai központja.

Tábla. Vitrinen kivül helyezendő el.

A Távol-Kelettel folytatott kereskedelem révén a kinai porcelán lassan kiszoritja az aranyat és ezüstöt, sőt a fajanszot is. A fajanszosok a konkurencia hatására megkisérlik előállitani a porcelánt. Igy jött létre a külső hatásában ugyan a kinai porcelánhoz hasonlitó, anyagában azonban ettől eltérő, un. lágy, vagy fritt porcelán. Poteratnak sikerült először Rouenben 1673-ban lágyporcelánt előállitania, majd 1677-ben Saint Cloudban gyártanak lágyporcelánt. Mig a Poteratoknak nem sikerült Rouenban a porcelánt fellenditeniök, a Chicanneau-család vállalkozása anyagilag is kifizetődött. Saint-Cloud 1766-ig üzemel.

31.sz.vitrin

Az egyre terjedő kemény porcelán mellett még a XIX. században is állitottak elő lágy-porcelánt Franciaországban (pl.Sevres). Noha már

1739-től készitenek keményporcelánt Franciaországban, az 1756-ban Sevres-be költöző Vincennes-i királyi manufakturában 1768-tól készitenek a lágy porcelán mellett keményporcelánt. - A gyár fénykora 1750-től 1760-ig tartott. A kor majdnem minden jelentős szobrásza dolgozott Sevres-ben, mégis kiemelkedik a gyár tervezőgárdájából Falconet, Pajou, Pillage, Clodion stb. 1887-től 1891-ig Theodore Deck, a hires francia keramikus vezette a gyárat.

32.sz.vitrin

A koppenhágai porcelángyár 1754-ben alakult. 1799-től kezdve királyi dán porcelángyár. Kezdetben sevresi lágyporcelánt készit. A gyár első virágkora a 80-as évekre esik. Az edények formái és diszitése kezdetben a német formát követi, majd fokozatosan nemzeti karakterüvé lesz.

33.sz.vitrin

A gyár XIX.századvégi világhirét Arnold Krognak, a gyár zseniális vezetőjének köszönheti, aki elsőrendü művészeket alkalmaz és egyedi készitmények előállitására törekszik. Tárgyainak, készleteinek kedvelt diszitőeleme továbbra is a dán flóra. A századforduló szecessziós hatása a gyár termékein is megmutatkozik. Edényei kék, zöld, és vörös mázalatti szinekkel készülnek.

34.sz.vitrin

Olaszország, Németország és Franciaország mellett Angliában is korán megindultak a kisérletek a porcelán előállitásáért. Ezek eredményeként feltalálták az un. csontporcelánt. Ez a francia lágy porcelánhoz hasonló porcelán-

féleség. Előállitása csonthamu hozzáadásával történik. Használati célra ugyan alkalmatlan, de diszedénynek igen megfelelő.

Az első angol porcelángyárak Bowban (1744-1762), Derbyben (1745), Chelsea-ban (1745), majd Liverpoolban (1750?) létesültek.

Tábla. Vitrinen kivül helyezendő el.

A kőedény - legalább is annak XVIII. századi angliai és német változata - földpátot tartalmazó kerámiafajta, melyet átlátszó, ólmos illetve bóraxos, vagy bórónsavas mázzal boritanak. A szériaszerüen előállitható kőedény megsemmisitő csapást mért a müvészi fajanszra, ezért a fajanszgyárak egyrésze a kőedénynyel folytatott versenyben megszünt, vagy átalakult kőedénygyárrá.

35.sz.vitrin

Az egyik legnagyobb angol kőedénygyár Leedsben (1760-1825) müködött. Az angol és európai kőedénygyártást Weedgwood lenditette fel. E név alatt különböző jellegü és minőségü kőedényt készitettek. Az angol kőedénygyárak mellett jelentős szerepe volt a német gyáraknak is (Mainz, Marktbreit am Main, Schrammberg stb.).

C terem

Egy részes tábla. Csak szöveg.

A magyar fejlődés a XV. századig teljesen paralel halad az európaival. A török hódoltság másfél százada azonban nemcsak a polgári termelőerők fejlődését akadályozta Magyarországon, hanem a müvészet, köztük a kerámia fej-

lődését is. Ezért Magyarországon a majolika csak a XVII. század első éveiben terjed el véglegesen. Nyugat-Európában már a XVII. század második felében megindul a küzdelem a porcelán előállításáért. Magyarországon - majdnem kétszáz éves késéssel - a XIX.század elején kezdődik meg a porcelán előállitása. E fejlődésbeli egyenetlenség érzékeltetése miatt a magyarországi kerámia fejlődését külön szemléltetjük.

36.sz.vitrin

A három részre szakadt ország egyes részeinek fejlődése eltérően alakult, mely a kerámiamüvészet differenciált fejlődésében is megmutatkozik. Más müvészeti stilus és izlés alakul ki nyugaton, északon és Erdélyben, mint az ország hódoltsági területein. Mig itt az egyes müvességeket - köztük a fazekasságot is - a török kerámia alakitja, addig Nyugat-Magyarországon, a Felvidéken és Erdélyben a török kerámiától eltérő kerámiamüvesség alakul ki az ujkeresztény, vagy „habán" edényesek révén.

A török kerámia sajátos diszitései nemcsak a hódoltságkori, hanem a mai népies kerámiáinkon is felismerhetők.

37.sz.vitrin

A „habán" elnevezés XVIII. századi eredetü és valószinüleg a „Haushaben"-ből keletkezett. Igy nevezte közösségét az a Németalföldről ide vándorolt népcsoport,mely Közép-Európában - igy Magyarországon is - a majolikát meghonositotta.

Edényeik formái és diszitményeik jellege a középeurópai reneszánsz stilusát tükrözi.

38.sz.vitrin — A habán edények egy ritka csoportját: az un. „kék-habán" edények alkotják. Ezek kékkel szinezett fedőmázra fehér fedőszinnel helyezik el sajátos reneszánsz motivumaikat.

39.sz.vitrin — A XVIII. században virágzó habán müvészet később lehanyatlik. Az erőszakos katolizálás következtében közösségeik szétesnek, készitményeikből hiányzik az a müvészi erő, mely egy századdal korábban munkájukat jellemezte.

40.sz.vitrin — A manufakturális kerámiát Magyarországon Holics képviselte legmagasabb szinten. A holicsi manufaktura 1743-ban létesült. A XVIII. század közepén barokk formáju edények, keletázsiai és Castelli-modoru tányérok kerültek ki a holicsi manufakturából.

41.sz.vitrin — A XVIII. század második felére a rokokó formáju edények, a szines virágos strassbourgi piros-szegélyes és roueni kékmustrás asztalkészletek jellemzők, mig a szobrokon Bécs és Meissen hatása érezhető.

1786-ban itt kezdik meg a kőedény gyártását Magyarországon.

42.sz.vitrin — A holicsi fajanszgyártás tradicióiból táplálkozik a tatai gyár is, melyet gróf Esterházy

József alapitott. 1769-ben Hermann Sándor áll a manufaktura élén. Neki köszönhető, hogy a tatai manufaktura „a nehézségek ellenére" fellendül. Hermann Sándor 1772-ben meghalt, és örökébe özvegye, Frank Krisztina lépett. Tata több évtizedes működésével jó hirnevet vivott ki magának.

43.sz.vitrin

A tulzott diszités, dekoráció jellemzi a XVIII. század második felében alakult manufakturák készitményeit. Ezek közül elsősorban Buda, Pongyelok, Dejte, Stomfa, Modor, Gács, Kisbér stb. készitményei figyelemre méltóak.

Tábla. Vitrinen kivül helyezendő el.

A kőedény a fajansz finomabb, korszerübb változata. Az un. fehér kőedény világosra égő agyag és iszapolt kréta, esetleg kvarc keveréke. A kiszáradt edénytestre kerülnek a diszitőelemek, majd égetés után az átlátszó bóraxos, ill. ólomoxidos máz. Gyakori a máz feletti diszités is. Egyes darabok szine sötétbarna vagy fekete, attól függően, hogy milyen agyagból készültek.

44.sz.vitrin

Az első kőedény Holicson készült a XVIII.század végén. Az első magyar kőedénygyár viszont Kassán létesült 1801-ben. Közel ezzel egyidőben, 1802-ben létesitették a pápai kőedénygyárat is. A Hunyad-megyei Batizon d'André György által 1822-ben alapitott kőedénygyár 1868-ig működött.

45.sz.vitrin

Az ország északi megyéiben Telkibányán, Hol-

lóházán, Körmöczbányán, Rozsnyón, Iglón, Murányban, Apátfalván és Szilváson működött évtizedekig kőedénygyár. A miskolci kőedénygyár 1832-től kisebb megszakításokkal 1863-ig üzemelt.

46.sz.vitrin

Az 1840-es években alakult kőedénygyárak közül az 1846-ban létesitett városlődi és lukafalvi gyárak érdemesek emlitésre. Rövid ideig működött kőedénygyár Kőszegen, Nagymartonban és Bakonybélen is.

47.sz.vitrin

Mig Nyugat-Európában közvetlenül a fajansz után kezdődik a porcelángyártás, Magyarországon a kőedény megelőzi a porcelán megjelenését. Az első porcelánt Magyarországon Holicson állitották elő a napoleoni háboruk éveiben. A magyar porcelán gyárszerü előállitására azonban csak Telkibányán került sor az 1830-as évek elején, a körmöcbányai gyár kisérleteivel egyidőben. Az emlitetteken kivül még Kassán, Miskolcon és Pápán állitottak elő Herendet megelőzően porcelánt.

48.sz.vitrin

A telkibányai porcelángyárat 1825-ben Bretzenheim Ferdinánd alapitotta. A gyár fénykora 1846-ban ér véget. Készitményei közt a kinai modoruak mellett népies ihletésü munkákkal is találkozunk.

49.sz.vitrin

A herendi porcelán gyártásának megindulása Stingl Vince és Fischer Móric nevéhez füződik. A gyár első készitményei Meissen, Sevres.

Capo di Monte és Bécs fénykorából származó formákhoz és diszitésekhez igazodnak.Az 50-es évek herendi készitményein a távolkeleti stilus dominál, a 60-as évekből származókon pedig magyaros népviseleti alakok és a magyar paraszti életből vett romantikus, eszményitett életképek láthatók.

50.sz.vitrin

A gyár 1876-ban Fischer fiaihoz kerül, végérvényesen Sámuelhez, aki 1884-ben eladja az államnak. 1896-tól kezdve a Herendi Porcelángyár R.T. indulásáig Fischer Mór unokája,Farkasházy Jenő birtokolja a gyárat. Az 1923-ban megalakult ujabb részvénytársaság fellendülést hozott. Ekkor vetették meg a gyár porcelánszobrászatának alapjait. Kiváló szobrászaink egész sora dolgozik Herendnek. 1948-ban a gyár állami tulajdonba került.

Tábla. Vitrinen kivül helyezendő el.

A kiegyezés után nálunk is meggyorsul az ipari termelőerők fejlődése. A régi, hagyományos iparágak mellett ujak létesülnek, melyek közül talán a kerámia az egyetlen, ahol a kapitalista átalakulás nem jár az iparág fellendülésével, konjunkturájával. Néhány nagyhirü, még a XIX. század elején és a reformkorban alapitott kőedénygyárunk ebben az időben szüntette be müködését. Igy a pápai (1863), a batizi (1868), a miskolci (1863), stb. Erre az időre esik a herendi gyár válsága is (1868). Ugyanekkor ujjászerveződik néhány, később jelentős kerámiagyárunk, mint pl. a várholódi és a pécsi Zsolnay-gyár.

51.sz.vitrin

A Zsolnay-gyár az 50-es évek elején alakult. Előbb terralithot és siderolithot gyártott s csak kőedényt. 1865-ben Zsolnay Vilmos vette át Ignác bátyja manufakturáját. Ettől kezdve a kis manufaktura fellendül. 1873-ban sikerült Zsolnaynak felfedeznie az ivoirporcelánt, melynek alapanyaga eltér a magyar kerámiagyárak eddigi anyagaitól.

52.sz.vitrin

Zsolnay Vilmos művészete európai szempontból is figyelemreméltó. Nevéhez füződik a majolika, majd később az anyagmázzal festett falikép hazai alkalmazása. Mühelyében alkalmazták először hazánkban az eozint. Ezt a későbbiek során erezéssel, jegecezéssel és más technikai eljárással variálták.

53.sz.vitrin

Zsolnay Vilmos halála után Miklós nevü fia vezette az üzemet. Müködése - egészen az első világháboruig - termékeny, alkotói korszaka a gyárnak. Az első világháboru után - a Budapest-Hegyeshalom közti vasutvonal elektrifikálásakor - a Zsolnay gyár kapta meg a szigetelők elkészitésére vonatkozó megbizást. Az 1929-33-as általános gazdasági válság után a gyár fejlődése ujabb lendületet vett.

Tábla.Tartalma: a szöveg,Kovács M. nagyméretü fényképe,továbbá Gorka G. és Gádor I. egy-egy nagyméretü vázája.

Már a XVIII. század közepén bebizonyosodott, hogy a kerámia manufakturális uton, tehát üzemszerü feltételek között is előállitható. A XIX. században a termelés növekedésével a kerámiaiparban is szinte másod-harmadrendü kérdéssé vált a termékek kivitele. Ez a törekvés a század végén szinte a kerámia teljes

elsilányosodását eredményezte. E tendenciák ellenhatásaként jelenik meg és bontakozik ki az egyéni kerámikusság.

A korabeli vezető magyar kerámikusok művészi törekvései a francia művészet melegágyában érlelődtek a századfordulón, a XX. század elején. Az első, a hagyományok kontinuitását biztositó nemzedéket Gádor István, Gorka Géza és Kovács Margit képviselik. A két világháboru között a magyar kerámiamüvészet arculatát és karakterét lényegében ők hárman képviselik. A felszabadulás után e három kitünő keramikusunk alkotóereje teljében s művészi ambiciója virágzásában egymás után alkotta müveit.

Katona Imre

A magyarországi evangélikus egyház gyűjteményi szakkonferenciájáról

A hazai mütárgyállomány nem muzeumokban őrzött részének legnagyobb hányadát az a mütárgytömeg teszi ki, amely a magyarországi egyházak, felekezetek tulajdonában, őrzésében van. Ezek a mütárgyak részint jelenleg is használatban álló egyházi felszerelési tárgyak, másrészük korábban szolgált ilyen célokat, ma azonban e rendeltetésüket különböző okok miatt már nem töltik be; ismét más mütárgyak valamiő körülmény folytán egyházi tulajdonba kerültek és azokat ma is ott őrzik.Az egyházi mütárgyállománynak különösen veszélyeztetett darabjai azok az egyházközségeknél lévő, használatból kikerült egykori felszerelési tárgyak, amelyeket kellő szakértelem hiján az elkallódás, illetéktelen megszerzés, pusztulás fenyeget. Ezeknek a mütárgyaknak - muzeumon kivüli mütárgyállományunk tulnyomórészének - megőrzése az állami muzeumi nyilvántartó tevékenység igen komoly feladata.Ez a felismerés vezette a muzeumi nyilvántartási szerveket az egyházi gyüjteményeket kezelő intézmények, mütárgyakat őrző helyek mind rendszeresebb szemmeltartására, egyuttal eleget téve az idevonatkozó állami szabályozásoknak is.

Ezeknek a feladatoknak ellátásában természetszerüen jut sulyponti szerep az Iparmüvészeti Muzeum Nyilvántartási Osztályának, mivel a mütárgyaknak nagyobb része a képzőmüvészeti értékekben is gazdag katholikus egyháznál is az iparmüvészeti müágak körében jött létre; fokozottan ez a helyzet az evangélikus egyháznál;a református,a pravoszláv és az izraelita egyházaknál meg gyakorlatilag csupán iparmüvészeti mütárgyakat találhatunk.

Az elmult években a muzeumi terület illetékesei és az egyházak gyüjteményügyeinek vezetői között sokrétü eszmecsere indult meg. E megbeszélések nyomán az egyházi vezetők is fokozott mértékben győződtek meg arról, hogy a területeiken található mütárgyállomány korszerü megőrzése, mind biztonsági, mind konzerválási szempontu megóvása nemcsupán az állami szabályozásokban

előirottak értelmében szükséges; a korszerü muzeológiai elvek szemelőtt tartása a hazai és az egyetemes emberi müvelődéstörténeti és müvészeti értékek megóvását segiti elő; ezeknek az értékeknek a jövő számára való megőrzése egyszersmind az érintett egyházi területeknek is elemi történelmi és anyagi érdeke. Ugyanakkor azonban a lelkészek egyrészének a hozzá nem értése, a közöny, másrészről a helytelenül értelmezett magángyüjtői tevékenység, a meg nem engedett mütárgy-magánkereskedelem, az őrzés, tárolás nem kellő volta következtében ezt a mütárgytömeget, amely a II. világháboru pusztitásai utáni hazai mütárgyállományunk muzeumokon kivüli részének tulnyomó hányadát teszi ki, az elmondottakból folyóan állandó veszély, eltünés, pusztulás fenyegeti.

Ez év februárjában a református zsinat gyüjteményi szakkonferenciát szervezett, ezt követően március 26-27. napjain hasonló tárgyu evangélikus konferenciára került sor. Az együttlét a magyarországi evangélikus egyház valamennyi vezető személyisége, esperese és gyüjteményügyi feladatokat ellátó funkcionáriusa részvételével a két püspök elnöklő jelenlétével folyt és mind a négy gyüjteményi feladatra: a muzeumi, müemléki, levéltári és könyvtári ügyekre egyaránt kiterjedt. A könyvtárügyi beszámolót Dr. Haraszthy Gyula (Széchenyi Könyvtár) tartotta „A magyarországi evangélikus egyház könyvtárainak helyzete és funkciója a Magyar Népköztársaság könyvtárpolitikájának keretében" cimmel és korreferense Dr.Papp Ivánné, az országos evangélikus könyvtár vezetője volt. A levéltárhelyzetről Dr.Baraczka István szólt, korreferense Dr. Mályusz Elemér professzor; a muzeumügyről Dr.Kiss Ákos, a müemlékügyről Dr.Barcza Géza tartottak előadást (korreferens: Dr.Kotsis Iván mérnök).

A muzeumi tárgyu előadás az állam és az egyház idevonatkozó teljes érdekközösségének gondolatából indult ki. A hazai evangélikusság az ország müvelődési szintjének emelésében már régtől fogva számarányát meghaladó részt vállalt és eredményeket ért el, amely elsősorban könyvtárügyi helyzetében jelentkező tény, de ez, puritán elvei ellenére, felszerelési tárgyaiban

is észlelhető. A soproni gyülekezet kincseit említhetném első helyen, azonban más egyházközségeik, amelyek zömmel a Nyugatdunántulon, a Nyirségben és Békésben vannak, még további számos jelentős mütárggyal rendelkeznek. A továbbiakban a mütárgyakkal kapcsolatos jogszabályi előírásokról, a muzeumi szervezetről, a mütárgyak megfelelő megőrzésének, elhelyezésének, tisztitásainak, konzerválásainak kérdéseiről volt szó. A hozzászólások értékes gyakorlati mederbe terelték az együttlétet. Számos hasznos megjegyzés hangzott el. Az a kép világlott elő, hogy az evangélikus lelkészi kar a többi felekezeteknél is jóval nagyobb mértékben van tisztában azokkal a veszélyekkel, amelyek mütárgy-felszereléseit a magánüzérkedés, a helytelenül üzött mügyüjtés részéről érhetik.

A konferencia, amelynek megrendezéséért Dr.Káldy Zoltán püspököt illeti az elismerés, a hazai gyüjteményügy egészére nézve is figyelemreméltó eredménnyel zárult; az egyház vezetősége bejelentette, hogy evangélikus gyüjteményi központot kiván létrehozni, amely az egyház muzeumi, könyvtári, levéltári és müemléki ügyeit intézményesen fogja irányitani és központi evangélikus muzeumot is létesit Üllői-uti székházukban. Ehhez Káldy püspök a muzeumi terület szakmai segitségét is kérte.

Az evangélikus egyháznak a muzeumi területtel való készséges együttmüködésére jellemző, hogy az 1965 évi 2.sz. müvelődésügyi miniszteri rendeletben előirt mütárgybejelentési kötelezettségnek első helyen tettek eleget. A bejelentés gyülekezetenként, az egyes tárgyak részletes leirását tartalmazó, muzeológiailag is hasznositható jegyzékekkel történt.

A magyarországi evangélikus egyház gyüjteményi politikája igen értékes, kézzelfogható eredményeket hozó, ujszerü fejezetéhez ért; a muzeumi terület a hazai és nemzetközi muzeumpolitika hasznára kifejtett, egyetértő kulturtevékenységük legmesszebbmenő, kézzelfogható jeleit tapasztalhatja.

Kiss Ákos

A Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum nemzetközi tudományos ülésszakáról

Alapításának 50. évfordulója alkalmából a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Muzeum a Művelődésügyi Minisztérium támogatásával 1969. évi junius 10-e és 13-a között tudományos ülésszakot rendezett. A magyar szakemberek népes csoportján kivül az ülésszakon - mint meghivottak - a következő külföldi vendégek jelentek meg:

Dr. ZOFIA ALBER, a krakkói Nemzeti Muzeum keleti osztályának vezetője, AN MIN SZU, a budapesti Koreai Nagykövetség titkára, I. DOROFEJEV, a moszkvai Keleti Kulturák Muzeumának igazgatója, JO DORZSSZUREN, az ulanbatori Központi Muzeum igazgatója. Dr. HERBERT FUX, a bécsi Iparmüvészeti Muzeum keleti osztályának vezetője, Dr. BO GYLLENSWÄRD, a stockholmi Keletázsiai Muzeum igazgatója, Dr. LUBOR HÁJEK, a prágai Nemzeti Galéria keleti gyüjteményeinek vezetője, Dr. G.R. MEYER, a berlini (NDK) Elő-ázsiai Muzeum igazgatója, az Állami Muzeumok főigazgatója, P.F. SCHNEEBERGER, a genfi Collections Baur (Keletázsiai Muzeum) igazgatója, C. SIVARAMAMURTI, a delhi-i Nemzeti Muzeum nyug. főigazgatója, Dr. UNGER ÖDÖN, a londoni Iszlám Művészete Társaság elnöke.

Az ülésszakot junius 10-én Weiner Mihályné főigazgató üdvözlő szavai után Molnár János miniszterhelyettes nyitotta meg. Megnyitójának rövid foglalata a következő:

> A Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Muzeum egy nagy magyar forradalom szülöttje, jelképezi a forradalmak és a művészetek, a népi forradalmak és a tudomány alkotó és elválaszthatatlan kapcsolatát. Ezért különlegesen kedves évforduló ez a Muzeum számára, de az egész magyar muzeumügy számára is. Egy elég speciális muzeumról van szó, amelynek

talán a világ muzeumügyében is kiemelkedő szerepe van, s ez még jobban aláhuzza ennek a kis tudományos ülésszaknak a jelentőségét. Az ülésszak két fő problémával foglalkozik. Mindenekelőtt Ázsia müvészetének muzeológiájával kapcsolatos néhány alapvető kérdést tárgyal meg. Ilyen nemzetközi tapasztalatcsere, különösen, ha arra is lesz mód, hogy a legmodernebb fejlődésről számot is adjon, hézagpótló jelentőségü. A másik: az Ázsia müvészetének tudományos kutatásával kapcsolatos problémakör, amelyet második részében tárgyal az ülésszak. Kormányunk nagyon nagy jelentőséget tulajdonit a tudományos feltáró, elemző és értékelő munkának. Egyfelől a munka koncentrálására törekszünk, másrészt, ugy véljük, hogy a különböző tudományos mühelyekben folyó önálló munka egyik alapfeltétele annak, hogy a társadalomtudományok fejlődjenek. Kormányunk éppen ezekben az években és hónapokban különleges figyelmet fordit arra, hogy a különböző tudományos intézetekben, egyetemeken és a muzeumokban folyó tudományos munkához kedvező szervezeti és anyagi feltételeket teremtsen. A kormány is, a helyi tanácsok is - akiknek a kezelésében a muzeumok nagyrésze van - egyre jobban felismerik a muzeumokban folyó munka nagy kulturális és politikai jelentőségét.

A megnyitó beszéd után a Müvelődésügyi Minisztérium ünnepi fogadása következett, majd a résztvevők megtekintették a Magyar Nemzeti Muzeum népvándorláskori és honfoglaláskori magyar anyagából erre az alkalomra rendezett kamarakiállitást.

A szakelőadások sorozata kezdődött meg ezután, melynek előadásait az alábbiakban kivonatosan ismertetjük.

HORVÁTH TIBOR: <u>A Hopp Ferenc Keletázsiai Müvészeti Muzeum alapitása és fejlődése.</u>

A Keletázsiai Müvészeti Muzeumot a Magyar Tanácsköztársaság Közoktatásügyi Népbiztosságának Müvészeti és Muzeumi

Direktóriuma 1919. április 22-én kelt határozata alapitotta meg. Ez elrendelte, hogy a Hopp Ferenc gyüjtemény egyesittessék az országos muzeumokban őrzött keleti anyaggal. Hopp Ferenc, aki korábban kelt végrendeletében a saját anyagának biztositása érdekében még azt tartotta a legjobbnak, hogy halála után, az három országos muzeum között osztassék szét, most örömmel üdvözölte a nagyobb lehetőséget, és ezért pótvégrendeletében villáját is az uj muzeumnak hagyományozta. A két világháboru közötti nagyon mostoha viszonyok között Felvinczi Takáts Zoltán, a muzeumnak alapitásától 1948-ig első igazgatója, módját találta, hogy a szerény anyagi lehetőségek legjobb felhasználásával, valamint muzeumbarátok, donátorok megnyerésével, a muzeum anyagát tovább gyarapitsa. Különösen sokat köszönhet a muzeum Schwaiger Imrének, az indiai, a nepáli és a tibeti gyüjtemény kiépitéséért. A muzeum igazi fellendülése azonban csak a Magyar Népköztársaság éveivel kezdődhetett meg. A gyüjtemény anyaga azóta majdnem megkétszereződött, a muzeológusok száma háromról nyolcra emelkedett, és a megnövekedett számu uj publikációkkal a könyvtár is lépést tud tartani a beszerzés és a csere terén. Kiállitásra 1954-ben egy második épületet, - a volt Ráth György Muzeum épületét - kapta meg a Muzeum. A baráti országokból, igy Kinából, Koreából, Vietnámból és Indiából érkezett nagy értékü ajándékok lehetővé tették, hogy az ősi keleti kulturáknak mai művészetét is gazdagon bemutathassa. A muzeum, alapitása után nem sokkal, gyüjtésében már egész Ázsiára kiterjeszkedett. Mégis legnagyobb darabszámu gyüjteményei továbbra is a kinai és a japán gyüjtemények. Az utóbbi 20 esztendőben, kiállitásainkkal rendszeresen felkerestük a vidéki muzeumokat.

Az uj - jubileumi - kiállitás a muzeum legszebb mütárgyait mutatja be, Törökországtól - Japánig, az i.e. 2. évezredtől napjainkig. Erre a kiállitásra a Kina Muzeum uj installációt kapott, amely lehetővé tette, hogy megoldásában a modern stilusköveteIményeket kövessük.

Az ülésszak második napján (junius 11.) Ázsia müvészetének muzeológiája összefoglaló cimen hangzottak el a következő előadások:

DR. G.R. MEYER: A berlini Előázsiai Muzeum ujjáépitése és ujjászervezése.

A muzeum, amely a mezopotámiai régiségek tekintetében a British Museum és a Louvre után a legnagyobb nyugati gyüjtemény, a háboru végén igen komoly károkat szenvedett. Ujjáépitése már 1946-ban megkezdődött, 1953. májusában nyithatta meg ujra kiállitásait, amelyek 1958-ban a Szovjetunió által megmentett mükincsekkel gazdagodtak. A kiállitáson a kőfaragványok szabadon állnak, a kisméretü mütárgyakat pedig falba sülyesztett vitrinekbe helyezték el. A látogatók száma az elmult évben már elérte az 1,250.000-et. A jó eredményt rendszeres tárlatvezetésekkel, népszerüsitő előadásokkal és számos ismeretterjesztő füzet kiadásával érték el.

P.F. SCHEEBERGER: A Collections Baur (Keletázsiai Muzeum) szerepe Svájcban.

Ez a magánalapitásu muzeum 1964-ben létesült. Legnagyobb értékét kinai porcelán gyüjteménye képviseli. Kiállitása érdekes összehangolása Kelet és Nyugat müvészetének, ugyanis a butorok javarészben francia, olasz, vagy angol eredetüek. A muzeum igen aktiv tevékenységet fejt ki az ifjuság nevelése terén. A rendszeres tárlatvezetéseken kivül - japán tanárnők közremüködésével - virágrendezési, teaszertartási tanfolyamot tartanak, sőt - ebben talán uttörő kisérletre is vállalkozott a muzeum - a tizévesek korosztálya kerámia készitéssel is foglalkozhat, miután kiégetésre helyben elektromos kemence áll rendelkezésre.

BO GYLLENSWARD: Istállóépületből muzeum.
(Teljes szöveg. Forditotta: Horváth Tibor)

1963 májusában egy régi, átalakitott istállóépületbe átköltöztetve megnyilt Stockholmban a Távolkeleti Régiségek Uj Muzeuma. Az előzményeket röviden igy foglalhatjuk össze:

Szerencsés körülmények folytán a századunk tizes és huszas éveiben Svédországban fellendült a kinai mütárgyak iránti gyüjtőérdeklődés. Ebben egyik fő tényezőként Sven Hedin, Johan Gunnar Andersson, Bernhard Karlgren és Osvald Siren tudományos munkásságának a visszhangját állapithatjuk meg,de hasonló jelentőségü volt Gustav Adolph trónörökösnek a korai érdeklődése is, amely egyrészt a saját magángyüjteménye kialakitásával járt együtt, másrészt pedig, 1907-től kezdődően, a kutatások támogatását jelentette. Az ő védnöksége alatt nyilhatott meg a kinai müvészet első kiállitása 1914-ben, amely nagy hatással volt a gyüjtőkre. Főleg a korai korszakok emlékeit és azon belül is, a kerámiát keresték.

Andersson professzor, amikor az I. világháboru után Kina geológiai felméréséhez kezdett, szerencsésen rátalált az eddig nem ismert kőkor emlékeire is.A Kanszu és Honan tartományokban végzett ásatásai során főleg késő-kőkori kerámiák kerültek napfényre. Ezeknek szépsége és fejlett technikája már - bizonyos mértékig - előzménye volt a bronzkori fejleményeknek. Andersson, miután engedélyt kapott rá, hogy anyagának egy jelentős részét magával vihesse, ezzel gyarapitotta a stockholmi Kereskedelmi Akadémia épületében 1929-ben megnyitott Távolkeleti Régiségek Muzeumának kiállitását. Ezt követően Andersson tovább folytatta a gyüjtését és rendkivül jelentős anyagot szedett össze azokból a kisebb-nagyobb köznapi tárgyakból, amelyek széleskörü képet adtak arról a bronz kulturáról, amely előbb az i.e. 1500-800 között Észak- és Közép-Kinában virágzott fel, főleg Anjang és Lojang környékén, majd az i.e. 800-tól 200-ig kiterjedt Dél-Kinára is. Gyüjteményében különösen gazdagon voltak képviselve azok a kisebb méretü bronzok, amelyek a Huai folyó

völgyében kerültek elő és Orvar Karlbeck közvetitésével kerültek hozzá. Karlbeck mint vasutmérnök dolgozott Kinában a tizes évektől a harmincas évek végéig. A nagyobb méretü szertartási edényeket főleg a trónörökös és Anders Hellström gyüjtötte, Hellström gyüjteményét - a halála után - a muzeum megszerezte.

A Távolkeleti Muzeummal párhuzamosan a többi gyüjtemények is gyarapodtak, elsősorban is a Nemzeti Muzeumé. Osvald Siren itt egy,a kinai szobrászatot jól bemutató gyüjteményt hozott össze, főleg buddhista emlékekből,azonkivül festményekből is igen gazdag anyagot,amelyben a Szung-kortól a Csing-korszak végéig terjedő évszázadok voltak képviselve. Ez a festmény-gyüjtemény azonban csak ritka alkalmakkor kerülhetett kiállitásra. A kinai szobrok is csak egy szük teremben - görög és római szobrok társaságában - jutottak helyhez.

1963-ban mindezek a mütárgyak a japán gyüjteménnyel együtt abba az épületbe kerültek,amely 1700-ban XII. Károly testörsége istállójának épült, majd a XVIII. és XIX. században raktárnak szolgált. A svéd kormány 1959. juliusában hozta meg határozatát, mely kimondta, hogy ebben a modernizált épületben egyesitsék a stockholmi keletázsiai gyüjteményeket. A Közmunkák Tanácsa P.O. Olssont bizta meg az átépitéssel, aki nagy figyelmet forditott az eredeti barokk jelleg megtartására. Igy külső formájában az épület képe nem is módosult, ha leszámitjuk az uj lépcsőfeljáratot és a Torsten Fridh kovácsolta vaskaput. Viszont belül az épületet teljesen átalakitották, anélkül azonban, hogy az uj épitőanyagok különösebb hangsulyhoz jutottak volna.

A földszinti nagy csarnokban a kőkor került kiállitásra. A nagy temetkezési urnák mészkőpolcokra kerültek, amelyeket feketére festett vaskarok tartanak. A kisebb méretü tárgyaknak azonos nagyságu vitrinek készültek, tölgyfa kereteléssel és vasalapzattal. Előnyük, hogy könnyen áthelyezhetők.

A földszintről impozáns, szabadon álló lépcsősor vezet az eme-

letre. Itt az első teremben a terjedelmes bronz-gyüjtemény kapott helyet. A vitrinek a falhoz tapadnak és igy elfedik az ablakokat. Szerkezetileg a vitrinek egyszerüek, favázukat tölgyfalemez boritja, a lapjuk, valamint a hátterük pedig furnirlemez. A belsejüket nyersszinü vászonnal bélelték ki. A belső teret fémdrótok által tartott üvegpolcokkal osztották meg. A megvilágitást a reflektorok és neoncsövek együttese biztositja. Az egyes vitrinek alatt három lapos fiók kapott helyet, ezek közül a középsőben helyezték el a kiállitott tárgyakra vonatkozó feliratokat, svéd és angol nyelven (a látogató könnyen megszokja, hogy minden vitrinnél először is ezt a fiókot huzza ki), a másik kettőbe kerültek a kis méretü bronzok, csontfaragványok és a jadek (természetesen a látogató, az érdeklődésének megfelelően, ezeket is végig nézheti). A fiókok alatti zárt szekrények raktározási célokra készültek.

A szobroknak a legnagyobb méretü termet tartották fent. Ehhez két emeletnyi szintet egyesitettek ugy, hogy az ablakok egy dupla sort adnak ki. A kőszobrok faalapzatához olyan megoldásban csatlakozik a vaslábazat, hogy elősegiti egy kis speciálisan épitett szállitókocsira egy ember által körténő felrakását és áthelyezését.

A 80 kinai festmény elhelyezése is alapos átgondolás után valósult meg. Mindegyik elől üveggel ellátott fatokba került, amelyek a mennyezetre vannak felfüggesztve egy kis bensőséges hangulatu szobában. 40 került belőlük a szoba egyik oldalára, 40 a másikra. Közülük néhány középre kihuzva pár napon át látható, azután mások kerülnek sorra. Ezzel a megoldással akarták megkőzeliteni a festmények bemutatásának eredeti kinai szokását. Kényelmes székek segitik elő, hogy bárki elmélyedhessen a kiállitott képekben. Az egész szobát cseresznyefa-burkolat boritja. A megvilágitást lámpatestek biztositják.

A padlót minden helységben szőnyegek boritják és megpihenésre padok állnak rendelkezésre.

Jelenleg a Muzeum gyüjtőtevékenysége bővülőben van. A jövőben többet fog bemutatni Japán, Korea, India és az ezekkel szomszédos országok müvészetéből. A végső célunk az,hogy egész Ázsiát, igy az iszlám müvészetét is bemutathassuk.

DR. HERBERT FUX: A bécsi Iparmüvészeti Muzeum keleti gyüjteménye.

Kiállitása két nagy teremben áll, amely az anyag gazdagsága miatt kissé zsufolt, a vitrinek javarészben még az I. világháboru előtti időkben készültek. A tárgyak zöme a tanulmányi raktárakba szorult. Feldolgozásuk sürgető feladat, különösen azóta, hogy az Ázsia müvészetével foglalkozó szakirodalom egyre növekvő figyelmet fordit a XIX. század müvészetének megismertetésére. Ez a muzeum kapta meg az 1872-es világkiállitás japán anyagának nagy részét. Az egész gyüjtemény értékét nagyban emeli az Exner hagyományozta japán fametszet anyag.

FERENCZY LÁSZLÓ: Nyugati muzeumok ázsiai gyüjteményeinek problémái.

Bár a keleti müvészetek iránti érdeklődés az ókorig vezethető vissza, mégis az a reneszánsz-kori felfogás, hogy a világ megismerhető, mozditotta elő a Kelettel való kapcsolatokat. E kereskedelmi vállalkozások Ázsia nagy részében előbb-utóbb gyarmati uralomhoz vezettek. Kelet és Nyugat megismerése még ma is meglehetősen egyoldalu. Ez különösen a müvészeti gyüjtemények esetében figyelhető jól meg. A nyugati muzeumok gazdag keleti anyaga mellett Ázsiában csak két országban: Indiában és Japánban találunk európai gyüjteményeket. Magyarországon a Hopp Muzeumon kivül jelentős keleti, elsősorban is török és perzsa anyag található a Magyar Nemzeti Muzeumban és az Iparmüvészeti Muzeumban, mig a vidéki muzeumok közül a Déri Muzeum ren-

delkezik nagyobb keleti gyüjteménnyel. A keleti gyüjtemények továbbfejlesztése ma már kevésbé történhetik meg vásárlások révén, tekintve, hogy - kevés kivétellel - az önállósághoz jutott ázsiai országok is védik a mütárgyállományukat.Jó lehetőséget nyujtanak továbbra is az ásatások, ahol a szervező és az ásatást lebonyolitó fél az anyag egyrészének elszállitására megkapja az engedélyt.Fokozódó jelentőségüek a kulturális egyezmények alapján lebonyolitható cserék.

Az ülés második napjának programja a budai Várpalotában ...ó kiállitások megtekintésével és városnézéssel zárult.

A harmadik napon (junius 12.) Ázsia müvészete összefoglaló cimmel hangzottak el a következő előadások:

IVAN DOROFEJEV: A moszkvai Keleti Népek Müvészetének Állami Muzeuma közremüködése a közép-ázsiai népek müvészetének megismertetésében.

A muzeum az elmult évben ünnepelhette meg fennállásának 50. évfordulóját. A Nagy Októberi Szocialista Forradalomig nem volt Oroszországban olyan muzeum vagy intézmény, amelyik keleti népekkel behatóan foglalkozott volna. A Szovjet hatalom tette azt is lehetővé, hogy a középázsiai szocialista köztársaságok feltárhassák, konzerválhassák saját müvészeti multjuk emlékeit. 1924-ben vezethette a muzeum első expedicióját Közép-Ázsiába, amelynek feladata a régészeti feltárások mellett az iszlám épitészetének müemléki felvételezése volt. 1926 és 29 között Denike professzor vezetésével Termezben, Közép-Ázsia egyik legrégebbi városában folytatott kutatómunkát az expedició. Többek között feltártak egy a II.-IV. századból származó buddhista kolostort (Kara Tepe), amely épitészeti és szobrászati emlékekben gazdag leletet nyujtott. Az Ermitage-zsal egyetemben a feltárások tovább folytatódtak. Az indiai és közép-

perzsa nyelvü feliratok nagy feladat elé állitották az érdekelt tudományos intézményeket. Megfejtésük végül is V.A. Livsicnek és Harmatta Jánosnak köszönhető. A kara-tepei feltárások anyagának jelentősége tulnőtt Közép-Ázsia határain, emiatt más országok tudósai is nagy figyelemmel kisérik a feldolgozó munkát. A muzeum a mult mellett behatóan foglalkozik a közép-ázsiai népek jelenkori müvészetével is. Igy 1934-ben üzbég és kazah, 1939-ben kirgiz, 1941-ben pedig tadzsik kiállitást rendezett. A gyüjtőmunka egyaránt kiterjed a képző- és az iparmüvészeti alkotásokra. A muzeum a közelmultban uj és nagyobb épületbe költözhetett, s ez bizonyára elősegiti majd, hogy munkáját még eredményesebben végezze.

C. SIVARAMAMURTI: Az indiai szobrászat kifejező sajátsága.

Az indiai müvészet legnagyobb alkotásainál az esztétikai hatás mellett a kifejező kvalitás az, amely a legnagyobb figyelmet felkelti. Éppen ezért, akár szoborról,akár festményről legyen szó, a kifejezés sajátságait is elemezni kell. A gazdag lehetőség egy példája: egy mindkét oldalán kidolgozott kusán-kori kőemlék az I.-II. századból. Egyik oldalán térdére rogyott részeg kurtizán látható egy ifju és egy bort kináló szolgálóleány társaságában. A kő másik oldalán Vasantasena figurája, aki a bolond Sakara elől menekül. A barátja arra kéri, hogy dobja el hajából a virágot és bokájáról a csörgős lábperecet, mert igy még az éjszaka sötétségében is reá lehet találni. A sancsi sztupa egyik kapuján található felirat szerint ez a vidisai elefántcsontfaragók müve, ami magyarázatát adja a kődombormüvek gondos és aprólékos faragásának. A szobrászatban a szimbolumokként felhasznált jelek segitik elő az ábrázolás teljes értelmezését. Hasonló értelemben kell tanulmányozni a pénzeken megtalálható szimbolumokat is. Az indiai müvészet messzemenő befolyása jól felismerhető a jávai Borobudur ábrázolásaiban.

Dr. UNGER ÖDÖN: A közelmultban felfedezett XIV. századi perzsa kéziratos könyv miniaturái.

A könyv 19 lapból áll, 13 lapját teljes egészében miniaturák boritják be. A szöveg asztrológiai tartalmu; a hozzá füződő kérdések teljes tisztázása még nem befejezett. Arab nyelven irták. A miniaturák asztrológiai konstellációkat mutatnak be. Igy: a Virgot Mercurius, a Scorpiót Mars, a Mérleget Vénusz jegyében, stb. Az első, ami ezeken a képeken feltünik az, hogy az eget magát nem ábrázolták és hogy az alakok mind sikban komponáltak. A miniaturák szinei rendkivül élénkek és arannyal gazdagon kombináltak. Jellemző még a miniaturákra a természetábrázolások realisztikus visszaadása. A kéziratos könyv datálásánál egyrészt az alakok mongol stilusu páncéljára, másrészt pedig a mezopotámiai stilus halvány továbbélésére lehet támaszkodni, mindkettő a XIV. századra utal és ezt erősiti meg az ábrázolások jellege is. Összehasonlitásra két másik kéziratos könyv jöhet számitásba, az egyik a Kiab-al-Bulham, amely 1399-ben készült és a Bodleian könyvtárában van, a másik a Quazvini Aja'ib al-Makhluquat 1388-ból, a párizsi Bibliothéque Nationale tulajdonában.Az eltérő stilusjegyek alapján az előadó gyüjteményébe került kéziratos könyvet 1370-80 közötti évtizedre lehet datálni.

ZOFIA ALBER: A krakkói Nemzeti Muzeum japán inró-gyüjteménye, a diszitő elemek szimbolikus jelentősége.

Az 54 darabból álló gyüjtemény javarésze korábban F. Jasienski tulajdonában volt, aki Párizsban Edmont Goncourt baráti társaságához tartozott, abban az időben, amikor első izben figyeltek fel Nyugaton a japán müvészet sajátos artisztikumára. A gyüjtemény néhány darabja valóban nagyszerüen reprezentálja ezt az izlést, de Goncourtték rajongását is. Az előadó ezután a motivumok eredetét kutatva, a yang és yinnek, az egyszarvunak a korai ábrázolására ho-

zott fel példákat a kinai művészet történetéből, jellemezve a szimbolumok értelmét és jelentőségét. Kelet-Ázsiának kulturájában még évezredek multával is e szimbolumok szerepeltetése a tradiciók megőrzésének a bizonyitéka.

DR. BODROGI TIBOR: A celebeszi toradzsa művészete.

Előadása bevezetőjében felvázolta az indonéziai megalithikum és a bronz- és vaskori kultura kialakulását, megállapitva, hogy ezek rekonstruálására nagy segitséget jelentenek az élő délkelet-ázsiai megalithikus kulturák. Példa erre a Közép-Celebeszen megtelepedett szadang-toradzsa nép művészete, amelyet az előadó az 1964-65-ös indonéziai tanulmányutján a helyszinen tanulmányozhatott, elsősorban is két aspektusában, az épitkezési, illetve az épitkezések diszitő stilusában, valamint a temetkezéssel kapcsolatos művészi alkotásokban. Az utóbbival kapcsolatban hangsulyozta, hogy a megalith-kulturákban a társadalmi emelkedésnek, az un. rangszerző ünnepek az eszközei, ami a szadang-toradzsáknál a temetkezési szokásokkal olvadt egybe. A művészetben az életnagyságu halotti bábuk és a vésett, geometrikus motivumokkal diszitett koporsók készitésének gyakorlata kapcsolódik a temetkezéshez és a tulvilágra vonatkozó képzetekhez.

DR. FEHÉR GÉZA: A magyar történelem XVI. századi török ábrázolásai.

A mult század végén Thury József és Karácsonyi János kezdett hozzá a török krónikák magyar vonatkozásu adatainak feldolgozásához. Annak ellenére, hogy a krónikákat kisérő miniaturákkal nem foglalkoztak, mégis igen nagy fontosságu munkát végeztek. Igen surgős feladat lenne a munkát folytatni, egyrészt a még kiadatlan további 8-10 krónika feldolgozásával, másrészt pedig a miniaturák publikálásával.

Ez utóbbi feladatra vállalkozott a szerző, amikor két krónika képanyagának feldolgozásával kiegészitette a korábbi szakirodalmat. Az anyag magyar várakat és városokat mutat be, igy Székesfehérvárt, Esztergomot, Tatát, Szigetvárt, stb.

Az ülésszak junius hó 13-án egész napos tanulmányi kirándulással ért hivatalosan véget. A külföldi vendégek és a Keletázsiai Művészeti Muzeum munkatársai Székesfehérvár,Veszprém és Tihany muzeumait keresték fel.

Horváth Tibor

A Budapesti Történeti Múzeum állandó kiállításai a budai Várpalotában

A budai Várpalota „E" épületében 1968 tavaszától olyan nagyszabású állandó kiállítások nyiltak meg, melyek az országos érdeklődés középpontjába kerültek. A főváros évezredes történetét reprezentativ formában ábrázoló kiállításegyüttes méltó megnyitója volt a Várpalota - folyamatosan történő - muzeummá alakulásának. A muzeumrendezés tekintetében a legkorszerübb hazai és külföldi muzeumbelsők és kiállítások közé sorolható, sőt uttörő jellegü kezdeményezései és müvészi elrendezésének értékei még azok elé is helyezik.

A muzeum megközelitése

A szakembert és a közönséget egyaránt vonzó muzeum megközelitése nem kis fáradságba kerül. A Várpalota helyreállitási munkálatai miatt egyelőre csak a Várhegy déli oldaláról, néhány száz lépcsőnyi emelkedéssel, de mintaszerüen ápolt parkon át lehet bejutni. Az 1838-ban létesitett - XV. századi bástyafalba vágott - Ferdinánd kapun belépve érünk a középkori palota területére, az egykori erődrendszerbe. A müemlékileg mintaszerüen helyreállitott déli palotaudvar gondozott kertje méltó környezetet jelent. A gyilokjáró udvar önmagában rideg, komor és nyomasztó hatásu köfaltömegét a parkositás, és az alapterülethez igazodó viztükör üdévé teszi. Jó példája annak a pszichikai elvnek, hogy a látogatót serkenteni, esztétikai eszközökkel ösztönözni kell érdeklődésének fokozására. Szükség is van rá, mert a főbejárathoz vezető hosszu lépcsősor a nehezebben járók számára nem kis feladatot jelent!

Elegáns üvegajtón át lépünk a tágas előcsarnokba, mely a szó nemes értelmében vett kényelmével áll a látogatók rendelkezésé-

re. A forgalomnak megfelelően van itt elhelyezve a porta, a pénztár, a kiadványárusitó hely és a ruhatár, valamint sok kényelmes ülőhely. (Ez legtöbb muzeumunkból ma is hiányzik, pedig a látogatók igénylik!) Az előcsarnok modern stukkómennyezete régészeti és történelmi visszaemlékezések jelképes együtteseként zárja le ezt a meglehetősen tágas helyiséget.

A muzeumbelső

Nem mulaszthatom el, hogy meg ne emlékezzem a muzeumbelső épitészeti kialakitásáról. A muzeológus szemével nézve a legkorszerübb és a legjobban berendezett muzeumnak tartom. Az egykori barokk épületből a háborus pusztitások után helyreállitott és a muzeológia korszerü igényeinek megfelelően kialakitott belső tér épitészeink és tervezőink munkáját dicséri. Érvényesül az a törekvésük, hogy a jó külföldi példákat és elképzeléseket célszerüen alkalmazzák az itthoni igények kielégitésére. A lépcsőház reprezentativ megjelenésü, esztétikailag jó hatásu és a gyakorlatban is bevált alkotás; a többszintes épületet szemmelláthatóan is szerves egységgé fogja össze. A burkolóanyagok és berendezések szineinek megválasztásában a müvészi gondosság jut kifejezésre: kellemes összhangot teremtettek. Vörösmárvány padlózat uralkodik a lépcsőházban, a termekben és a folyosókon. Az ablakmélyedések sötétszürke szinü márványboritása és a fütőtesteket rejtő zöldes tónusu márványlapok élénk kontrasztja a világos falsikot élénk ritmusjátékban bontja meg. Az egyes falfelületeket világos gesztenyebarna, fényezett faboritás fedi, mely meleggé, otthonossá teszi az ünnepélyes hatásu nagy belső tereket (lépcsőház, könyvtár, kamaraterem stb.).

A belső tér kialakitása a modern épitészeti szellemet sugározza a müemléki kötöttségek ellenére is. Azt a friss elevenséget érezzük, amelyet az évtizedünkben épült külföldi muzeumépületekben találunk. Pl. Bécsben a „Historisches Museum der Stadt Wien", vagy a „Museum des 20. Jahrhunderts" korszerü épületének belsejében megvalósitott strukturális tagolások jól illeszked-

nek az ottani igényekhez, mert tervezéskor szinte korlátlan lehetőségek közül választhattak. A Várpalota esetében viszont nagyon korlátozottak voltak a lehetőségek, s ennek ellenére sikerült a korszerü belsőt kialakitani.

A gyakorlatban azonban felmerül egy nem jelentéktelen probléma, mely az „E" épület belső udvarát körülvevő teremsor építészeti kialakitásában jelenleg máris hátrányosan jelentkezik. A teremsort egykori lakosztályokból és a belső udvart körülfogó folyosóból alakitották ki ugy, hogy a belső folyosófalakat több helyen áttörve igyekeztek egységes belsőt kiképezni. Ez azonban nem sikerült, sőt még a két tér szerves egybekapcsolásáról sem beszélhetünk. A folyosófal maradványok lehetetlenné teszik a tér áttekintését, ezenkivül a főforgalomból kikapcsolják a folyosórészt. Ez a megoldás tehát sem nem jó, sem nem korszerü. Természetesen lehet statikai oka a jelenlegi állapotnak,s ezért az épitészek kényszerü helyzetben voltak. De ha nem, akkor karcsu oszlopsor helyettesithette volna a falakat.

Ehhez kapcsolódva még egy gondolat felmerül. A belső udvart körülvevő négyzetes tér épitészetileg klasszikus előzményekben már virágkorát élte, de legmodernebb épületeinknél sem ismeretlen. A tartalom és a megfogalmazás ugyan más, de sokban közös az elgondolás. Az „E" épület belső udvara kiválóan alkalmas lenne - valamelyik szinten - reprezentativ kiállitási terem céljára. Megvalósitásának lehetőségeit nem ismerem, de ha nem kivihetetlen, a távoli jövőben biztositaná a fejlődést. Sok jó példa van az ehhez hasonló alapterületü korszerü muzeumépületeknél, ahol a központi tér átlátszó tetővel fedett és különböző irányból beengedett természetes fénnyel megvilágitott.

\+ + +

A Várpalota ujáépitett belsőjével összhangban készitették a kiállitások müvészi terveit. Németh István főiskolai tanár,belső épitész, a kiállitások müvészi tervezője az esztétikai szabályok tudatos alkalmazásával, korszerü eszközökkel és koncep-

cióval, a múzeum igényének megfelelően mintaszerűt alkotott. Tarjányi Sándor főigazgató a Muzeumi Közlemények 1969. évi 1. számában röviden beszámolt a várostörténeti kiállítás rendezéséről, melynek rendező múzeológusait és tervezőit névszerint megemlítette és munkájukról teljes elismeréssel nyilatkozott. Én sem mehetek el szó nélkül nagyszerű teljesítményük mellett, ezért e helyen fejezem ki a kolléga őszinte elismerését valamennyi kiállítás rendezéséért a tervezőknek, rendezőknek és múzeológusoknak.

Tarjányi Sándorral, a tervezők közül Németh Istvánnal és Boreczky Lászlóval, a rendező múzeológusok közül pedig Feuer István-nával, Lóczy Erzsébettel és Kaba Melindával volt módomban hosszabb-rövidebb eszmecserére, hogy a kiállításrendezés módszertani, tartalmi és szerkezeti kérdéseit megtárgyaljam. Ezért bátorkodom nemcsak a látogató, hanem a múzeológus, a régész, és a rendező szemével is hozzászólni ahhoz a négy állandó jellegü kiállításhoz, melyek szervesen egészitik ki egymást, de kényszerüségből topográfiailag nem illeszkednek egymás mellé. Időben sem együtt nyiltak meg, ezért inkább a második emeletről indulva, a régészeti kiállitással kezdve szólok róluk.

A régészeti kiállitás

Alig egy éve nyilt meg, Gáboriné Csánk Veronika, Kaliczné Schreiber Rózsa, Kaba Melinda és Póczy Klára rendezték Gábori Miklós irányitásával; a müvészi, ötletes terveket pedig Boreczky László készitette. A kiállitás a 2. emeleten, a lépcsőfeljárat körüli galériában kapott helyet. Eredetileg ez lett volna a várostörténeti kiállitás bevezető része, de a lecsökkentett terület miatt szorult jelenlegi helyére.

A főváros jelentősebb régészeti ásatásainak eredményeit mutatja be, jól hangsulyozva azokat a lelőhelyeket és korszakokat, melyek a kutatás fő területét képezték. A paleolitikumot,a bronzkort és a római kort különösen gazdag és szép leletanyag képvi-

seli. A látogató szines képet kap az egyes korszakokról, s egyuttal kézzel foghatóan lemérheti a muzeum régészeti tevékenységét is.

Ötletesen oldották meg a lépcsőfeljárattal szemben álló, fekete, huzottvas oszlopkötegeken a dombormüves kőanyag bemutatását. Térelrendezése, szinharmóniája és megvilágitása jó. A hasábalaku vitrinekben kiállitott anyag régészeti feltárását nagyméretü ásatási fényképek szemléltetik a falakon. Szemléletes a Remete-barlang rétegtani ábrázolása rétegsoronként elhelyezett leletekkel. A bronzkori kerámia - a kiállitott tárgyak zöme - formagazdagsága nemcsak esztétikailag ragadja meg a látogatót, hanem a frappáns bemutatás, pl. a tojásleletek szemléltetése, az ásató régész lelkiismeretes és mintaszerü munkájáról is tanuskodik. A rendező régészek és a tervező együttes munkája szépen kidomborodik ennél a kamarajellegü kiállitásnál.

A kiállitás feliratai összhangban vannak az épületben látható valamennyi történeti kiállitás feliratával. A fekete alapra ragasztott, fehér szinü sablonbetük (lineáris antikva tipus) jól olvashatók, a sorközök azonban kissé sürüek. Tágabb, a várostörténeti kiállitás feliratajához hasonló sorköz határozottan jobb lett volna. A vitrinekben lévő feliratokat villanyirógépen irták, majd fotóeljárással nagyitották. Fehér alapon a fekete verzál betük is - a rövid szövegrészek miatt - jól olvasható szövegképet adnak. A kiállitás áttanulmányozása után az az ember érzése, hogy a szakmai mondanivaló, a tartalom harmóniában van a müvészi külsővel. „Jót és jól" alkottak.

„A budai vár a XV-XIX. században" cimü kiállitás

Az 1. emeleti kamarateremben kiállitott metszetanyag, néhány tus- és tollrajzzal, vizfestménnyel gazdagtiva, jól egészíti ki a várostörténeti kiállitást. Bertalan Vilmos és Seenger Ervin gondos és szakszerü munkája. Az 1470 körül készült, Buda várát ábrázoló, közismert metszettel kezdődik a tárlat, mely a

fontosabb eseményeket megörökitő ábrázolásokkal mutatja be a Várhegy történetét.

Dicsérendő kezdeményezés az Ujkori Osztálytól, hogy a nyilvánosság előtt a grafikai- és metszetgyüjteménnyel is bemutatkozott. A közönség együtt láthatja és tanulmányozhatja Lanfranconi Enea hires gyüjteményének jól válogatott anyagát. A hagyományos módon és eszközökkel felfüggesztett, két üveglap közé fogott metszetek jól érvényesülnek a világosbarna háttér előtt. A padlót boritó barnászöld szinü ragasztott szőnyeg, rajta a kényelmes fekete bőrfotelekkel, a korszerü és elegáns kiállitóterem nélkülözhetetlen kellékei. A helyiség természetes és mesterséges megvilágitása egyaránt jó. A szakaszosan elhelyezett mennyezeti fényforrások az ablakon át bejövő természetes fénnyel keverve is jó világitást adnak.

A tárlatról reprezentativ kivitelü, a tudományos igényeket is kielégitő illusztrált katalógus készült. Első füzete annak a sorozatnak, mely a metszetkiállitásokat fogja ismertetni. Az Egyetemi Nyomda terméke, münyomó papiron mélynyomással állitották elő. A szép kiadvány néhány kisebb szépséghibáját meg kell emlitenem, bár ezek müszaki jellegüek. A betük rajza sok helyen árnyékolt, nem éles a kontur. A betütipus megválasztása nem a legszerencsésebb, kissé vaskos ez a groteszk fajta. Különösen a kövér betükkel szedett nevek feleslegesen erőteljesek, a belső cimlapon a cimszó pedig bántóan durva. Az alkalmazott kurrens indokolatlan, kereskedelmi, plakátjellegü és ellene mond a metszetek jellegének. Finom vonalu verzálból kellett volna a cimet kiszedni.

„Fővárosunk ezer éve" cimü kiállitás

Majdnem egy évvel ezelőtt nyilt meg, több évi előmunkálat után. A kényszerhelyzet miatt kellett ezt a központi kiállitást csupán a földszinti teremsorban összezsufolni, s a bevezetőnek szánt régészeti kiállitástól elválasztani.Az eredeti elképzelés

módositása után részben tömöritésre, részben egyes témák elhagyására kényszerültek a rendezők. Noha e változásról a külső szemlélő nem tud, mégis érezhető, hogy a belső teret eredetileg kissé levegősebben kivánták kialakitani.

Elvben a kiállitás ideális alapterületen épült fel, de ezt az épület szerkezete mégis hátrányosan megbontja. Az épület már emlitett belső udvarát három oldalról veszi körül a kiállitás, mely a volt királyi palota lakosztályainak helyén van. Az egykori folyosórészt a falak áttörésével, nagy nyilások kialakitásával sem sikerült szervesen egybekapcsolni, mert a megmaradt falpillérek sora elhatárolja. Az épitészek tudhatják, hogy ezt a félmegoldást milyen kényszeritő helyzet eredményezte, de mindenesetre oszlopokkal megoldva sokkal jobb lett volna.Az amugyis keskeny folyosórész az ügyes, figyelemfelhivó elrendezés ellenére is kiesik a nagy forgalomból, ezáltal holtteret alkot, hová csak az elmélyültebben szemlélődő látogató megy be. Általában a közönség többsége kihagyja.

A nagy tér egységes kialakitása és annak alaprajzi berendezése viszont annál jobb. Az arányosan elosztott és irányitott fényforrásként is felhasználható mennyezetvilágitás olyan előny, melyet nem lehet eléggé értékelni. A nagy belső tér sok kötött adottsága ellenére módot adott a „musée dinamique" szellemének megközelitésére. A rendezők a tervezővel együtt éltek ezzel a lehetőséggel.

A muzeológusgárda törzsét tapasztalt kutatók alkotják: Lócsy Erzsébet, Nagy Lajos, Cifka Péterné és Tőkei Ferencné, akik a rendezést Bertalan Vilmos irányitásával és Németh István müvészi tervei alapján végezték.Sok nehézséget leküzdve számos munkatárs közremüködésével fejezték be a munkát. A kiállitás anyagát a Budapesti Történeti Muzeum saját gyüjteményeiből nem tudta biztositani, ezért több fővárosi és vidéki muzeum, levéltár, könyvtár és egyéb intézménytől kölcsönöztek tárgyakat.A főváros ezer évének ilyen nagyszabásu és korszerü keretek között történő ábrázolása előzmények nélkül álló nagyszerü teljesitmény.

A kiállitás több korszakra tagolva, s ezek szerkezeti felépitésében mutatja be Budapest történetét a honfoglalás korától 1945-ig, a felszabadulásig. A korszakokra osztás a történelem és régészet hagyományos beosztását követi. Az első fejezet a honfoglalás és a tatárjárás közötti idő átfogó településtörténeti ábrázolása, változatos módon és szines anyaggal. A régészeti sirleletek anyagától a 13. századi királyi vármaradvány egyik kapulábazatáig sokrétü anyag teszi mozgalmassá a kiállitás e részét, melyet Buda alapitásától a török hódoltságig terjedő részben sikeresen folytattak. A történeti kiállitások hagyományos anyaga mellett az épitészeti és kőfaragómüvészeti anyag domináns szerepet kapott.A Stibor királyi főkamarás 1430-as évekből származó vörösmárvány siremléke köré telepitett szobrok jó együttest alkotnak és a valóságnak megfelelően reprezentálják a Buda 14-15. századi nagyszabásu épitkezéseinél dolgozó szobrászok munkásságát. A török uralom ábrázolásában az ujabb régészeti kutatások eredményeiből leszürt nézetek jutnak érvényre, s igy megfelelő mértékben foglalkozik a kiállitás az akkor uralmon lévő réteg, valamint az alatta élő, fogyatkozó magyarság és a betelepülő idegenek emlékanyagának bemutatásával. A Buda felszabaditása és az 1848 közötti időben Pest jelentőségében fokozatosan felzárkózik Buda mellé, majd megelőzi azt. A rendezők az emlékanyag válogatásakor ügyesen adtak helyet ennek a fejlődési iránynak, melyet jól komponált részletek dokumentálnak. Az 1848-49-es forradalmat bemutató rész hatásosan zárja le ezt a történelmi fejezetet.

Az 1849-1918 közötti idő, mely lényegében a kapitalista fejlődés legnagyobb és legjelentősebb szakasza, némely vonatkozásában nem a megfelelő arányban ábrázolja e korszakot. Az az érzésem, hogy a látogatót a nagyvárossá levés mindenki számára közismert és részben még ma is látható jelenségei, emlékei jobban érdekelnék. Pest és Buda egyesitése, az eklektika városjelleget adó épitkezései és területrendezései, valamint az ezekkel járó utrendezések, közmühálózat, a közuti forgalom fejlődésének bemutatásában többet kellett volna nyujtani. A főváros belterületének utcahálózatát lényegében - az uj városrészek telepitésé-

től eltekintve - ez a korszak adta meg, melynek előnyeit és hátrányait különböző hatásaiban ma is érezzük. A kiállitási vezetőben ez a kérdés nagyobb hangsulyt kap.

Az 1918. évi polgári forradalom és az 1919-es Tanácsköztársaság bemutatása az előző korszakokéhoz viszonyitva nem eléggé plasztikus és helyhiány miatt szükreszabott. A két világháboru közötti idő ábrázolása pedig egysiku, hiányzik belőle több társadalmi, technikai és politikai részletkérdés bemutatása. Érezni a helyszüke teremtette nehézségeket.

A háboruban elpusztult és 1945. február 13-án felszabadult főváros uj korszakáról, a szocializmus épitésében oroszlánrészt vállaló Budapest városfejlődéséről épitészeti kiállitás emlékezik meg, mely folyamatosan, két helyiséggel csatlakozik a kiállitáshoz. Az 1950 utáni épithezések, uj városrészek izléses makettjei szemléltetik egyrészt az eddig elért eredményeket, másrészt vázolják a jövő perspetiváit is.

A kiállitás Budapest történetét olyan müveltségi szinten mutatja be, melyet általában az érettségizett látogató ért meg maradéktalanul. Az általános iskola nyolc osztálya pedig a ismeretanyag lényegének felfogását teszi lehetővé. Ezzel azt kivánom kifejezni, hogy a közölt ismereteket a látogató - az emlitett müveltségi szinteken - jól tudja magában rendszerezni.Nem passzsiv átvételre, hanem az aktiv átélésre gondolok.

A rendezéssel kapcsolatban szeretnék néhány észrevételt tenni. Mind szakmai (régészeti, történeti, muzeológiai), mind pedig müvészi (tervezés, elrendezés stb.) szempontjából nagyon jónak, sikerültnek és sok tekintetben előremutatónak tartom a kiállitást. Megjelenésében a többivel együtt Európa legkiválóbb muzeumi teljesitményei közé tartozik. Több olyan példamutató elgondolás van benne, tartalmi és müvészi téren egyaránt, hogy határozottan hasznos lenne, ha müvészi és szerkezeti felépitésében rejlő szabályokat egyes részletek kiválasztásával a rendezők a tervező müvésszel együtt a Muzeumi Közlemények hasábjain ele-

meznék. Ez érdekes, módszertanilag értékes lenne, igy lehetne ellenőrizni, hogy a muzeológus és a tervező milyen mértékben tudta elképzeléseit megvalósitani és megértetni. Különösen a fiatal muzeológusnemzedék ismerhetné meg és tanulmányozhatná a művészi elgondolás és a rejtett szabályok kapcsolatait.

Az itt következő pozitiv és negativ észrevételek a kiállitás többszörös átnézése és tanulmányozása után mint szubjektiv benyomások támadtak bennem, s ugy érzem, hogy megemlithetők.

Az a l a p r a j z i e l r e n d e z é s r ő l volt már szó: a belső udvart körülvevő egykori folyosó területét sok ügyes ötlet ellenére sem sikerült a nagy körforgalomba beépiteni. Felvetem a kabinettek alkalmazásának gondolatát a jövő terveként.

A v i l á g i t á s, a fények alkalmazása tökéletes, az igényeket minden tekintetben kielégiti. Figyelemserkentő hatásuk megfelelő mértékben ki van használva. A lámpatestek esztétikus elhelyezése és harmónikus rendszere a tudatos, a szakmát jól ismerő tervező elismerést érdemlő alkotása.

A s z i n e k művészi alkalmazása a tervezés és rendezés másik fő értéke. A kiállitási helyiség vörösmárvány padlóburkolásával dinamikus összhangban van az installáció is. A fekete-fehér kontrasztja mellett jól megférnek az egyéb sötét és világos szinárnyalatok is. Ugyanakkor többszöri szemlélődés (többször egymásután, majd egy hónap, később negyed év mulva) után sem tudtam néhány szinegyüttessel megbarátkozni. Pl. a 19. század elejét tárgyaló résznél a csekély aranyozásu, fekete empire irószekrény aránylag nagy tömegéhez nem illik a sötét lila háttér. Tudom, hogy sötét lila a kiállitásban egységesen alkalmazott textilia miatt került ide, mégis az a véleményem, hogy akkor inkább haboskőris, rózsafa, cseresznyefa szekreter, vagy gazdagon aranyozott butordarab hatásosabban érvényesülne. Tehát megforditva a dolgot: a háttér másszinü butort jobban kiemelne.

A v i t r i n e k szerkezete, alakja és mérete általában az 1960-as években kialakult, Európaszerte alkalmazott legsikerültebb tipus változata. Profilvasból készitett váza egyetlen lábon áll, lapos talapzaton nyugszik, alatta rejtett görgők teszik lehetővé az aránylag sulyos butor mozgatását. A stabilitást szolgálja és összhangot teremt a padlózattal a talapzatot fedő vörösmárvány lap, mely egyuttal az értékes és időtálló berendezés fogalmát is kifejezésre juttatja. A felső rejtett világitás a jól bevált gyakorlatot követi. A vitrinek többféle nagyságban és alakban készültek, de közös modulok alapján, nyitásuk és zárásuk aránylag egyszerü, ellenben pormentességükről nem tudtam meggyőződni. A felső világitóberendezés maratott üveglapját T profilból készült rombuszháló tartja, melyben arányos távolságokban furt lyukak a vitrin-belsőben elhelyezendő tárgyak felfüggesztésére szolgálnak. A gyakorlat azt mutatja, hogy e célnak csak kis mértékben felelnek meg, mert az oda felfüggesztett polcok nagyobb tárgyak tartására nem eléggé biztosak.

A „Középkori királyi palota" cimü kiállitás

1968 tavaszán nyilt meg ez a maga nemében - hazai viszonylatban - egyedülálló helyszini bemutató. Az „E" épület pincéiben és ettől délre, a középkori királyi palota ásatásokkal feltárt részleteit kulturált, korszerü környezetben nézheti meg a látogató. Németh István belső épitész nagyszerü munkája itt is önmagáról tanuskodik, de különösen elismerés illeti Feuer Istvánné muzeológusi és rendezői tevékenységét. Több éves előtanulmány és külföldi tapasztalatok alapján rendezte meg ezt a hatalmas földalatti kiállitásrendszert.

A pinceelőtérbe levezető lépcső nagyméretü kerámiafal elé irányitja a látogatókat, akik találóskérdésként igyekeznek megfejteni annak rendeltetését. Nekem sem sikerült,noha annyiban megközelitettem a valóságot, hogy ásatás során előkerült falmaradványra gondoltam. Az ásatások absztrakt kifejezése ugyanis ez a

monstruozus kerámiafal, mely nem önálló mü, hanem háttere egy ötvöskovács müvészi alkotásnak, mely még nem készült el. Gyakorlati funkciója is van: mögötte csőhálózat huzódik s annak eltakarására szolgál.

A pinceelőtérben a rendező hangulatilag előkésziti és tájékoztatja a látogatókat. Ezt a célt szolgálják körben a falakon elhelyezett nagyméretü, jó kivitelü ásatási fényképfelvételek és váralaprajz, melyet méretarányos makett egészit ki. A Gerevich László vezetésével - majdnem két évtizeden keresztül - folyt ásatások eredményei és a müemléki helyreállitások plasztikusan kidomborodnak a kiállitási helyiségekben, ezeket jól látható számokkal jelölték meg a tájékozódás megkönnyitésére.

Az egyes helyiségek mesterséges megvilágitásának fényereje általában alkalmazkodik a kivánalmakhoz, a célszerüség mellett a tervezők észrevehetően törekedtek a hangulatkeltésre. Az un. Albrecht pincébe levezető hosszabb lépcsősor járófelszinét oldalról suroló fény világitja meg. A 18. századi pince hatalmas boltivei alól visszatekintve hatásos kép tárul elénk, melynek csak kisebb gyakorlati hibája, hogy a lépcsőfelület megvilágitása néhány helyen nem kielégitő; ez valószinüleg a kivitelezés rovására irható. Az Albrecht pincében elhelyezett 14. századi faragott kövek irányitott fénnyel történő megvilágitása a látogató figyelmét a tárgyakra irányitja és elvonja a sejtelmes homályban hagyott - a kiállitás mondanivalójához nem tartozó - ujkori palota boltiveiről. Jó példa a fény hozzáértéssel kidolgozott alkalmazására! Hasonlóan jó, de már nagyobb fényerővel oldották meg az un. Jégveremben kiállitott, téglából készült, Nagy Lajos korabeli, gótikus ablakrekonstrukció és párkányzatok világitását. Jól érvényesülnek a vörös tónusu tárgyak a világos falfelületen. „A fényerő váltakozása ösztönzőleg hat a látogató érdeklődésére!" - elvet az 5. számu helyiségbe érve fokozatosan tapasztaljuk. Az Albrecht pince homályából lépcsőn kell felmenni a jégverembe, melynek erősebb fénye vonzólag hat, feledteti az emberben ösztönösen felmerülő, kissé visszafogó hatást a lépcsőjárástól. A fény az 5. számu helyiségben tovább fokozódik.

A rendező itt mutatja be a Várpalota ásatási leleteivel együtt a 13-14. és 15-16. századi háztartási kerámiaféleségeket két asztalon, szemléltető elrendezésben. A terem fő disze az 1408. körül készült csempék alapján rekonstruált és csempemásolatokból felállitott cserépkályha, mely többet mond minden magyarázó szövegnél. A puritán környezethez jól alkalmazkodnak az egyszerű vitrinek, melyek a 14-15. századi Várpalota fütéskulturájának csekély maradványait, a rendkivül értékes csempegyüjteményt mutatják be. A remek leletanyag indokolta a költséges, de mindennél szemléltetőbb kályhamásolat elkészittetését.

A 8. számu kis helyiség az előbb idézett korszakok konyhai hangulatát idézi jól elrendezett, ötletes formában, anélkül, hogy félrevezető lenne, mert nem kelti az „in situ" konyha benyomását. A kiállitási körjáratból kiágazó helyiségsor utolsó állomása az Anjouk alatt épült un. István-toronyhoz vezető lépcsőfeljárat kis tere, melyben az ásatás során feltárt 14-17. századi fegyvereket és a börtönélet emlékeit állitották ki. Az aránylag kevés tárgyi anyag jelen esetben - véleményem szerint - nagyobb méretü grafikai ábrázolást is igényelne, mert első benyomásra nem köti le a látogató figyelmét. E kis helyiségben az irányitott megvilágitás nem sikeres, mert körbetekintésnél a látogató szemébe világitanak a lámpák, amit terelő szerkezettel el lehetne kerülni.

A körjárat a Jégveremből folytatódik a kiállitás legnagyobb és egyik legszebb részébe, a reneszánsz emlékek termébe. Ismét frappáns megoldás: itt alkalmazzák a legnagyobb fényerőt, melynek vonzó hatásán kivül a páratlan reneszánsz anyag értéke is kifejezésre jut. Érezni lehet, hogy itt különlegesen értékes anyag, a budai kőfaragómüvészet remek gyüjteménye van kiállitva. A falfelületeket borító plasztikus kockaminta ügyes megoldás, mert semleges, de a reneszánsz szellemétől sem idegen háttér. Pregnánsan és jó megvilágitásban érvényesülnek ezen a vörösmárvány faragványok! A terem alakja nem egészen felel meg a célnak, mégis oly jó a tér kihasználása, hogy ez külön dicséri a rendező és a tervező munkáját. Jelen esetben is indokolt volt

a Beatrix királyné cimeres és gyümölcsfüzéres vörösmárvány ajtókeretének töredékei alapján készült másolat elkészitetése. Mátyás palotájának - különösen Bonfini által leirt - pompáját igazán csak igy tudja, ha kis részletében is, átélni a szemlélő. Ugyancsak jól van kiállitva a lenyügöző méretü feliratos friztöredék és a kandalló. A friz I-profilvas tartóelemei szinte maguktól kivánkoznak - modernségük ellenére - a reneszánsz emlékek közé. Sikerült és példás alkalmazása a sokat vitatott vasprofilnak. A nyers vasfelület egyébként durva jellegét a falfelülethez alkalmazott szintónus finommá, s ezáltal a tartószerkezetet esztétikailag is kellemessé tette.

Nem érzem jól megoldottnak ugyanakkor a hollós-cimeres fehérmárvány ajtókeret elhelyezését fehér háttérrel.A teremben uralkodó vörösmárvány mellett ez elvész, jelentéktelenné zsugorodik. A plasztikus, kockás texturás hátteret két oldalról rejtett suroló fénnyel megvilágitva olyan falmezőt kaphatnánk,mely jelentősen kiemelné az ajtókeretet a háttérből. Ugyancsak a háttérbe olvad - az egyébként nagyon ötletes elrendezésü - bábos mészkőkorlát. Bárhonnan nézzük, sem szinben, sem fényben nincs megfelelő háttere. Mértéktartással alkalmazott, a mészkő szinének megfelelő, szines, rejtett és jól irányitott fény jobban kiemelhetné s méltóképpen érvényesithetné.

Itt szeretnék kitérni a feliratokra. Az egész kiállitás összefoglaló, tablós feliratai, valamint a kis szövegek és egyes tárgyak feliratai csak a legszükségesebb mondanivalót, a lényeget tartalmazzák. Ilyen szempontból is teljes az összhang a többi kiállitással. Esztétikai szempontból azonban több kisebb hiba akad. Ugy értesültem, hogy a müanyagboritásu tablófelületekre ragasztott, lineáris antikva tipusu sablonbetüket külső kivitelezők ragasztották fel, tehát a tipográfiai részletekbe a muzeum nem szólt bele. Több helyen, különösen a gótikus nagyteremben a feliratok betütérközeit nem egalizálták, a térközök megállapitását esztétikailag felületesen végezték. Ezenkivül nem tartom helyesnek a tablók szövegtükreinek indokolatlanul nagy méretét, margó nélküli alkalmazását. Különösen a bal sze-

gély és a felső sor esetében bántó, és emellett az olvashatóságot csökkenti. Itt és ilyen tipusu betükkel: indokolatlan „modernkedés". Hogy mennyire modernkedő néhány tabló tükre, arra legmarkánsabb példa a reneszánsz terem egyik tablója, szembeállitva a Bonfini idézettel. Az utóbbi tipográfiája minden tekintetben tökéletes, grafikai megjelenitése kifogástalan.

A kiállitás másik nagyszabásu helyisége a gótikus nagyterem, melyet - strukturájának megfelelően - csak kevés tárggyal rendeztek be. Legértékesebb és legkeresettebb kincse a Szépmüvészeti Muzeum tulajdonát képező, ötletesen kiállitott két fehérmárvány dombormü, Mátyás és Beatrix arcképe. Jól illik a terembe az un. lovagos cserépkályha is. Az 1450-es években készült csempék alapján készült másolat jól érzékelteti a késógótika pazar mintakincsét. Megjelenésében hasonló hangulatot áraszt, mint a salzburgi vár un. arany szobájában lévő, 1501-ből származó késógótikus cserépkályha. A két kályhát összehasonlitva, következtethetünk a Várpalota 15. századi állapotára és müvészi berendezésére. Meggyőződésem, hogy a látogatók sokkal többet tanulnak e másolatból, mint bármilyen tökéletesen szemléltetett töredékek gyüjteményéből.

A nagy élményt nyujtó termek után a Jagellók- és Mátyás-kori faragott kövek a 12. számu keskeny és alacsony folyosón nem kötik le a látogatók érdeklődését, s emellett jelentős részük rosszul van megvilágitva: felületük árnyékban van. A jól megoldott mennyezeti rejtett fény a folyosó számára viszont kiváló. Szellemi pihenésnek megfelel a sok látnivaló után. A 13., 14. és 15. számu folyosórészek közül a kápolna előterében kiállitott királyi pecsétek másolatából összeállitott sorozatok - véleményem szerint - inkább a várostörténeti kiállitásba kivánkoznak, itt a folyosófordulóban a sok látnivalótól már eléggé kifáradt látogatónak nincs türelme ezt a figyelmet kivánó anyagot tanulmányozni, szeme hozzászokott a nagy méretekhez, a terembelsők szemléléséhez.

Ezután az I. Lajos által 1366-ban épittetett királyi kápolna

altemplomába jutunk, mely jelenlegi helyreállitott formájában kis izelitőt ad az Anjou-kori fényes épitkezésekből. A szentély közepét jól kitölti a vörösmárvány talapzatra állitott 15. századi szárnyasoltár.

Az utolsó nagy belső tér az alsó királypince, melynek a látogatók számára készült lépcsözete már a luxus határát surolja, nyilván annak kifejezésére szánta a tervező, hogy érzékeltesse az Anjou-palota dunai homlokzatának itt látható maradványait. Ugyanitt helyezték el a Mátyás király palotájából származó hatalmas oszloptalapzat és ablakok rekonstrukcióit is.

A keleti palotaudvar már szabadtéri bemutatóhely, az ide kijövő látogatók a keleti és a déli palotaövezet egy részét tekinthetik meg. A Beatrix udvar kialakitása külön figyelemre méltó: 15. századi festményeken ábrázolt kertek mintájára tervezték meg, s korabeli, kedvelt magyar virágokkal diszitik. A gondolat, a tervezés, a gondos rendezés dicséretet és elismerést érdemel. Hasonlóan mintaszerü a déli palotaudvar kertészeti kialakitása is. A gondozott, ápolt, tisztán tartott kerteket megfelelő személyzet kezeli.

\+ + +

A két utóbbi kiállitás vezetőjéről is szeretnék megemlékezni. „Fővárosunk ezer éve" cimmel 3 iv terjedelmü, illusztrált, magyar nyelvü kalauz áll a látogatók rendelkezésére. Az izléses kiadvány jóminőségü papiron készült magasnyomással. A szöveg (Lócsy Erzsébet, Nagy Lajos és Tőkei Ferencné irták) szemléletes történelmi környezetet rajzol a kiállitáshoz, melynek emlékanyagát is több esetben megtaláljuk egyes fejezeteknél. A hasznos és érdekesen megirt füzet - noha a kiállitás korszakbeosztását követi - nem nyujt topográfiai eligazitást, tehát a látogató a helyszinen az egyes vitrinek és tárgyak nyomon követésére nem kap utmutatást. Ezt a hiányt pótolja majd a jelenleg tervezett német nyelvü kiállitási vezető, mely a kiállitás alaprajzát részletekben fogja bemutatni.

A középkori királyi palotáról - sajnos - csak leporellószerü magyar nyelvü vezető készült, mely rövid ismertető szöveget és jó alaprajzot tartalmaz. A történelmi hátteret vázlatos áttekintés festi le, mely szorosan kapcsolódik az ismertetéshez. A kis kiadvány nagyon kelendő. Formátuma bevált. Feuer Istvánné összeállításában a leporellót német, orosz, francia és angol nyelven reprezentativ formában, lengyel, cseh és román nyelven pedig szerényebb kivitelben fogják kiadni. A dicsérendő kezdeményezésnél még tovább kellene lépni. Az érdeklődők és a szakemberek számára 3-4 iv terjedelmü, gazdagon illusztrált vezető kellene. A gazdag anyag és a nagyszerü kiállitás ezt a javaslatot szinte sugalja.

Talán nem érdektelen, ha a kiállitásokról, egyes részleteikről és néhány kiemelkedőbb jelentőségü tárgyáról készült képeslapsorozatról is szólunk néhány szót. A muzeumi ismeretterjesztésnek egyik legfontosabb eszköze ez. A jóminőségü felvételek illők a kiállitáshoz. Jó lenne, ha szines felvételeket is készitenének, ezeket is megszeretné a közönség.

\+ + +

A kiállitáslátogatás után mindenki élményekkel gazdagon, esztétikai benyomásokkal telitve hagyja el a muzeumot azzal a szándékkal, hogy nagyon tanulságos, szép volt s ide még többször is vissza kell térni. A látogatók között érdeklődtem benyomásaikról, véleményükről. Valamennyien a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak és legtöbben kifejezték szándékukat a muzeum ujbóli megtekintésére. Önmagától beszél az az eredmény is, hogy a látogatók jelentős része az ismerősök dicsérő elbeszélésének hatására kereste fel a kiállitásokat. Természetesen maga a Várpalota is, mely lényegében negyed százada nem volt hozzáférhető a nagyközönség számára, vonzó látnivaló. Talán legnagyobb hatása a középkori királyi palota feltárt részeinek van, mely a prágai vár palotarendszeréhez hasonló nevezetes látnivaló.

A tartalmas, szakmailag jól rendezett, müvészileg szinvonalasan

tervezett, kulturált módon „üzemeltetett" kiállitások nemzetközileg is kiváló voltához kétség nem férhet. Büszkék lehetünk rá valamennyien, különösen azonban a muzeum dolgozói és a Fővárosi Tanács, mely utóbbi elismerésre méltó és dicsérendő módon biztositotta a rendezés nem csekély költségeit.

Uzsoki András

Levéltári kutatás, művészettörténeti kutatás

Nem uj dolog, hogy a művészettörténetnek egyik hathatós fegyvertára a levéltár. De korábbi korszakokban nem méltatták eléggé figyelemre ezt a körülményt. Jóformán csak az első világháboru után készült munkák kezdtek élni a lehetőséggel, amely persze még akkor erősen korlátozott volt, mert egyrészt a városi és megyei levéltárak eléggé rendezetlenek voltak, a főuri és egyház levéltárak viszont hozzáférhetetlenek. Felszabadulásunk óta az ilyenfajta akadályok elhárultak és most már rajtunk, művészettörténészeken mulik, hogy ezzel az elsőrangu segédeszközzel is bőven éljünk.

A szakmabeliek a városi levéltárak anyagából, a polgári lajstromokból, főképpen a művészek és iparművészek életrajzi adatait egészitik ki. Számos alkalommal azonban a művész vagy iparművész nem szerzett polgárjogot, sem pedig neve nem került az anyakönyvekbe. Ilyenkor segitségünkre lehet a tanácsjegyzőkönyv, amely a városban minden elképzelhető eseményről tartalmazhat feljegyzést, s ehhez kiegészitést adhatnak a számadáskönyvek. A soproni gazdag levéltárban pl. a barokk városház épitésének kiadásairól külön könyvet szerkesztettek, ebből derült ki az épitő, a kőfaragó, a stukkómüvész neve. De az egyes barokk házak épitésének idejéről is szorgalmasan értesitenek az évi számadáskönyvek. A városnak privilégiuma volt a téglagyártás; egy-egy háziur többezres rendeléséből kiviláglik a ház épitésének ideje, a régi háziurak névsorát pedig 1686-ból nagy részt, 1734-től fogva pedig évről-évre pontosan tudjuk a mai napig, még hozzá utcák és házak szerint.

Magamról szólva: nyugatmagyarországi, jelesül soproni és kismartoni kutatásaim a fenti források segitségével álltak össze,

felhasználva hozzájuk a végrendeleteket és a házak adás-vételi szerződéseit is.

Kb. két éve ráhibáztam egy eleddig figyelmen kivül hagyott adathalmazra: a város törvénykezési irataira, hivatalosan a judiciariákra. Ahogy a topografálásnál megszoktam, visszafelé folyt a kutatás, azaz elkezdtem 1800-zal és többszáz tétel után eljutottam 1701-ig. Eredetileg a századfordulónál meg akartam állni, de az 1700-as kötetek hiányoztak. A kedvem felajzott volt, gondoltam, visszamegyek 1676-ig, amikor is Sopron néhány ház és egy-két templom kivételével teljesen leégett. A kötetek nem maradtak abba, igy már el kellett mennem 1669-ig, ahol megállást parancsolt az a körülmény, hogy a város egyharmada pestisben elhalt.

E 120 év törvénykezési iratai nagyban növelték Sopron müvészettörténetének ismeretét. Elsőnek itt voltak a bünpörök. Ha krimit akarnék irni, gazdag aratásom lehetne, de e téren a soproni müvészek és iparmüvészek nem nagyon tevékenykedtek. A második nagy csoportot a polgári pörök alkották. Egy-egy ismert müködésü festő életrajzához, magánéletéhez itt rengeteg adatot lehet kibányászni. Meg-megjelent egy-egy falusi pap, aki előleget adott szobrásznak, festőnek és jött a soproni birósághoz panasszal, hogy a mü és szerzője aznapig nem jelentkezett. Ezen az alapon sikerült a Vas-megyei Sitke oltárának és szószékének mesterét Páris Mihály soproni szobrászban meghatározni. A soproni ifjabb Dorfmeister Istvánt is sürgették,hogy a Zala-megyei Csesztregen készitse el a freskót, ha már előleget vett fel rá. Zágrábból hasonlóan zaklatták őt arckép miatt, amelynek árát előre felvette.

A polgári pörök zöme azonban adósságokról szól, és ezekben bizony a szegény soproni barokk szobrászok és főleg a piktorok nagy szerepet játszanak. Nem éppen nagy összegekről van szó, gyakran csak néhány forintos tétel az adósság a kalmároknál, de nyomukban érződik az a szegényes élet, amelyben barokk müvészeinknek része volt. Társadalmi helyzetük nagyon rossz. Megért-

jük, hogy Schram Lukácsnak - ahogy soproni patricius sógornőjével folytatott becsületsértési pörében olvassuk - miért volt dehonesztáló a megvetéssel aláhuzott felkiáltás: Du Maler! Az idősebb Dorfmeisternek,bár igen sok megbizatása volt, sok gyermeke folytán igen sok tartozása akadt. Valami pénzügyekkel foglalkozó asszony összevásárolta adósleveleit és egyszerre 100 forinton felüli összeget követelt rajta. Más esetben a városi szolga hasztalan idézte meg Dorfmeistert, vidéken volt. Végre jelenti, hogy ezuttal Sopronban látta a festőt, amint éppen az azóta megsemmisült és csak az ebben az iratban emlitett kaszinói freskón dolgozott.Igy gazdagodott tehát Dorfmeister ouvreje egy pör révén.

A leggazdagabb aratást a törvényszéki esetek harmadik csoportja nyujtotta: a hagyatéki ügyek. Nem volt kötelező a hagyatéki felvétel, csak ha valaki hozzátartozó nélkül halt el, vagy ha az örökösök nem tudtak megegyezni. A többszáz hagyatéki leltárból ugy áll előttünk Sopron a 17-18. században, hogy a mügyüjtés- vagy tán helyesebben a müpártolás - rendkivül magas fokon állott. Munka közben sokszor gondoltam áldással a hagyaték felvevőire, kivánván békességet haló poraikra, mert meglepő részletességgel és sokszor hozzáértéssel végezték munkájukat. Az a benyomásom, hogy nagyon-nagyon szegénynek kellett lennie annak, aki lakásában egy-két képet vagy más mütárgyat nem birtokolt. Viszont gyönyörü otthonokat és szép gyüjteményeket is elképzelhetünk a leltárak nyomán. Főleg polgárokról van szó, mert nemesek hagyatékát csak felkérésre volt szabad felvenni.

Lássunk egy pár példát.

Kezdjük Petzke Jakab posztónyiró 1738-ból való hagyatéki leltárával. Nem volt háza, ami eléggé alacsony vagyoni szintről vall, mégis egy 4 ft.-ra becsült csavart oszlopos lábu, jávorfa betétlapos asztalt, egy vörösszinü, aranyozott spanyolfalat, 4 ft.-os ütőórát, 5 ft.-ra becsült 7 képet mutat ki a leltár. Ebben az időben - tájékoztatásul közöljük - egy disznónak 4 ft. volt az ára.

Gazdag kereskedő, Edlinger János Joáchim hagyatéka, aki 1732-ben üzleti uton, Olmützben halt meg. A nagy szobában mütárgyak: nürnbergi takaró, 4 passaui szék, a császár és császárné arcképe. Egyéb képek: Szentháromság, Az öt érzék, A négy világrész, 3 papirkép, két megholt gyermek képmása, 16 papirkép - nyilván metszet - üveg alatt, Krisztus siratása,Pernesti urnak és nejének arcképe, két kis és két nagy tájkép, a császári pár másik arcképe, 2 passaui tájkép, a boroszlói püspök arcképe, Magdolna Krisztus lábát mossa, a megholt és nejének arcképe, A tudás fája, 8 kis kép, 2 tengeri kép, Szent János keresztel,Szent János lefejeztetése. Általában nagy értékü képek. A konyhában: 5 tájkép. A hátsó szobában: 2 vadászzsákmányos kép, Dohányzó és egy Ivó - ezek nyilván hollandi képek -, 3 arckép, feszület, 8 üvegezett papirkép.

Kramer János György, gazdag belvárosi polgár, hagyatéka 1742-ből. Két utcai szoba. Az egyik vörös tapétával, a berendezés főleg diófabutorral, egy asztalka csavart állványzattal, 2 arckép, 2 csatakép. A másik utcai szoba zöld tapétás, a butorok zöld bevonattal, 4 csatakép, feszületkép. A szoba berendezésének értéke 96 ft. Ezüst tárgyak: 440 ft., 3 ezüst szelence, 6 ft. értékü ezüst csengő, ezüstbe foglalt szemüveg. Párisi ezüst kard 20 ft. értékben. Fegyvergyüjtemény, 150 font óntárgy, 7 tájkép, 4 madaras festmény.

Végül egy arisztokrata lakása 1724-ből, Wirth Mihály Gottfried báróé. A biliárdszobában nagy aranyozott tükör 25 ft. értékben, biliárd-asztal 100 ft.,28 kisképp. Az ajtók felett 2 kis tájkép. Mellékszoba: 12 festmény - erdei vadak és madarak -,kutya képe, nyul képe. Az ajtók felett 2 kép. Ebédlő:nagy aranyozott tükör, 2 mázsa és 40 font ónedény, selyemboritásu székek. Az ajtó felett kutya képmása és egy tájkép. Kristálycsillár. Benyiló az ebédlőből: feszület, tollrajz, aranyozott nagy tükör,a császári pár arcképe, Wirth György arcképe. A földszinti előterem: óraszekrény. Emeleti udvari szoba: 10 vörös brokát szék, 50 ft.-ra értékelt állatkép, vadászjelenet. Mellékszoba: nagy diófa szekrény 50 ft. értékben, ebben rengeteg ezüst evőeszköz, üveg, ab-

rosz. Képek kacsával és fajddal. Wirth Mihály arcképe 75 ft. becsárral. Másik kamara: 2 lant 7 ft. értékben. A báróné szobája:2 állat- és madár kép. Harmadik udvari szoba: 12 női képmás, 2 kis tájkép. A padláson 4 lovasarckép - himzett munka - 50 ft. értékben, 7 papirkép városokról, 7 családi arckép. Az egész becsérték 3924 ft., butor, kép, általában mütárgy: 3590 ft.

Nagy általánosságban a csavart diszitésü butor nem szerfelett gyakori, csavart oszlopu szék, szekrény, asztal eléggé ritka. 1705-től fogva igen sok passaui szék szerepel. Érdemes emlitésre, hogy erre nézve a passaui muzeum nem tudott felvilágositással szolgálni, azaz csak annyit közölt, hogy az érsekség birtokában van néhány passaui eredetü diszesebb butor. De egy Linzből kapott értesités a dolgot még bonyolultabbá tette. Ott ugyanis a passaui szék alatt nem butort értenek,hanem fejkötőt, amelynek tényleg székformája van. Ez Sopronra nem helytálló, mert itt a butorok közt sorolják fel és néha 21 is szerepel egy hagyatékban. 1714-ben egy főtisztviselőnél 12 támlás szék szerepel moszkovita karmazsinnal bevonva. 1741-ben emlitenek hollandus ágyat.

Textil dolgában szerfelett sok a török és a nürnberginek nevezett teritő. Egy katonatiszt nejének birtokában török sátort is emlitenek. De török ruházati darab is előfordul. Sürü a különböző textil anyagu tapéta és függöny.

Nagy szerepet játszanak a festmények. Érthető,hogy a gyors leltározásnál nem ügyeltek a jelzésekre, igy a szerzőkre vagy egyéb provenienciára, ellenben gondosan leirták, hogy a kép rossz karban van, vagy öreg. Ugy látszik anyaguk vászon, mert a fát külön megemlitik. Nem ritkák az üvegképek. Ami az értékelést illeti, valószinüleg a nagyságnak van benne szerepe; átlagosan 3 ft.-ra tartják a zömét. Ha ennél drágább, ami főleg a főranguaknál fordul elő, még hozzá arcképnél, becses is lehet. Magasra taksálják a csendéletet is.

Képgyüjteménye csak néhány arisztokratának volt, 1770 körül

Szluha Károly grófnak 105 darab képe volt. Schilsohn bárónak 35 kisebb és nagyobb képe (ezeket tárgy-megnevezés nélkül említik), Ritterné, született Schuster báróné hagyatékában 1716-ban 15 francia kép, 21 arckép és 13 tájkép. Dobner János gazdag polgár hagyatékában 1694-ben 32 kisebb-nagyobb festmény volt, özvegye 1706-ban már 8 képpel többet hagy hátra. De általában 8-10 festmény minden vagyonosabb iparosnál és kereskedőnél is található.

Arckép dolgában feltünő, hogy az uralkodó pár képe igen sok helyütt megtalálható, néha két példányban is. Egyszer-egyszer Gusztáv Adolfé és Szavojai Jenő hercegé is szerepel. Gyakori a családi arckép. Néha a leltár megjegyzi róluk: igen régiek. Nem ritkaság a magyar müvészetben a képmás halálos ágyon; ezirányban bőséges anyag van a leltárakban 1631-től, amikor a város nagy humanista polgármesterét Lackner Kristófot festetik meg ravatalon. Egész Dorfmeisterig, persze még a 19. században is találkozunk ilyen ábrázolásokkal. Az arcképfestőknek Sopronban nagy becsülete volt. 1720-ban tanácshatározat kimondja, hogy egyéb tárgyak festőivel szemben az arcképfestő nem fizet adót. Igy hát az ügyetlenebb kezüek is kontárkodtak, egyik másik fennmaradt képen, mint pl. Sedlmayr mütörténész őseinek arcképén az ékszerek a máig meglevőknek jó másai, de az arcok csufok és visszataszitók.

A tájkép gyakori, a legtöbbször kis méretü. A nagy aránylag ritka. Tárgyát a leltár közelebbről csak igen ritkán nevezi meg; igy kétszer éjszakai beállitást, kétszer tengeri tájat emlit.

A vallásos tárgyu kép persze a legtöbb: Krisztus, mint gyermek, Krisztus a feszületen, Mária, kegyképek másolata, apostolok, Szent János, az angyali üdvözlet, a három napkeleti bölcs, Szent József álma, Krisztus bünösökkel; tán Rembrandt és Rubens képeinek valamely változata. Ótestamentomi tárgyak: Hágár, Józsefet eladják testvérei, Judit. Világi tárgyak: Cleopátra, A négy világrész, Az öt érzék, A négy évszak, Trója pusztulása, csendéletek, általában igen magasra értékelve. Virág (Holstein her-

cegnénél 1696-ban nyolc darab 150 forint), erdei vadak, madarak, házi állatok. Végül kifejezetten hollandi képek 1748-ban: Pintér Ádám polgármesternél 6 darab.

Ezüst tárgyak dolgában óriási a bőség. A becsüs többnyire a jeleket ismerő ötvös, aki szégyen nélkül megmondja, hogyha nem ismeri a jegyet, viszont könnyen meghatározza Pozsonyt, Bécset, Nürnberget, Augsburgot, Regensburgot, főleg pedig a soproni ötvösöket, és igy legalább világos képet kapunk ezek gyártmányairól. Fontos egy olyan megállapitás, hogy email-berakásos kelyhet is gyártottak városunkban.

Óntárgyak szintén nagy számmal szerepelnek, mint használati tárgyak. A becsüs kiemeli a disztárgyakat, ismeri a bécsi és nürnbergi jegyet, emliti az ismert 12 apostolos tányért.

A kerámia főleg habán, ujkeresztény használati tárgyakkal jelentkezik, korszakunk első felében ónnal és fatányérokkal versenyezve. De a közönséges agyagedényeknél is felemlitik, ha tiszta fehér, zöld vagy foltos, sőt két gyártó helyet is megjelölnek: Bécset és Linzet. Delfti kerámia Wirth bárónál jelentkezik: 70 csésze. A majolika 1700 körül nem ritka. Ellenben igen jelentős, hogy 1669-től kezdve porcelán edényeket is felsorolnak, az első esetben ugyan csak egy törött csészét, inkább persze ezüst foglalata miatt. Igy tehát jó 30 évvel az európai porcelán feltalálása előtt, nyilván kinai áruk elérték már Sopront. Gyártási helyet csak 1777-ben találunk először, akkor is Bécs az, mig a holicsi gyár már 1768-ban ismeretes és gyártmányát igy is jelzik. Furcsának tünik, hogy a porcelán edényeket igen alacsonyra taksálták.

Resovszky gombkötő 1680-ban lakása falát egy pávatollból készült legyezővel diszitette. A század második felében, női hagyatékban előfordul még legyező, sőt volt olyan nő, aki a tört darabot is eltette. A szekrények mélyén gondosan feljegyzett csecsebecséket őriztek. Számosan gyüjtöttek érmet, bár sokszor elvegyültek az emlékérmek a valaha forgalomban volt pénzzel,

sőt a hagyaték idejében használttal is. Kedves emlékeztetőül eltették a keresztelő érmeket és főleg a protestáns k a vallásos tárgyu érmeket. Az emlitett Habsburg-képek párd: rabjaiképpen sok házban őrizték a koronázási emlékpénzeket, amelyeket koronázáskor a nép közé hajigáltak. Igy az 1625-ös soproni koronázás emlékérmét is feljegyezhették a becsüsök. Egyéb emlékérmek közül a Bécs 1683-as ostroma és a Buda török alóli felszabadulása alkalmából vert érmek érdekelték a soproniakat.

Hogy kuriózumok is kerültek az összeirók elé, nem csoda, hiszen ekkoriban az esetleg megtekinthető uralkodói gyüjteményekben a kabinétek még sok effélét tartalmaztak. De azért furcsa, hogy 1690-ben Unger szabónál és 1754-ben Kozáry tanárnál ezüstbe foglalt emberbőrt is vettek föl a becsüsök. Valószinüleg persze exotikus ember, indiánus, néger, földi maradványa lehetett.

Csatkai Endre

Az egyházi gyűjteményekről

A magyarországi egyházak tulajdonában számos olyan muzeális értékü könyvtár, levéltár, mütárgygyüjtemény van, amelyek kulturtörténetileg nagy jelentőségüek és nemzeti értéknek minősülnek. Felbecsülhetetlen eszmei értéket képviselnek azok az ősnyomtatványok, kódexek és kéziratok, amelyek az egyházi gyüjteményekben találhatók, s a történettudomány számára kutforrásul szolgálnak. Képzőmüvészeti gyüjteményeikben olyan,az egyetemes müvészettörténet kiemelkedő korszakaiból származó mütárgyakat is őriznek az egyházi gyüjtemények, amelyek méltóan reprezentálják az európai müvészetet, valamint a gótika, a reneszánsz és a barokk müvészet magyarországi változatát. A liturgikus célokra készült iparmüvészeti alkotások között megtalálhatók a legjelesebb régi magyar mesterek, mühelyek ötvös és kézmüvességi munkái, textiliái, butorai, stb.

Az országos muzeumok az utóbbi években - a kölcsönös együttmüködés alapján - jó kapcsolatot alakitottak ki az egyházi gyüjteményekkel. Kulturális kapcsolatainkat jól szolgálták azok a nagysikerü muzeumi kiállitások, amelyek keretében többek között a magyarországi egyházi gyüjtemények néhány mükincse is bemutatásra került külföldön.

Bár a muzeumi terület és az egyházi gyüjtemények között létrejött eredményes együttmüködés számos jeléről számolhatunk be, mégis az egyházak tulajdonában lévő, s a nemzeti kulturkincshez tartozó tárgyak védelme és a közönség elé bocsájtása tekintetében fejlődésre van szükség.

Az Elnöki Tanácsnak a muzeális emlékek védelméről szóló 1963. évi 9. sz. törvényerejü rendelete alapján a Müvelődésügyi Minisztérium - mint a szakfelügyeletet ellátó főhatóság - felada-

tának tekinti az egyházi tulajdonban lévő gyüjtemények helyzete általános rendezésének elősegitését. Ezért az Állami Egyházügyi Hivatal és a Művelődésügyi Minisztérium illetékesei a közelmultban megállapodtak abban, hogy az egyházi gyüjtemények kezelésének, megóvásának, tudományos feldolgozásának és a közművelődés szolgálatába állitásának feladatait az állami és az egyházi szakszervek együttmüködve, közös áldozatvállalással látják el.

Az egyházak vezetőivel egyetértésben az az álláspont alakult ki, hogy a muzeumi, levéltári és könyvtári egyházi gyüjtemények müködésének rendeltetésszerü biztositására az egyházaknál gyüjteményi központokat kell létrehozni. Ennek értelmében az egyes egyházak (felekezetek) szervezetüknek és gyüjteményeik sajátosságainak megfelelően megkezdték gyüjteményi központjaik szervezését.

A r ó m a i k a t o l i k u s e g y h á z a püspökkari konferencia határozatának megfelelően az Actio Catholica szervezeti keretében szervezi a Katolikus Gyüjteményi Központot, amelynek vezetője Dr.Várkonyi Imre prépost, az A.C. igazgatója. A Katolikus Gyüjteményi Központ szervezeti felépitése a következőképpen alakult:

Főfelügyelő

Főtitkár

Muzeumok	Levéltárak	Könyvtárak
1 gyüjteményi előadó	1 gyüjteményi előadó	1 gyüjteményi előadó
3 érseki gyüjtemény kezelő	3 érseki gyüjtemény kezelő	3 érseki gyüjtemény kezelő
8 püspöki gyüjtemény kezelő	8 püspöki gyüjtemény kezelő	8 püspöki gyüjtemény kezelő
(12 művészettörténész)	3 szerzetesrendi gyüjtemény kezelő	(12 könyvtáros)
	(15 levéltáros).	

A katolikus egyház rendelkezik az egyházi gyüjteményanyag nagyobb részével. A mütárgyakat részben a plébániákon (számuk meghaladja a kétezret), a templomokban, részben pedig az érsekségek, püspökségek székesegyházaiban, káptalanjainál, az érseki, püspöki palotákban őrzik, de nagyobb számban fordulnak elő egyházmegyei intézményeknél (könyvtár, levéltár, stb.) is. Néhány helyen országosan is kiemelkedő mügyüjteményt találunk (Esztergomi Keresztény Muzeum,Esztergomi Főszékesegyházi Kincstár, Mátyás templom Egyháztörténeti Gyüjtemény, a székesfehérvári, veszprémi egyházmegyei gyüjtemények, az alakuló sárospataki egyháztörténeti gyüjtemény, stb.).

A katolikus egyház a tulajdonában lévő mütárgyállomány egy részét már kivonta a liturgikus felhasználásból. A gyüjteményanyagnak ez a része - mint nyilvántartásba jórészt még nem került mükincsanyag - veszélyeztetett. Ilyenek különösen a legutóbbi vatikáni zsinat liturgikus reformjai következtében eredeti rendeltetésüket vesztett mütárgyak. A templomokban, sekrestyékben található tárgyak őrzése az esetek nagy részében nem megfelelő.

A szakfelügyeletet nagyobb részben ellátó Iparmüvészeti Muzeum ezideig közel 300 plébánia és nagyobb gyüjteményi őrzőhely mütárgyait vette szaknyilvántartásba. A muzeum szakembereinek közremüködésével eddig több ezer mütárgy (ötvös- és fémmüvességi tárgyak, textiliák, butorok, elefántcsont tárgyak, könyvkötések, stb.) védetté nyilvánitása történt meg.

A katolikus egyház kezelésében lévő érseki, püspöki, káptalani és szerzetesrendi levéltárak 1950-től nemzeti érdekü magánlevéltárakként fejtenek ki tevékenységet. Anyagukról alapleltárak készültek. Külön ismertető leltárak tartalmazzák a kalocsai érseki és a győri püspöki levéltárak legértékesebb irategyütteseit. Megtörtént az egyházközségek különösen értékes anyagának nyilvántartásba vétele is, de ez a jegyzet revizióra szorul, az azóta levéltárivá érett anyag fontosabb adataival kiegészitendő. Az Országos Levéltár a katolikus levéltári anyagról 3.5

millió filmfelvételt készitett. Az uj levéltári törvény az egyházak nemzeti érdekü levéltárait a szaklevéltárak szintjére kivánja emelni. A katolikus levéltárak intézményes müködése a Gyüjteményi Központ irányitó tevékenysége nyomán fog kibontakozni.

A katolikus egyházi könyvtárakban mintegy 1.3 millió könyv-, és folyóirat található. Hozzávetőleges adatok szerint a könyvek 15-20 %-a nemzeti és kulturtörténeti értéket képvisel. Kiemelkedő jelentőségüek az olyan gyüjtemények, mint pl. a veszprémi Koller-könyvtár, vagy a pannonhalmi egyházi könyvtár. A Gyüjteményi Központ létrehozásával lehetőség nyilt e gyüjtemények felmérésére és a muzeális értékeik védetté-nyilvánitására is. A Müvelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztálya és az Állami Egyházügyi Hivatal megállapodása szerint az egyházi szervek felmérő munkájának irányitására és támogatására, felügyelőbizottság alakult az Országos Széchenyi Könyvtár, az ELTE könyvtára és az MTA könyvtára igazgatóiból, Dr. Mátrai László vezetésével.

A r e f o r m á t u s e g y h á z gyüjteményeit az 1969 február havi zsinati határozat alapján a Református Gyüjteményi Tanács irányitja. A Tanács elnöke Dr. Esze Tamás egyházkerületi főgondnok, kandidátus, ügyvezető elnöke Dr. Ujszászy Kálmán egyházkerületi főgondnok, teológiai tanár. A Tanács szervezeti felépitése a következő:

Elnök

Ügyvezető elnök

Titkár

A négy egyházkerület: - a Dunamelléki - a Dunántuli - a Tiszáninneni - a Tiszántuli - gyüjteményeinek igazgatói	A négy egyházkerület által delegált egy-egy egyházkerületi képviselő	Négy állami szakember: - muzeumi - levéltári - könyvtári - müemléki szakértők.

A református egyház gyüjteményanyagára a müvészi értékü helyi izü,és a népmüvészetre nagy hatással volt, motivumokkal diszitett ötvös-, és fémmüvességi tárgyak, textiliák, festett butorok a jellemzőek. A mütárgyállomány jórészt a gyülekezetekben található.

A kiemelkedő mütárgyanyag egybevonására a négy egyházkerület közül kettőben: Sárospatakon és Debrecenben református egyházkerületi muzeumok müködnek. Különösen jelentős a sárospataki egyházkerületi gyüjtemény. Ez az intézmény egybegyüjtötte az egyházi használatból kivonható és mütárgynak minösülő templomi eszközöket, ezeket mintaszerüen őrzi, kezeli, nyilvántartja, s segitségükkel kiállitásokat szervez.

A református egyház tulajdonában lévő mütárgyak egy részének biztonságos őrzése és kezelése még szintén nem megoldott. A Gyüjteményi Tanáccsal és az Iparmüvészeti Muzeummal közös erőfeszitései a Dunamelléki és a Dunántuli egyházkerületek székhelyein is (Budapest, Pápa) muzeumok létrehozására irányulnak. A fő gondot a vidéki egyházközségekben - főként az elnéptelenedett helyeken - található mütárgyanyag biztonságba helyezése jelenti.

Az 1200 feletti egyházközségből eddig 260-ban történt védettényilvánitás (textiliák, butorok, ötvös-, és fémmüvességi tárgyak, kerámiák, könyvkötések, stb.).

A református levéltárügy a négy kerületi levéltár központositott irányitásából következően kedvezően alakult. A levéltári iratanyag rendezése folyamatban van. Az Országos Levéltár itt is biztositja az iratanyag filmezését.

A református egyház tulajdonában mintegy 1.1 millió kötet könyv és folyóirat van. A könyvtári felügyelőbizottság szakmai irányitása mellett a Gyüjteményi Tanáccsal együttmüködve végzik a szakemberek a könyvállomány felmérését a szaknyilvántartás,ill. a védettényilvánitás érdekében.

Az evangélikus egyház - a megállapodásoknak megfelelően - megkezdi a két püspökségének gyüjteményi felügyeletét ellátó központja létrehozását, egy-egy muzeumi, levéltári és könyvtári szakelőadóval.

A két egyházkerületben mintegy 380-ra tehető a gyülekezetek száma. Az Iparmüvészeti Muzeum tevékenysége nyomán eddig 30 evangélikus egyházközségben 116 ötvöstárgyat, 25 muzeális értékü butort, és 15 textiliát nyilvánitottunk védetté. Jelentős a soproni gyülekezet muzeális gyüjteménye és a budapesti központ XVIII-XIX. századi képgyüjteménye.

Levéltárainak intézményes müködtetését az evangélikus egyház folyamatosan biztositja. Egyházi központja 108.000 kötetes könyvállománnyal rendelkezik, a könyvtárt szakember irányitja.

A magyarországi görögkeleti egyházak (felekezetek: gk.román, gk.szerb, gk.magyar-orosz) közül számottevő gyüjteményállománnyal csak a szerb egyház rendelkezik. A gyüjteményi központ teendőit a szerb egyház Szentendrén müködő egyházmüvészeti muzeuma látja el. Az egyházak valamennyi gyülekezetében megtörtént a muzeális tárgyak nyilvántartásba vétele.

A levéltári anyag helyzetének rendezése azonban még nem történt meg. A Levéltári Igazgatóság e feladat megoldását a szerb egyházzal együttmüködve kivánja biztositani.

A Szerb Egyházmüvészeti Muzeum szakembereinek közremüködésével, az állami könyvtárügyi felügyelőbizottság irányitása és támogatása mellett kerül sor a könyvállomány felmérésére és a szaknyilvántartásba vételre.

Az izraelita felekezet országos szervezete:a Magyarországi Izraeliták Országos Képviseleti Irodája közvetlen felügyelete alatt müködik a Zsidó Vallástörténeti Muzeum. A muzeum gyüjteményállománya azonban nem foglalja magában a mintegy hetven budapesti és a vidéki hitközség mütárgyait. A

Központi Iroda elnökével és a Muzeum igazgatójával történt megállapodás szerint a gyüjteményi központ feladatát a jövőben a Zsidó Vallástörténeti Muzeum látja el.

A budapesti és a vidéki hitközségek mütárgyanyagát eddig még nem mérték fel. Egyedül a Zsidó Vallástörténeti Muzeum mütárgyállománya rendezett.

Az izraelita levéltári anyag rendezése, nyilvántartásbavétele még nem történt meg. Ez a Levéltári Igazgatóság közeli feladatai között szerepel.

A könyvtárállomány muzeális értékeinek számbavételét az állami könyvtárügyi felügyelőbizottság irányitása és támogatása mellett folyamatosan végzi a gyüjteményi központ.

\+ + +

A Müvelődésügyi Minisztérium illetékes szakszervei - a Muzeumi Főosztály, a Könyvtári Osztály és a Levéltári Igazgatóság - és a szakfelügyeletet ellátó országos intézmények jelentős segitséget nyujtanak az egyházi gyüjteményi központok munkájához. Közremüködnek a gyüjtemények pontos felmérések alapján történő általános rendezésében, az értékek biztonságos védelmének megvalósitásában, az anyag tudományos feldolgozásában és a közmüvelődés szolgálatába állitásában. Előkészitik az e feladatok kivitelezését segitő jogszabályokat, módszertani utmutatókat, s ezeket a gyüjteményi központok rendelkezésére bocsátják. A szabályok és módszertani utmutatók egyöntetü értelmezését segitő konferenciákat szerveznek az egyházi gyüjteményekkel foglalkozó egyházi és állami szakemberek részére. A szakértelem növelése érdekében segitik az egyházak gyüjtemény-kezelőit, szakelőadóit a megfelelő szakmai képzettség megszerzésében.

A gyüjtemények állagmegóvásához, karbantartásához, kiállitásokon való bemutatásához anyagi és technikai segitséget nyujtanak. Segitik az egyházi gyüjtemények elhelyezési kérdéseinek megoldását is.

A Muzeumi Főosztály közelebbi jövőre vonatkozó terveiben szerepelnek bőven olyan intézkedések is, amelyek a belső - szakmai - rendezés érdekein tulmenően a nyilvánosság érdeklődésével is számolhatnak. Igy szerepel az elgondolások között a különböző felekezetekhez tartozó uj egyházi gyüjtemények, muzeumok létesitése olyan helyeken, ahol a muzeumalapitás tárgyi és személyi feltételei érettek, s ahol a kiállitások látogatása a hazai és külföldi idegenforgalom érdekkörébe is bekapcsolható.

E terv egyik pontjának végrehajtásaként a f. év szeptember havában hazánkban megrendezett nemzetközi müvészettörténeti kongresszus alkalmára uj installációt és kiállitást kapott az esztergomi Főszékesegyházi Kincstár.

Később nyilik meg a nyilvánosság számára a veszprémi püspöki palota felujitott helyiségeiben a püspökség igen jelentős egyházmüvészeti anyagából az állandó muzeumi kiállitás, de előkészitő munkái már folyamatban vannak.

1969-71 folyamán kerül sor az esztergomi Keresztény Muzeum teljes felujitására, korszerü konzerváló-restauráló mühelyének berendezésére, uj kiállitásának megrendezésére. E munkálatok is folyamatban vannak már, a Központi Muzeumi Igazgatóság szakembereinek közremüködésével.

Az elmondottakból következik, hogy a törvényes rendelkezések szellemét követő, az állam és az egyházak között elmélyülő bizalom alapján folyamatban levő közös intézkedések az egyházi gyüjtemények, s most csak magunkról szólva: az egyházi muzeális gyüjtemények helyzetének jó ütemü rendezését eredményezik. A Muzeumi Főosztály ebben a szakfelügyeleti tevékenységet ellátó országos muzeumok mellett a megyei muzeumi szervezetek közremüködésére épit. Az eddigi eredmények biztatóak, a nagy szakmai felkészültséget és sokirányu erőfeszitést igénylő feladat végrehajtásának jó feltételeiről tanuskodnak.

Kapusi András

A muzeumokkal és a muzeológiai kérdésekkel foglalkozó legrangosabb folyóirat, az UNESCO kiadásában megjelenő MUSEUM 1968. évi 1. számát a „Muzeumok és a nevelés" problémájának szentelte. A cikkek zöme a kérdést elsősorban elméleti síkon közeliti meg, de a muzeumi élet gyakorlati problémáinak megoldásához is számos utbaigazitást kaphatunk tanulmányozásuk során. R. Marcousé bevezető cikkében esztétikai problémák felvetése kapcsán kiemeli, hogy a világ esztétikai jelenség is, formai megnyilvánulása és térbeli szerkezete van, amit szemléltetni lehet, s ez elsősorban a muzeumok feladata. - L. L. Whyte „Az esztétikum és a tudomány egysége" c. tanulmányában azt vallja, hogy az ellentétek egységének szépsége és harmóniája a muzeumi szemléltetésben is kidomboritható. - H. Wohl „Formanyelv a képzőművészetben" c. cikkében a vizualitás fontosságára, helyes alkalmazására hivja fel a figyelmet, idézve azt a tényt, hogy amit tudunk, annak igen sokszor a látásban, a látványban van az eredete. A látott benyomások keltése a nevelésben döntő fontosságu. - E. Larionova a gyermekeknek a muzeumokban történő esztétikai nevelésével foglalkozik, tapasztalati eredményekre hivatkozva tanácsokkal is szolgál. - „A tárgy, a gyermek és a muzeum" a cime P. Sahasrabudhe tanulmányának, amelyben az indiai gyermekek között öt éven át kifejtett müködését irja le, ezek során szociológiai és pszichológiai megfigyeléseket rögzitett arra vonatkozóan, hogy miként reagál a gyermek saját környezetének mindennapi használati tárgyai láttán, és mik azok az uj elemek, emóciók, amik akkor érik, ha ugyanilyen természetü tárgyakat - esetleg régiségeket,más kulturabelieket - a muzeumokban szemlélheti. A cikk kitér a gyermekjátékok készitésének gyermeklélektani problémáira is. - J. Lubbock „Első lépések a gyönyörködésben" c. cikke szintén a legifjabbak esztétikai igényeinek kielégitésével foglalkozik. A gyermekek első müvészi élményeiből,ezek szóbeli meg-

nyilvánulásaiból közöl részleteket. Kifejti, hogy a gyermekek esztétikai érzékének kielégitésében ne a befolyásolás kapjon szerepet, hanem a helyes irányitás, amiben a szakszerüen rendezett muzeumi kiállitás érhet el legtöbbet. - J. Hale „A muzeumok és a történelem tanitása" cimü tanulmánya kihangsulyozza, hogy elképzelhetetlen a történeti oktatás az illető korok tárgyi emlékeinek bemutatása nélkül. A veszélyes heroizálás, a háboruk glorifikálása nem lehet célja egy muzeumnak, ezzel szemben az eszközök (fegyverek, müszerek) fokozottabb mértékü bemutatása tisztább képet nyujthat az események és történeti folyamatok helyes értékeléséhez.

A Német Demokratikus Köztársaságban kiadták az Iskola és Muzeum (Schule und Museum) elnevezésü munkaközösség 3. füzetét, amely beszámol a Leningrádban és Moszkvában 1968. májusban megtartott ICOM-kollokvium eredményeiről. Ezen a nemzetközi összejövetelen az alábbi két fő témát vitatták meg: A muzeumi kiállitások didaktikai és módszertani vonatkozásai és ezek iskolai felhasználása; A muzeumok bevonása a tanulók iskolán kivüli oktatásába és nevelésébe.

Korunk egyik igen égető kérdésének muzeumi vonatkozásai töltik meg a Metropolitan Museum of Art Bulletin 1969. évi januári számát. Az elsősorban Amerikát érdeklő problémát egy vita során fejtegették, ennek kivonatát párbeszédes formában közli a New York-i folyóirat ezzel a cimmel: „A fekete müvész Amerikában". Egy másik cikk cime: „A Metropolitan Museum kulturális hatalom a krizis idején". Végül a Harlem-i szinesbőrüek népmüvészeti mozgalmáról kapunk illusztrált beszámolót.

Az amerikai muzeumok szövetségének lapja, a Museum News 1969. januári számában figyelemre méltó cikk jelent meg a muzeumi kiállitások világitási kérdéseiről. Ebben a rajzos ábrákkal felszerelt tanulmányban megszivlelhető tanácsokkal szolgál a tárlók megvilágitásához. Figyelmeztet arra, hogy a tárgyaknak a falra, a háttérre vetitett árnyéka, konturjai milyen hatásosak különösen háromdimenziós mütárgyak helyes szemléltetésében. Az

áttetszősség, mint megvilágitási effektus fokozottabb mértékü alkalmazását is javasolja, elsősorban kerámiák, üvegtárgyak bemutatásakor. Ha már a világitástechnikánál tartunk, megemlitjük, hogy idevonatkozóan a svéd Form c. lap 1969. 2. száma a belső terek, ezeken belül tárlók megvilágitási problémáira illusztrált megoldásokat hoz javaslatba.

A Museum News 1969. márciusi száma közli az amerikai muzeumok szövetségének (AAM) 64-ik évi közgyülési programját.A San Franciscóban május 25-29 között megtartandó összejövetelen ilyen kérdéseket vitatnak meg: A jövő muzeuma; A televizió, a fényképezés szerepe a muzeumok népszerüsitésében; Faj, kultura, közösség; Kiállitástervezési problémák; A muzeumi épitészet kérdései.

Külön tanulmányt érdemelne, kritikai értékelést kivánna - esetleg leforditandó - az a könyv, amit Prágában adtak ki az elmult évben. Szerzője az ismert cseh régész, J. Neustupný. A könyv angolnyelvü cime: Museum and research. Fejezetcimei az alábbiak (zárójelben a fejezeten belüli fontosabb témák):

I. Muzeológia és kutatómunka a muzeumokban. (Tudomány - muzeumok - társadalom; A meglévő muzeológiai irodalom és muzeum-kutató müvek; Kutatás és nevelés; Bibliográfia.)

II. Tudomány - kutatás - tapasztalati ismeretek. (A „tudomány" definiciója; Kutatás a muzeumokban; Tapasztalati ismeretek; Különbségek a kutatómunka intenzitásában.)

III. A kutatómunka formái és szakaszai. (A kutatómunka folyamata; A kutatás megindítása - a problémák kiválasztása; Az anyag összegyüjtése, osztályozása, analizise; A kutatás tetőzése - a szintézis; Az eredmények publikálása.)

IV. A muzeumi kutatások tipusai. (Alapkutatás; Alkalmazott kutatás - kiállitások előkészitése - tudományos ismeretszerzés - katalógusok; A muzeumi kutatások kiterjedése,folyamata; A gyüj-

temények leírása és osztályozása: meghatározás, leltározás, katalogizálás, állandó gyüjteményraktárak; A forrásanyag értékelése; A szintézis, mint a muzeumokban folyó kutatás tetőzése; Muzeumi kiadványok,A muzeumi gyüjteményeket leiró publikációk.)

V. Kutatás és muzeumi kiállitások. (A muzeumi kiállitások tudományos alapja; Bemutató kiállitások; Tudományos publikációkon alapuló kiállitások; „Premier"-jellegü kiállitások; Az un. tudományos kiállitások; A forrásanyag a kiállitásban kivitelezési dokumentummá változik; Történeti, régészeti kiállitások; A tárgykör kezelése, felhasználása egy irodalmi müben és egy kiállitásban; A muzeumi kiállitások tudományos jellege; A kiállitások létrehozása alkalmazott kutatómunka-e.)

VI. Kutatómunka a konzerválásban. (A gyüjteményi tárgyak konzerválása a mul'ban; Kémiai kutatás a muzeumi konzerválásban; Alkalmazott kutatómunka a konzerválásban; Együttmüködés a konzerválási kutatómunkában.)

VII. A muzeumi gyüjtemények, mint a kutatás forrásanyagai. (A muzeumi gyüjtemények célja; Eredeti tárgyak és másolatok a kiállitásban; Muzeumi épületek; A muzeumi gyüjtemények az egyéni nevelés alapforrásai.)

VIII. A kutatás koncentrációja és a gyüjtemények. (Csoportos munka a kutatásban és a muzeumokban; A kutatás decentralizálása és a muzeumok nevelő tevékenysége; A gyüjtemények koncentrálása; A forrásanyag-gyüjtemények szétosztása.)

IX. A muzeumi kutatók. (A muzeumok, mint a kutatómunka centrumai; Kutatók a muzeumokban és más tudományos intézményben; A kutatók muzeológiai képzése.)

X. A muzeumok és a muzeumi munka tudományos szervezete. (A hagyományos organizmusok és a jelen muzeumainak szerkezete; Specializálódó muzeumok; Az elméleti kutatás és a gyüjtemények együttmüködése és egysége; A kutatás szervezete a muzeumokban

és más intézményekben; Vannak-e eltérések és hasonlóságok a muzeumok és más társintézmények között?)

XI. Muzeumok és muzeológia. (A muzeológiai munka centrumai; A muzeum definiciója; A muzeológia és tartalma; A muzeológia tudományos jellege.)

Minden fejezet végén bőséges és értékelő forrásfelsorolás következik. Természetes, hogy elsősorban a csehszlovák muzeológiai irodalomra hivatkozik, ugyanakkor sajnálatos, hogy a talán szerényebb terjedelmü, de értékes megállapitásokban bővelkedő magyar, jugoszláv, román stb. muzeológiai irodalmat csak elvétve vette figyelembe.

A csehszlovák muzeológusok szaklapja, a Muzejní a Vlastivědná Práce 1968. évi 2. száma megemlékezik a prágai nemzeti muzeum és a brnói néprajzi muzeum fennállásának 150 évéről. Az 1817-ben alapitott intézményeket L. Svoboda államelnök magas kitüntetésben részesitette. K. Sklenár, a kezdeti évek régészeti kiállitásairól beszámolva, felsorolja az ujkori muzeum-létesitmények alapitási sorrendjét: British Museum, London, 1759; Belvedere, Wien, 1781; Louvre, Paris, 1793; Prado, Madrid, 1819; Altes Museum, Berlin, 1830. Feledékenység-e vagy szándékos a Magyar Nemzeti Muzeum kihagyása, amelyet tudvalevőleg 1802-ben alapitottak?

Évfordulóra készül egy lengyel muzeum is, 1973-ban lesz Copernicus születésének 500 éves jubileuma. Ez alkalomból a Toruń-i muzeumot Copernicus-Muzeummá szervezik át, és 1968-tól kezdve a muzeum évkönyvei (Rocznik Muzeum w Toruniu) minden száma behatóan fog foglalkozni a lengyel természettudósra vonatkozó minden dokumentummal. Egész Toruń városa felkészül az ünnepségekre, tervbe vették, hogy a város müemlékvédelmében is elsőrendü feladattá teszik a Copernicus-kultusz követését.

A belgrádi iparmüvészeti muzeum évkönyve (Muzej Primenjene Umetnosti Zbornik) 1968-as évfolyamában J. Roganović tollából egy

módszertani cikk jelent meg: „A muzeumi dokumentáció jellege és feladatai" cimmel.A szerbül irt tanulmányban (idegennyelvü összefoglalása nincs) a dokumentáció céljára különleges decimális rendszer bevezetését ajánlja. Első látásra kitünik, hogy az ajánlott eljárás öncélu, nagyon komplikált, s ugyanakkor megfelelő apparátust igényel helyes alkalmazása.

A Kolozsvárt megjelenő Acta Musei Napocensis V.kötetében (1968) Kórodi József a muzeológusok és a restaurátorok együttmüködéséről ir. A kolozsvári történeti muzeumban szerzett tapasztalatait tárja az olvasó elé, s bemutatja az általa rendszeresitett restaurátori lapok, kisérőlevelek képét. Az eljárás a mi Régészeti Kézikönyvünk hatására jutott alkalmazáshoz.

Jakabffy Imre

Radnóti Miklós szavalóverseny a Petőfi Irodalmi Muzeumban

A Petőfi Irodalmi Muzeum és a KMI Propaganda és Népmüvelési Csoportja 1969. márciusában Radnóti-szavalóversenyt hirdetett meg a költő születésének 60. és halálának 25. évfordulója alkalmából. Középiskolákban hagyományos ugyan a Radnóti-versek szeretete, mégsem számitottunk ilyen nagy érdeklődésre: több mint 400 gimnáziumi, szakközépsikolai és szakmunkásképző intézeti tanuló jelentkezett.

A Petőfi Irodalmi Muzeum 1.000.- Ft-os első dijat, két 800-800 Ft-os második és két 500-500 Ft-os harmadik dijat tüzött ki, ezen kivül a KMI több mint 1.000.- Ft értékü könyvjutalmat ajánlott fel.

A résztvevők megoszlása érdekes és örvendetes volt: a szakközépiskolák és a szakmunkásképző intézetek tanulói nagyobb számmal és főleg jobban szerepeltek, mint az un. „patinás" gimnáziumok tanulói. A szavalók „nembeli" megoszlása a szokásostól eltérő volt. Ilyen programokon többnyire lányok szerepelnek, ez esetben meglepő volt a sok fiu - különösen az érettségi előtt álló IV. osztályos - résztvevő.

A szavalatok szinvonala nem volt egyöntetüen magas. Véleményünk szerint ennek oka az is, hogy a tanulóknak nincs elég alkalmuk verset mondani, versenyen résztvenni. Természetesen figyelembe kell vennünk, hogy az iskolai irodalomtanitás lehetőségei ezen a területen korlátozottak. Éppen ezért ugy gondoljuk, hogy az ilyen programok rendezését szorgalmaznunk kell, mivel az iskolánkivüli intézmények tovább fejleszthetik a tanulók kulturális

érdeklődését, s egyéni szereplésüket sem befolyásolja esetleges iskolai „besorolásuk". A muzeumok ilyen formában is segitséget tudnak nyujtani az iskolai oktató-nevelő munkához és muzeumaink iskolás „törzsközönségét" is gyarapitjuk. A muzeumban rendezendő, nagyobb programok okozta nehézségektől sem kell tartani: a Radnóti szavalóverseny 400 résztvevőjének lelkes, érdeklődő részvétele, fegyelmezettsége nem jelentett a Petőfi Irodalmi Muzeum számára külön gondot.

A pedagógusokat, akik a nevezések beküldésétől kezdve a versek ismeretén és kiválasztásán át, az előadásig sok segitséget nyujtottak - s akik általában azonosak a Muzeumi Hiradónkat gondozó, muzeumlátogatásokat szervező tanárokkal - külön köszönet illeti. Részvételükkel novemberben - Radnóti Miklós halálának évfordulóján - rendezni szándékozunk a Petőfi Irodalmi Muzeumban egy müsoros estet, ahol a szavalóverseny döntőjének szereplői mondanak verset, a Bartók vonósnégyes közreműködésével és a muzeum kiállitásainak megtekintésével egybekötve. Ezzel kivánjuk elősegiteni, hogy a budapesti iskolák pedagógusaival állandó kapcsolat alakuljon ki, nemcsak értesitések és muzeumlátogatásokra való felhivások, hanem időnkénti személyes találkozások formájában is.

A verseny dijainak elosztásából és a jutalmazásból azt a tanulságot vontuk le, hogy legközelebb több, kisebb összegü dijat kell adnunk, mert bebizonyosodott, hogy a döntőbe jutott 14 tanuló között nem volt olyan nagy szinvonal különbség, amely indokolta volna az 1.000.- Ft-os első és a többi dij arányait.

Kiemelt helyen kell szólni a zsüri munkájáról. A két napon át tartó, egész délutánt igénybevevő, fáradságos selejtezők, ujabb és ujabb válogatók, majd a junius 1-i hosszura nyult döntő ideje alatt kiváló birálóbizottság dolgozott, Baróti Dezső vezetésével. Minden tiszteletdij nélkül a legjobb magyar szakos tanárok és szakfelügyelők, nyelvészek, ujságirók, szinészek, valamint a Petőfi Irodalmi Muzeum és a Propaganda Csoport munkatársai pontosan, részletesen értékelték a szavalók eredményeit. A

nagyszámu résztvevő ellenére arra is lehetőséget biztositottunk, hogy egy-egy tanuló több verset is elmondhasson, elkerülendő a felületességet. Az értékelésnél a versválasztást, a versek értelmezését, előadásmódot, szövegkiejtést vettük elsőként figyelembe.

A Radnóti-szavalóverseny - mint kezdeményezés - hasznosnak bizonyult, sikere nagyobb volt a vártnál. Az „élő muzeum" gondolatát hangsulyozva igyekszünk ilyen programokat állandósitani más muzeumokban is, és az iskolásokat értelmesen és érdekesen foglalkoztató rendezvények számát gyarapitani. A tapasztalatok most már lehetővé teszik, hogy időben kezdjünk hozzá a szervezéshez, nagyobb teret és nyilvánosságot biztositsunk az ilyen pályázatoknak, versenyeknek.

A jövő évben a Petőfi Irodalmi Muzeummal közösen - a felszabadulás évfordulója alkalmából - a mai magyar vers népszerüsitését tüzve célul - az 1945 utáni magyar költészetből szeretnénk szavalóversenyt rendezni, és készitjük más fővárosi muzeumokkal közösen rendezett ifjusági programok terveit is.

Villangó István

Muzeumigazgatók országos értekezlete Sárospatakon

A Muzeumi Főosztály 1969 május 15-16-ára Sárospatakra hivta össze a muzeumigazgatók ez évi országos értekezletét. Az értekezletet Dr. Vargha Gyuláné, a Borsod-Abauj-Zemplén-megyei Tanács VB elnökhelyettese nyitotta meg, majd a tárgysorozat első pontjaként Esti Béla a Magyar Munkásmozgalmi Muzeum főigazgatója tartott előadást a Tanácsköztársaság évfordulója tiszteletére rendezett muzeumi kiállitásokról és rendezvényekről. A következő előadóként Verő Gábor főosztályvezetőhelyettes a felszabadulási évforduló muzeumi rendezvényeinek irányelveit ismertette. Mindkét előadást élénk vita követte.

Az értekezlet második napján Simon Péter egyetemi docens, a Párttörténeti Intézet osztályvezetője tartott előadást a felszabadulás és a szocializmus építése története kutatásainak uj eredményeiről.

Záró programként Gönyei Antal a Muzeumi Főosztály vezetője adott tájékoztatást a muzeumügy aktuális problémáiról és a megoldásukra vonatkozó elképzelésekről.

A résztvevő muzeumigazgatók, a megyei tanácsok képviselői az értekezlet szüneteiben megtekintették a Kollégiumot és az ott létrehozott Comenius kiállitást, valamint a helyreállitott várat és a Vármuzeum kiállitásait. A Tokajban rendezett közös vacsorán a Borsod-Abauj-Zemplén megyei Tanács VB látta vendégül a résztvevőket.

Az Iparmüvészeti Muzeum kiállitása Lausanne-ban

Az Iparmüvészeti Muzeum XVI-XVII. és XVIII. sz.-i falkárpitjaiból nyilt kiállitás ezév junius 6.-án a lausanne-i Musée des Arts Décoratif-ban. A kiállitás a szintén ezévben rendezett IV. Falkárpit Biennale (a kortárs falkárpitmüvészet seregszemléje) párhuzamos kiállitása volt. Ötletét a Képzőmüvészeti Alap kiadásában megjelent, az Iparmüvészeti Muzeum falkárpitjainak fotóival diszitett 1969 évi naptár adta: ennek megismerése után hivta meg Pierre Pauli a rendező muzeum igazgatója és Lausanne városa a kiállitást.

Az Iparmüvészeti Muzeum gyüjteményének válogatott 20 darabja került bemutatásra, köztük voltak: a 4 un. Medici kárpit, A Jézus születése cimet viselő brüsszeli kárpit (1520 k.) Pieter van Aelst műhelyéből, Ausztriai Margit két cimeres kárpitja Henri van der Lacke enghieni műhelyéből a XVI. sz. elejéről, az Argonautákat s más mitológiai jeleneteket ábrázoló XVII. sz.-i németalföldi és francia kárpitok, s két nagyméretü Aubusson

kárpit a XVIII. sz. második feléből, amely Szent Bernát életéből vett jeleneteket ábrázol.

A kiállitás a muzeum igen szép kiállitótermében - ahol állandóan a halk barokk zene szólt - méltó rendezésben került a nyilvánosság elé. Igen nagy érdeklődés kisérte. Nemcsak a közönség, de a külföldi sajtó is számottevő figyelmet szentelt a szeptember 28-áig nyitva tartott kiállitásnak.

A Szakszervezeti Művészeti Forum muzeumi tárgyu rendezvénye

A Központi Muzeumi Igazgatóság Propaganda Csoportja a Szakszervezetek Budapesti Tanácsával 1969. január havában megállapodást kötött szakszervezeti, üzemi muzeumi propagandista és közönségszervező hálózat kialakitására és folyamatos müködtetésére. A már meglévő kapcsolatok fejlesztésére és a kölcsönös tájékoztatásra jó alkalom volt a Szakszervezeti Művészeti Fórum junius hó 16-i rendezvénye, melynek programjában először kaptak helyet a muzeumok.

A találkozót a Propaganda Csoport az SZBT Kulturális-nevelési Bizottságával közösen rendezte, a Magyar Nemzeti Galéria tanácstermében. Az SZBT nemcsak a szakmák kulturális bizottságainak képviselőit, hanem a nagyobb üzemek, gyárak, müvelődési házak, munkásszállások kulturfelelőseit, illetve propagandistáit is meghivta. Az összejövetel tárgya volt: a muzeumok nyári és őszi programjának ismertetése, közös feladatok megbeszélése, az eddigi együttmüködés értékelése, majd a Nemzeti Galéria egy kiállitásának megtekintése és tárlatvezetés.

A Propaganda Csoport vezetője ismertette a muzeumok népmüvelési és ismeretterjesztő tevékenységének fejlődését és célkitüzéseit. Hangsulyozta, hogy az egyes társadalmi rétegek még nem a kivánt mértékben részesülnek a muzeumi eszközökkel történő ismeretterjesztés és nevelés hatásaiban, ezért fokozottan kell tö-

rekedni az üzemi munkásság aktivizálására, különös tekintettel az utóbbi időben - a munkabeosztás átszervezése nyomán - keletkezett nagyobb szabadidő kulturált eltöltésére. Elmondta, hogy a Propaganda Csoport kapcsolatai az egyes szakmákkal kedvezően alakultak, de sok üzem szakszervezeti bizottsága, kulturális szerve még nem ismerte fel a muzeumok nyujtotta széleskörü lehetőségeket. Jó példa erre a közelmultban rendezett tanácsköztársasági jubileumi kiállitás, melynek megnyitása ugyan hasonló témáju ünnepségek, rendezvények tömegével esett egybe és a Vár nehéz megközelitése is közrejátszott a látogatottság alakulásában, de mindez nem indokolja eléggé, hogy az üzemi dolgozók csoportjaival alig lehetett találkozni a kiállitáson. Pedig a politikai jellegü, évfordulókhoz kapcsolódó kiállitások sajátos lehetőségeket nyujtanak az ideológiai-politikai nevelés eredményességéhez, amely a szakszervezetek nevelési tematikájában is kiemelt feladatként szerepel. A jövőben még több segitség szükséges a társadalmi és tömegszervezetektől, különösen a szakszervezetektől, a politikai jelentőségü kiállitások látogatottságának növeléséhez, mert e kiállitások nevelő feladatukat csak akkor képesek betölteni, ha a dolgozók minél szélesebb rétegéhez jutnak el.

Szó volt az ujabb, jelentős jubileumi eseményről, a hazánk felszabadulásának 25.évfordulója alkalmából rendezendő központi kiállitásról is. A kiállitás megnyitásánál figyelembe veszik az április 4. körüli rendezvény és eseménytorlódást, s ezért februári megnyitását tervezik.

A Muzeumi Hónap terveiről, kiállitásairól adott tájékoztatás során a megjelentek megállapodtak abban, hogy a részletes programok, illetve közös rendezvények megbeszélése céljából a Csoport munkatársai felkeresik a szakmák kulturális bizottságait.

Bemutatta a Csoport a Müvészeti Fórum résztvevőinek a M u z e u m i H i r a d ó uj tervét is, és segitséget kért ahhoz,hogy a szakmákon kivül az üzemek, intézmények, szocialista brigádok kulturfelelőseihez is eljusson a Hiradó.

A hozzászólók általában a muzeumlátogatók igényeit, kéréseit tolmácsolták; szó került a nyitvatartási idő okozta nehézségekről. A vándorkiállítások kedvező fogadtatásáról is szó esett - elsősorban a munkásszállások kértek kiállításokat, nagyobb választékot és jobb tájékoztatást. Javasolták a hozzászólók, hogy a budapesti művelődési házakba, szakszervezeti intézményekbe kerülő vándorkiállításokat mutassa be először a Fővárosi Művelődési Ház és vállaljon koordináló szerepet is a kiállítások elhelyezésében.

A külső kerületekben lévő nagyüzemek, gyárak dolgozóinak érdekében felvetették a Szakszervezeti Bizottságok képviselői, hogy külön autóbuszok szállithatnák a dolgozókat egy-egy kiemelkedő kiállitás megtekintésére.

A közönségszervezés gyári-üzemi nehézségeiről is sok szó esett a megbeszélésen. Az a vélemény alakult ki, hogy az érdeklődés hiányát közös erőfeszitéssel meg lehet szüntetni: a muzeumoknak több és figyelemfelkeltőbb propagandaanyaggal, kiadvánnyal kell ellátniuk a kulturfelelősöket, viszont a közönségszervezőknek is több figyelmet kell fordítaniuk a muzeumok nyujtotta lehetőségekre.

A szakszervezetek képviselői beszámoltak arról, hogy a muzeumi bérletek iránt elég nagy az érdeklődés, de megemlitették a bérletek terjesztésének ismert problémáit.

A Szakszervezeti Művészeti Forum muzeumi tárgyu ülése a SZBT hasznos kezdeményezése. A közvetlen megbeszélések, személyes kapcsolatok nyomán több eredmény várható a munkásság, a gyárak és üzemek dolgozóinak mozgósitásában. Örvendetes, hogy a muzeumi népmüvelés iránti igény megvan a szakszervezeti hálózatban.

Villangó István

A dunántuli megyék muzeumigazgatóinak értekezlete Tatán

Junius 25-26-án aktuális muzeumi feladatok megbeszélése, néhány elvi kérdésben közös állásfoglalás kialakitása céljából a Muzeumi Főosztály a Komárom-megyei Tanács segitségével tájjellegü megbeszélést szervezett Tatán.

Megvitatásra kerültek a muzeumi hálózat mütárgyvédelmi-biztonsági rendszere továbbfejlesztésével kapcsolatos kérdések, a muzeumi normativák kialakitásának elvi és módszertani problémái, a Muzeumi Hónap megrendezésével kapcsolatos konkrét feladatok, a tervtárgyalások lebonyolitásában tervezett változtatások, valamint a muzeumi kiadványok elosztásának, ill. cseréjének kérdései.

Az értekezlet hasznosan járult hozzá néhány alapvető, a muzeumi szakterület továbbfejlesztését érintő probléma megoldásához. Az ilyen szakmai konzultativ megbeszélések az uj irányitási rendszer körülményei között különösen jelentősek a muzeumügy fejlődését befolyásoló elvi állásfoglalások, direktivák kialakitásában.

Az ősz folyamán hasonló jellegü megbeszélésre kerül sor a többi megyék muzeumigazgatóival is.

Személyi változások az országos muzeumok és a megyei muzeumi szervezetek vezetésében az 1969. év I. felében

CSIZMADIA PÁLt 1969.I.1-ével a Néprajzi Muzeum gazdasági igazgatójává nevezték ki.

MAJOR GYULA, az Iparmüvészeti Muzeum főigazgatóhelyettese 1969. I.31-ével nyugalomba vonult.

EGEDI SÁNDORt 1969.II.16-ával a Központi Muzeum Igazgatóság müszaki csoportjának vezetőjévé nevezték ki.

DÉR LÁSZLÓt 1969.III.1-évei a Békés-megyei Muzeumi Szervezet igazgatójává nevezték ki.

DR. KASZAB ZOLTÁN, a MTA levelező tagja, a Természettudományi Muzeum osztályvezetője 1969.V.1-évei főigazgatóhelyettesi kinevezést kapott.

GERELYES EDE, a Magyar Munkásmozgalmi Muzeumban betöltött főigazgatóhelyettesi beosztásától 1969.V.15-évei megvált és a Budapesti Történeti Muzeum szolgálatába lépett, ahol tudományos főmunkatársként folytatja müködését.

DR. HOFFMANN TAMÁSt, a történettudományok kandidátusát, egyetemi docenst, 1969.V.16-ával a Néprajzi Muzeum főigazgatójává nevezték ki.

DR. BÉRES ANDRÁSt, a Hajdu-Bihar-megyei Muzeum Szervezet Igazgatóját,a Megyei Tanács VB 1969.VI.30-ával beosztásából felmentette és szolgálatra a Megyei Levéltárhoz helyezte át.

DR. DANKÓ IMRÉt, a Baranya-megyei Muzeumi Szervezet igazgatóját, 1969.VII.1-évei a Hajdu-Bihar-megyei Muzeumi Szervezet igazgatójává nevezték ki.

Muzeumi dolgozók kormánykitüntetései az 1969. év I. felében

DR. GENTHON ISTVÁN, a müvészettörténeti tudományok doktora, a Szépmüvészeti Muzeum osztályvezetője, nyugalomba vonulása alkalmából a MUNKA ÉRDEMREND arany fokozata,

AMBRUS JÓZSEF, a Magyar Munkásmozgalmi Muzeum muzeológusa, nyugalomba vonulása alkalmából a MUNKA ÉRDEMREND arany fokozata,

DR. SOÓS LAJOS, a biológiai tudományok doktora, a Természettudományi Muzeum nyugalmazott igazgatója, 90. születésnapja alkalmából a MUNKA ÉRDEMREND arany fokozata,

MAJOR GYULA, az Iparművészeti Muzeum főigazgatóhelyettese, nyugalomba vonulása alkalmából a MUNKA ÉRDEMREND ezüst fokozata,

SZELESI ZOLTÁN, a szegedi Móra Ferenc Muzeum osztályvezetője, a Felszabadulás évfordulója alkalmából a MUNKA ÉRDEMREND ezüst fokozata

kitüntetésben részesült.

+ + +

TARTALOM:

Esti Béla: A jubileumi Magyar Tanácsköztársaság kiállitások tapasztalatairól 3

Bartha Antal: A régészet és a történettudomány együttmüködésének kérdései 13

Fülep Ferenc: Az ICOM vezetőszerveinek párisi tanácskozásáról 34

Kádasi László: A Bács-Kiskun-megyei muzeumok helyzetének alakulása a tanácsi irányitás alatt 40

Béni Miklósné: Muzeum és uj közönség 51

Katona Imre: Az Európai Kerámiamüvészet kiállitás előkészitése és forgatókönyve 55

Kiss Ákos: A magyarországi evangélikus egyház gyüjteményi szakkonferenciájáról 78

Horváth Tibor: A Hopp Ferenc Keletázsiai Müvészeti Muzeum nemzetközi tudományos ülésszakáról 81

Uzsoki András: A Budapesti Történeti Muzeum állandó kiállitásai a budai Várpalotában 94

Csatkai Endre: Levéltári kutatás,müvészettörténeti kutatás 112

Kapusi András: Az egyházi gyüjteményekről . . 120

Külföldi szemle 128

Hirek, események 134

INHALT:

Esti, B.: Die Erfahrungen der Jubileumsausstellungen „Ungarische Räterepublik" 3

Bartha, A.: Die Fragen des Zusammenwirkens der Archeologie und der Geschichtswissenschaft . . 13

Fülep, F.: Über Beratungen der Leitorgane der ICOM in Paris 34

Kádasi, L.: Über die Entwicklung der Museen im Komitat Bács-Kiskun unter der Leitung der Komitatsrates 40

Béni, Gy.: Die Museen und ihre Besucher von Heute . . 51

Katona, I.: Die Vorbereitungen und das Drehbuch der Ausstellung „Europäische Keramikkunst" 55

Kiss, Á.: Eine Fachkonferenz über die Sammlungen der ungarischen evangelischen Kirche 78

Horváth, T.: Die internationale wissenschaftliche Zitzungsperiode des Ostasiatischen Kunsthistorischen Museums „Franz Hopp" 81

Uzsoki, A.: Die Ausstellungen des Budapester Geschichtlichen Museums in Burgpalast zu Buda 94

Csatkai, E.: Archivforschung, kunstwissenschaftliche Forschung 112

Kapusi, A.: Das Organisieren der kirchlichen Sammlungen 120

Auslandsrevue 128

Nachrichten, Begebnisse 134

E SZÁM MUNKATÁRSAI:

E s t i B é l a, a Magyar Munkásmozgalmi Muzeum főigazgatója,

B a r t h a A n t a l, a MTA Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa,

F ü l e p F e r e n c, a Magyar Nemzeti Muzeum főigazgatója, az ICOM magyar nemzeti bizottságának elnöke,

K á d a s i L á s z l ó, a Bács-Kiskun-megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának vezetője,

B é n i M i k l ó s n é, a Művelődésügyi Minisztérium Muzeumi Főosztályának főelőadója,

K a t o n a I m r e, az Iparművészeti Muzeum osztályvezetője,

K i s s Á k o s, az Iparművészeti Muzeum osztályvezetője,

H o r v á t h T i b o r, az Iparművészeti Muzeum főigazgatóhelyettese, a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Muzeum vezetője,

U z s o k i A n d r á s, a győri Xantus János Muzeum tudományos főmunkatársa,

K a p u s i A n d r á s, a Művelődésügyi Minisztérium Muzeumi Főosztályának főelőadója,

J a k a b f f y I m r e, az Iparművészeti Muzeum főkönyvtárosa,

V i l l a n g ó I s t v á n, a Központi Muzeumi Igazgatóság Propaganda Csoportjának vezetője.